

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MARDİN VE ÇEVRESİNDE SÜRYANİLER

Zeynep Gül KÜÇÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA-2008

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MARDİN VE ÇEVRESİNDE SÜRYANİLER

Zeynep Gül KÜÇÜK

DANIŞMAN: Doç. Dr. Kadir ALBAYRAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA-2008

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç.Dr. Kadir ALBAYRAK

(Danışman)

Üye : Yrd.Doç.Dr. Münir YILDIRIM

Üye : Yrd.Doç.Dr. Muhammet YILMAZ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

...../...../2008

Prof.Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

MARDİN VE ÇEVRESİNDE SÜRYANİLER

Zeynep Gül KÜÇÜK

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Kadir ALBAYRAK

Eylül 2008, 119 sayfa

Bu çalışmada, Mardin ve çevresinde yaşamakta olan Süryaniler incelenmiştir. Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Süryaniler genel olarak ele alınmıştır. Bu amaçla da öncelikle, Süryani adı, kökeni, dili ve tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra Türkiye'deki Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye'deki yapılanması üzerinde durulmuştur. Süryani Ortodokslarda inanç esasları başlığı altında tanrı, melekler, kutsal kitap, kıyamet, ölüm ve sonrası ile günah; ibadet esasları başlığı altında ise namaz, oruç, ondalık, kutsal ziyaret ve bayram yer almaktadır. Ortodoks Süryanilerde kilise teşkilatı ise, Episkoposluk, Papazlık ve Diyakosluktan oluşmaktadır.

İkinci bölümde Mardin ve çevresindeki Süryaniler üzerinde durulmuştur. Bu amaçla da öncelikle Mardin ve çevresindeki Süryanileri ifade etmek üzere, Süryanilerin bu çevredeki kiliselerini içine alan Metropolitlik merkezine isim olarak verilen Tur Abdin adı ve coğrafi bölge olarak Tur Abdin bölgesi irdelenmiştir. Daha sonra Mardin ve çevresindeki Süryanilerin yaşantıları ele alınmıştır. Bu kısımda ise, gelenek ve görenekleri ile evlilik ve aile hayatı, Süryanilerde dayanışma ve vakıf, cenaze merasimi ve ölümlerin gömülmesi anlatılmıştır. Ayrıca bu kısımda görsel sanatlar, el nakışı, basmacılık, yün ve ipek halıcılık, bakırcılık, kilim dokumacılığı ve taş oymacılığı Süryanilerde sanat başlığı altında işlenmiştir. Yine bu bölümde Mardin ve çevresindeki Süryanilerin mabedi niteliğini taşıyan Kilise ve Manastırlar ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Bu tez çalışması, konuya ilişkin varılan belli başlı sonuçların yer aldığı sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Tur Abdin, Süryaniler, Süryani Kilise ve Manastırları

ABSTRACT

THE SYRIANS IN MARDIN AND ITS AROUND

Zeynep Gül KÜÇÜK

Master Thesis, The Department of the Philosophic and Religious Sciences

Supervisor: Doç.Dr. Kadir ALBAYRAK

September 2008, 119 pages

In this study, the Syrians, who had lived in Mardin and its around, have been examined. This study is occurred in two section. In first section, the Syrians generally were examined. Therefore, first of all the information about the name of Syrian, origin, language, history has been given. Then, the Syrians in Turkey and forming in Turkey were examined. Under the title of the basis of belief; god, angels, holybook, doomsday, death and postseath, sin; under the title of the basis of praying, namaz, fasting, alms, pilgrimage and festival were studied in Orthodox Syrians. Church organization in Orthodox Syrians is made of bishop, priesthood and diacos.

In the second section, the Syrians in Mardin and around were searched. By this aim, firstly in order to indicate the Syrians who are in Mardin and around , the name of Tur Abdin and Tur Abdin Region as a geographycal region name that has been given to the center of Metropolit which includes Syrians churches in this area were examined. Secondly the life of Syrians who lived in Mardin and around were studied. In that part, marriage, family life, traditions, cooperation, foundation, funeral, burying deaths were studied. Beside this, in that section, visual arts, emroidery, weaving, wool and silk carpet weaving, coppering, weaving kilim, stone carving were examined under the title of art in Syrians. In additional in this section, the monastery and churches which have the quality of Syrian chapels were studied in details.

This thesis studying was completed with the conclusion part which is taken place main results which are reached related to examining topic.

Keywords: Mardin, Tur Abdin, Syrians, Syrian Church and Monasteries

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
vb.	: ve benzeri
vd.	:ve diğerleri
C.	: Cilt
sa.	: sayı
yy.	: yüz yıl
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TETTVY	: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları
ASAMY	: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları
TTK	: Türk Tarih Kurumu

ÖNSÖZ

Yüzyıllardan beri dinlerin, dillerin ve kültürlerin kesiştiği yer olan Mezopotamya ve bu bölgenin kuzey sınırını oluşturan Mardin’de birçok toplumsal yapının varlığı bu bölgeyi bir kültür mozaigi haline getirmiştir. Bu kültür mozaiginin bir parçası olan Süryaniler de Mardin merkez ve çevresinde yaşamlarını sürdürmüştür.

Demografik olarak Süryaniler sürekli kan kaybetmişlerdir. Bugün onların anayurtlarında fazla Süryani kalmamıştır. Bölgedeki terör gerginliği, Kuzey Irak’taki güvenliğin yokluğu, bölgede yaşayan Süryanilerin başta İstanbul olmak üzere Türkiye’nin muhtelif şehirlerine göç etmelerine sebep olmuştur. Bu arada başta Amerika, İsviçre, Almanya, Fransa, Hollanda, Brezilya, Hindistan gibi ülkelere göç edenler de olmuştur. Süryaniler, günümüzde yaklaşık olarak beş milyon tahmin edilen nüfuslarıyla Türkiye, Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Hindistan’da yaşamaktadırlar. Bütün bunların varlığına rağmen günümüzde Süryaniler, Türkiye’de yoğun olarak Mardin il merkezi, ilçelerinde ve köylerinde yaşamaktadırlar.

Mardin ve çevresindeki Süryanileri ifade etmek üzere, Süryanilerin bu çevredeki kiliselerini içine alan bir Metropolitlik merkezine Tur Abdin ismi verilmektedir. Buna göre Tur Abdin, Midyat merkez olmak üzere Mardin ve Mardin’in bazı ilçelerini içine alan bölgedir. Tur Abdin aynı zamanda, merkezi Midyat’ta bulunan ve İstanbul ile Ankara çevrelerindeki kiliseler hariç, Türkiye’de ki bütün kiliselerin bağlı olduğu bir Metropolitliktir. Türkiye’de bir de İstanbul ve Mardin Metropolitlikleri mevcuttur. Mardin ve çevresi ile burada yaşayan Süryaniler, bu ve buna benzer özelliklerinden dolayı bu tez çalışmasının konusunu oluşturmuştur. Gerçekte Süryanilerin yaşantıları ve bunun yanı sıra Mardin ve çevresi, her biri ayrı bir tez çalışmasının konusunu oluşturacak derecede kapsamlıdır. Biz çalışmamızı, Mardin ve çevresindeki Süryaniler ile sınırlandırmayı tercih ettik.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Süryanileri genel olarak ele alınmıştır. Bu amaçla da öncelikle, Süryani adı, kökeni, dili ve tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. Devamında Türkiye’deki Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye’deki yapılanması anlatılmıştır.

Birinci bölümün ikinci kısmında Süryani Ortodokslarında inanç ve ibadet esasları ile kilise teşkilatının özellikleri ele alınmıştır. Süryani Ortodokslarının inanç esasları konusunda, Tanrı, melekler, kutsal kitap, kıyamet, ölüm ve sonrası ile günah

kavramı yer almaktadır. Süryani Ortodokslarının ibadet esasları konusunda ise, namaz, oruç, ondalık ve kutsal ziyaret bulunmaktadır. Süryani Ortodokslarında kilise teşkilatı ise, Episkoposluk, Papazlık ve Diyakosluk'tan oluşmaktadır. Bu kısımda, inanç ve ibadet esasları ile kilise teşkilatının özelliklerini ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Mardin ve çevresindeki Süryaniler araştırma konusu yapılmıştır. Bu amaçla da öncelikle Mardin ve çevresindeki Süryanileri ifade etmek üzere, Süryanilerin bu çevredeki kiliselerini içine alan bir Metropolitlik merkezine isim olarak verilen Tur Abdin adı ve coğrafi bölge olarak Tur Abdin bölgesi irdelenmiştir.

İkinci olarak Mardin ve çevresindeki Süryanilerin yaşantıları ele alınmıştır. Bu kısımda ise, gelenek ve görenekleri ile evlilik ve aile hayatı, Süryanilerde dayanışma ve vakıf, cenaze merasimi ve ölümlerin gömülmesi anlatılmıştır. Ayrıca bu kısımda görsel sanatlar, el nakışı, basmacılık, yün ve ipek halıcılık, bakırcılık, kilim dokumacılığı, taş oymacılığı ve telkaricilik Süryanilerde sanat başlığı altında işlenmiştir. Son olarak Süryanilerde bağcılık konusuna yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde üçüncü bir başlık olarak, Mardin ve çevresindeki Süryanilerin Mabetleri detaylı olarak anlatılmıştır. Mardin ve çevresinde Süryani yapıları şehrin genel görünümü içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Taş işçiliğindeki ustalıkları ve geçmişten günümüze kadar ayakta kalmayı başaran ibadethaneleri görülmeye değer eserlerdir. Fakat günümüzdeki Süryani nüfusunun azlığı ibadethanelerini sadece tarihi eser niteliğinde bırakmaktadır. Kayıtlarda her ne kadar yüzlerle ifade edilen işler vaziyette ibadethane görülse de bazı Süryani cemaati haftalık ayinlerini veya bayramlarını dönüşümlü olarak değişik ibadethanelerde yaparak oraların da işler halde olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Geçmişten günümüze ayakta kalan bu manastır ve kiliselerin Süryaniler için özel bir yeri vardır. Bir ibadethane olmakla birlikte yetimhane, okul, medrese, basımevi, idari bir yönetim merkezi niteliğini de taşımaktadır. Bu nedenlerle burada, Mardin ve çevresindeki Süryanilerin mabedi niteliği taşıyan Kilise ve Manastırlar ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Çalışmamız, konuya ilişkin varılan belli başlı sonuçların yer aldığı sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında çeşitli kaynakların temin edilmesinde büyük yardımlarını gördüğüm Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç.Dr. Hadi Tezokur'a, Diyarbakır Şair Sırrı Hanım İlköğretim Okulu öğretmeni Mehmet Şimşek'e, Mardin Kırklar Kilisesi papazı Gabriyel Akyüz'e ve ailesine, Diyarbakır

Süryani Kadim Meryem Ana Kilisesi papazı Yusuf Akbulut’a ve kilise cemaatine teşekkür ederim.

Araştırma konusunun seçiminden bu çalışmanın ortaya çıkmasına kadar her türlü aşamada yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Doç.Dr. Asım Yapıcı, Yrd. Doç.Dr. Münir Yıldırım ile danışman hocam sayın Doç.Dr. Kadir Albayrak’a teşekkürü bir borç bilirim.

Zeynep Gül KÜÇÜK

Adana 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR	iii
ÖNSÖZ	iv
GİRİŞ	1
1. Konunun Belirlenmesi, Amacı ve Sınırları	1
2. Metodoloji ve Kaynaklar	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK SÜRYANİLER

1.1. Süryani Adı, Kökeni, Dili, Tarihi ve Türkiye'deki Süryaniler	4
1.1.1. Süryani Adı	4
1.1.2. Süryanilerin Kökeni.....	6
1.1.3. Süryanilerin Dili	8
1.1.4. Süryanilerin Tarihi.....	11
1.1.4.1. Hristiyanlık Öncesi Süryaniler	11
1.1.4.2. Hristiyanlık Döneminde Süryaniler	11
1.1.5. Türkiye'deki Süryaniler	13
1.1.5.1. Genel Olarak	13
1.1.5.2. Antakya Süryani Kilisesi.....	13
1.1.5.3. Süryanilerin Türkiye'deki Yapılanması	19
1.2. Süryani Ortodokslarda İnanç ve İbadet Esasları İle Kilise Teşkilatı	21
1.2.1. Süryani Ortodokslarda İnanç Esasları.....	21
1.2.1.1. Tanrı	21
1.2.1.2. Melekler.....	22
1.2.1.3. Kutsal Kitap	22
1.2.1.4. Kıyamet, Ölüm ve Sonrası	23
1.2.1.5. Günah	24
1.2.2. Süryani Ortodokslarda İbadet Esasları	24
1.2.2.1. Namaz.....	24
1.2.2.2. Oruç.....	25
1.2.2.3. Ondalık	26

1.2.2.4. Kutsal Ziyaret	27
1.2.3. Süryani Ortodokslarda Kilise Teşkilatı.....	27
1.2.3.1. Episkoposluk (Başrahiplik)	28
1.2.3.2. Papazlık	29
1.2.3.3. Diyakosluk.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

MARDİN VE ÇEVRESİNDE SÜRYANİLER

2.1. Mardin ve Çevresindeki Süryanilerin Metropolitlik Merkezi Olarak Tur Abdin .	32
2.1.1. Tur Abdin Adı	32
2.1.2. Coğrafi Olarak Tur Abdin Bölgesi	33
2.2. Mardin ve Çevresindeki Süryanilerin Yaşantıları.....	34
2.2.1. Bayramlar	34
2.2.2. Evlilik ve Aile Hayatı	36
2.2.3. Süryanilerde Dayanışma ve Vakıf.....	38
2.2.4. Cenaze Merasimi ve Ölülerin Gömülmesi.....	39
2.2.5. Süryanilerde Sanat	40
2.2.5.1. Görsel Sanatlar.....	40
2.2.5.2. El Nakışı	40
2.2.5.3. Basmacılık	41
2.2.5.4. Yün ve İpek Halıcılık	41
2.2.5.5. Bakırcılık	42
2.2.5.6. Kilim Dokumacılığı	42
2.2.5.7. Taş Oymacılığı ve Kesme Taş.....	42
2.2.5.8. Telkari	43
2.2.6.Süryanilerde Bağcılık	43
2.3. Mardin ve Çevresindeki Süryanilerin Mabetleri.....	43
2.3.1. Hristiyanlıkta Mabetle İlgili Kavramlar	43
2.3.1.1. Kilise	43
2.3.1.2. Manastır.....	44
2.3.2. Mardin'deki Kilise ve Manastırlar	46
2.3.2.1. Faal Durumdaki Mabetler.....	47

2.3.2.1.1. Kırklar Kilisesi (Mor Behnam ve Kızkardeşi Saro Kilisesi) ..	47
2.3.2.1.2. Mor Mihail Kilisesi (Burç Manastırı).....	49
2.3.2.1.3. Mort Şimuni Kilisesi veya Manastırı	50
2.3.2.1.4. Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi	51
2.3.2.1.5. Mor Cercis Kilisesi(Eskikale Köyü)	51
2.3.2.1.6. Mor İliyo Kilisesi(Çiftlik Köyü)	52
2.3.2.1.7. Deyrul-Zafaran Manastırı	52
2.3.2.2. Terk Edilmiş (Tarihi Eser Niteliğindeki) Mabetler.....	57
2.3.2.3. Harabe Halindeki Mabetler	57
2.3.3. Mardin Çevresindeki Kilise ve Manastırlar	58
2.3.3.1. Faal Durumdaki Mabetler.....	60
2.3.3.1.1. Mor Gabriyel Manastırı (Deyrul-Umur).....	60
2.3.3.1.2. Meryem Ana Manastırı (Anıtlı Köyü).....	63
2.3.3.1.3. Mor Yakub Manastırı	64
2.3.3.1.4. Diğerleri	65
2.3.3.2. Terk Edilmiş (Tarihi Eser Niteliğindeki) Mabetler.....	68
2.3.3.2.1. Mor Abrohom Manastırı.....	68
2.3.3.2.2. Mor Yakup Kilisesi (Nusaybin Merkez)	69
2.3.3.2.3. Mor Eşa'yo Kilisesi (Balaban Köyü)	70
2.3.3.2.4. Mor Melke Manastırı (Üçköy).....	71
2.3.3.2.5. Diğerleri	72
2.3.3.3. Harabe Halindeki Mabetler	74
2.3.3.3.1. Mor Evgin Manastırı (Girmeli Köyü)	74
2.3.3.3.2. Diğerleri	75
2.3.3.4. Resmi Kayıtlarda İsmi Bulunmakla Birlikte Hakkında Bilgi Edinilemeyen Mabetler.....	78
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	84
EKLER	88
ÖZGEÇMİŞ	119

GİRİŞ

1. Konunun Belirlenmesi, Amacı ve Sınırları

Dinler Tarihi, tarih sahnesinde görülmüş, yaşamakta olan ve mensubu kalmamış bütün dinleri konu olarak ele alır. Bunu yaparken ise Hak-batıl ayırımı yapmaz. Tek tek dinlerin prensiplerini, onların çıkış ve gelişmelerini konu edinir. Bu bağlamda bu çalışmada Mardin ve çevresindeki Süryanilerin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu nedenle öncelikle Süryani adı, kökeni, tarihi ve Türkiye’deki Süryani’ler ele alınmış ardından Süryanilerin inanç ve ibadet esasları ile kilise teşkilatları anlatılmıştır. Daha sonra Mardin ve çevresinde yaşayan Süryanilerin yaşantıları ve mabetleri üzerinde durulmuştur.

Dinler Tarihi, dinlerin genişlemesine incelerken, aynı zamanda bir dinin derinlemesine araştırılmasını da konu edinmektedir. Bu durumda herhangi bir din, bütün yönleriyle ve ayrıntılı olarak ele alınır. Araştırma alanının sınırlandırılması ve konunun bu sınırlar çerçevesinde derinliğine incelenmesi metodoloji açısından zorunludur. Bu nedenle bu çalışma sırasında Süryanilerle doğrudan ve dolaylı olarak ilgileri bulunan Keldani, Nasturi, Asuri, Yakubi ve Sabii gibi etnik ve dini kavramlar konuyu sınırlarına dâhil edilmemiş sadece konunun daha iyi anlaşılması için yeri geldikçe kısa açıklamalarla yetinilmiştir. Yine çalışma süresince yalnızca Mardin ve çevresindeki Süryaniler konunun sınırları içine alınarak İstanbul, Hindistan, Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün, İsrail, Amerika, İsviçre, Almanya, Fransa, Hollanda ve Brezilya’da yaşayan Süryaniler bu sınırların dışında bırakılmışlardır.

2. Metodoloji ve Kaynaklar

Daha çok bir alan araştırması niteliği taşıyan çalışmamızın araştırmalarının büyük bölümü Diyarbakır ve Mardin’de yapılmıştır. Yaklaşık bir yıl süren araştırma ve kaynak toplama sürecinde yaklaşık iki ay düzenli olarak Diyarbakır Süryani Kadim Meryem Ana Kilisesi Pazar ayinleri takip edilmiş daha sonra ise iki ay Mardin Kırklar Kilisesi ziyaret edilmiştir. Bu süreçte Süryanilerle ilgili kaynaklar toplanmış olup bunların birkaçı Diyarbakır Süryani Kadim Meryem Ana Kilisesi papazı Yusuf Akbulut’tan temin edilirken büyük çoğunluğu ise Mardin Kırklar Kilisesi papazı

Gabriel Akyüz vasıtasıyla Kırklar Kilisesi Kütüphanesinden temin edilmiştir. Bu ziyaretler sırasında birkaç kez Deyrul-Zafaran Manastırı ziyaret edilmiş bu ziyaret sırasında görüşülen Metropolit Saliba Özmen'den birkaç makale alınmıştır. Kaynak araştırması sürecinde Paskalya Bayramı vesilesiyle Midyat Mor Gabriel Manastırı (Deyrul- Umur), Barıştepe Mor Yakup Manastırı, Midyat Mort Şimuni Manastırı ziyaret edilmiştir.

Araştırmamızda izlediğimiz bir diğer yöntem ise karşılaştırma metodudur. Dinler Tarihi'nin en önemli metotlarından biri olan karşılaştırma metodu, insanların birbirine tahammül etmelerini ve inançlarına saygı duymayı öğretir. Ayrıca inançlar arasında ki benzerlikler ve farklılıklar bu yöntemle daha iyi ortaya konulabilir. Bu çalışmada da Süryanilik ile Hristiyanlık yer yer karşılaştırmalı olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Karşılaştırma yapılırken ayrı bir bölüm ya da başlık atılarak değil konunun akışı içerisinde verilmiştir.

Tüm bunları yaparken, elden geldiğince tarafsız olmaya gayret gösterilmiştir. Çünkü maksat öncelikle Dinler Tarihi alanına katkıda bulunmak ve yüzyıllardır birlikte iç içe yaşadığımız topluluklar ve inançlar hakkında insanımıza bilgi sunmaktır.

Başvurduğumuz kaynaklar kitaplar, makaleler, dergiler ve Ansiklopediler şeklinde sınıflandırılabilir. Bu kaynaklar Türkçe, İngilizce ve Arapça eserlerdir. Bunların dışında internet kaynaklarından, gezi ve gözlemlerden de faydalanılmıştır.

Süryaniler hakkında birçok eser kaleme alınmıştır. Bunların pek çoğu Süryani Kilisesi Tarihi üzerine yazılmış eserlerdir. Bu çalışma sırasında başvurduğumuz kaynaklardan bazıları Mehmet Çelik'in Süryani Tarihi, Aziz Günel'in Türk Süryaniler Tarihi, Aziz Koluman'ın Ortadoğu'da Süryanilik, Muzaffer İris'in Bütün Yönleriyle Süryaniler ve Mor İğnatius III. Yakup'un Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Tarihi kitabıdır.

Süryanilerin inanç ve ibadet esasları ve kilise teşkilatı bölümü hazırlanırken faydalanılan eserlerden bazıları ise Samuel Akdemir'in Dini Kurallarımız, Emanuel Aydın'ın Kurobo, Sebastian Brock'un Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap, Zeki Demir'in Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler, Hanna Dolapönü'nün Süryani Kadim Kilisesi Şahsi Namaz Kitabı ve Ş. Habib'in Takva Sırrı kitabıdır.

Bunların yanı sıra, Avusturya "Tur Abdin Dostları Derneği" (Friends of Tur Abdin) kurucusu ve Avusturya Teoloji Fakültesi Liturji Bilimleri emekli profesörü

Hans Hollerweger tarafından yazılmış ve Dr.Sevil Gülçur tarafından Türkçeye kazandırılmış olan “Canlı Kültür Mirası Tur Abdin ” adlı eserden faydalanılmış olup; bu eser, ağırlıklı olarak Tur Abdin yöresindeki manastır ve kiliselerin resimleri ve mimari planlarından oluşmaktadır. Elif Keser’in “Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi” adlı kitabı da bu çerçeveye yakın olup, Tur Abdin yöresindeki Süryanilere ait kilise ve manastırların mimari yapılarının anlatmaktadır.

Mardin ve çevresinde Süryaniler konulu çalışmamızda birinci el kaynakların Süryanice olduğunu şüphesiz biliyoruz. Ne yazık ki bir yüksek lisans çalışması boyunca, bir bilen olmadan bu dili öğrenmek oldukça zordur. Buna rağmen kullandığımız kaynakların birinci el kaynak olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Gabriyel Akyüz, Aziz Günel, Hanna Dolapönü gibi yazarlar Süryani olup eserleri Türkçe’dir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK SÜRYANİLER

1.1. Süryani Adı, Kökeni, Dili, Tarihi ve Türkiye’deki Süryaniler

1.1.1. Süryani Adı

Süryani isminin anlamı ve kökeni hakkında birçok yazar tarafından değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bunların bazıları bir iddia veya bir teoriden ileri gidememiştir. Bunun sebebi Süryani tarihinin çok eskiye dayanması ve bununla ilgili belgelerin az olmasıdır.

Süryani adının Pers kralı Sirus(Cyrus)’tan (Keyhüsrev) geldiği belirtilir. Sirus, Babil’i fethederek Yahudileri kurtarmış ve Yahudiye’ye(Kudüs) dönmelerine izin vermiştir. Babil tutsaklığından Kudüs’e dönen Yahudiler, Sirus’a duydukları minnettarlıktan dolayı kendilerini “Surin” olarak tanıtmışlardır¹.

Süryani isminin kökeni hakkındaki diğer bir görüş ise, Asurluların ülkesinde Yunanlılar tarafından sözcüğün sonuna bir “y” harfi eklenerek “Asurya” denilmiştir. Zamanla sözcüğün başında bulunan “a” harfi düşerek, “Surya” biçimini almıştır. Coğrafi terim olarak da buradan geldiği ileri sürülmektedir².

Süryani isminin “Suriyeliler” anlamına geldiği kabul edilerek ortaya konulan görüşe göre, Suriye sözcüğünün, Lübnan’ın Sur şehrinden türediği daha sonra bu ismin Yunanlılar tarafından tüm sahil bölgesi için kullanıldığı ve burada yaşayan halka da Süryani lakabının verildiği ileri sürülmektedir. Diğer bir görüş ise Suriye adı, Hz İbrahim’in sülalesinden gelen Dadanoğlu Asur ya da Asurin’den türemiştir. Süryani isminin “Suriye” kelimesinden geldiğini ileri süren bir başka görüşte de, “Suriye” adı bölgeyi ele geçiren “Suros”dan gelmektedir. Süryani adı da bu sözcükten türemiştir.

Süryani isminin anlamı konusunda Keldanice-Arapça sözlükte şu bilgilere yer verilmektedir: Süryanilere eskiden bu isim verilmiyordu. Ataları Nuh oğlu, Sam oğlu Aram’a izafeten Doğulu ya da Batılı da olsa bunlara Aramiler deniliyordu. Bu şekildeki

¹ Mor İgnatius Yakub III, *Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Tarihi*, (Çev. Melek Sevinç), Hollanda 1985, s. 2; R. Salahi Sonyel, *The Assyrians of Turkey Victims of Major Power Policy*, Ankara 2001, s. 3.

² Mehmet Çelik, *Süryani Tarihi I*, İstanbul 1987, s. 2.

bir isimlendirmeyi ilk kez Yunanlılar, Asur Krallarının Şam diyarını istilalarından sonra yapmışlardır. Araştırmacıların çoğuna göre, Süryani kelimesi Asurcadan türemiş ve daha sonra Yunancanın etkisiyle bazı değişikliklere uğramıştır. Bu şekildeki bir adlandırma ilk önce M.S. I. yüzyılın ortalarına doğru Şam diyarı sakinleri tarafından ve aynı şekilde Şam'a giden elçiler vasıtasıyla Mezopotamya, Asur ve Babil'de oturanlar arasında da kullanılmaya başlandı. Bu elçiler adı geçen memleketlere Hristiyanlığı sokmuş ve kabul ettirmişlerdir. Bundan sonra onlar yeni dinlerine sınıksı sarılmalarından dolayı, eski putperestlikleriyle birlikte eski isimlerini de kullanmayı terk etmişlerdir. Bununla birlikte onlar kendilerini Hristiyanlaştıran söz konusu elçilere nispetle ve yine kendilerini, aynı ırktan geldikleri putperest Aramilerden ayırmak için, Süryaniler olarak isimlendirmişlerdir. Bu yüzden Arami kelimesi Sabii ve Putperest terimlerinin, Süryani kelimesi de Nasranî ve Mesihî kelimelerinin eş anlamlısı olarak kullanılmıştır³.

Süryani ismi konusunda vereceğimiz son görüşe göre ise, Süryani kelimesi bir lakap olup bu lakabın kullanılması dini bir zorunluluktur. Pavlos'un Suriye ve Filistin'deki putperestleri Hristiyanlaştırması sırasında bu bölgede yaşayan Aramiler'in bir kısmı da Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Hristiyanlığı kabul eden Aramiler, kendilerini putperest ırkdaşlardan ayırmak için "Suryoye- Süryani" lakabını kullanmaya başlamışlar ve zamanla bu lakap, ayrı bir mezhebe ad olmuştur⁴.

Sonuç olarak "Süryani" kelimesi bugün çeşitli ırklara bağlı olmalarına rağmen, bir Hristiyan mezhebi ve kilise yandaşlarının adı olarak kullanılmaktadır. Süryaniler, günümüzde yaklaşık olarak beş milyon tahmin edilen nüfuslarıyla Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Hindistan'da yaşamaktadırlar. Süryani tabirinin yanı sıra günümüzde "Süryani Kadim" tabiri de kullanılmaktadır. Bu tabir 1845 yılında ortaya çıkmıştır. 1782'de bir patriklik seçiminde çıkan ihtilaf neticesinde Mihayel Carve liderliğindeki bir grubun Roma Katolik Kilisesine bağlanması ve bu grubun Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edilmesi sonucu geleneksel Antakya Patrikliğine bağlı kalanlara kendilerini Katoliklerden ayırt etmek için "Kadim Süryaniler" ismi

³ Kadir Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, Ankara 1997, s. 41.

⁴ Aziz Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır 1970, s. 30; Aziz Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, Ankara 2001, s. 24.

verilmiştir⁵. Günümüzde bazı batılı eserlerde “Doğu ve Batı Süryanileri” tabirine rastlanır. “Doğu Süryanileri” tabiri ile kökenleri “Urfa Kilisesi”ne dayanan ve Asur soyundan gelen Nasturiler, “Batı Süryanileri” tabiri ile de tarihi “Antakya Kilisesi”ne dayanan ve Arami soyundan gelen Süryaniler kastedilmektedir⁶.

1.1.2. Süryanilerin Kökeni

Süryanilerin kökeni üzerine farklı görüşler mevcuttur. Bu tartışmalar özellikle Süryanilerin Ortadoğu’dan Avrupa’ya ve diğer ülkelere göçlerinden sonra yoğunluk kazanmıştır⁷. 1960’lı yıllardan önceki Süryani kaynaklarına bakıldığında eserlerin İsa’dan sonraki süreç ve kilise tarihi üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Süryani göçlerinden sonra kaleme alınan eserlerde ise Süryanilerin kökenlerinin İsa’dan daha önceye dayandırıldığı, bu dönemlerin incelendiği ve bu yönde hararetli tartışmaların başladığı dikkatlerden kaçmamaktadır⁸.

Avrupa’ya göçün ardından yeni ideoloji söylemi oluşturma çabasına giren Süryani aydın ve kurumları, Süryanilerin kökenini Asurlulara ve bunlarla kaynaşmış diğer Mezopotamya halklarına dayandırırken bu oluşuma karşı olanlar ise Süryanilerin kökenlerini Aramilere dayandırma yoluna gitmişlerdir⁹. Bütün bu görüşleri üç grupta toplamak mümkündür:

Bu görüşlerden birine göre Süryaniler Arami kökenlidir. Süryanilerin Arami iddiasını savunanların en önemli dayanak noktası, bu halkın konuştuğu dildir¹⁰. Süryani Hristiyanların yerleşim bölgeleri daha Antik Çağda Aram dil bölgesinin merkezi idi. Arami dili aynı kökenden olan Arapça ve İbraniceye oranla daha çok İbraniceye yakındır. Etnik alanda Aramiler Yahudiliğin bir koludur¹¹. Aramca, Sami dil ailesi içinde, İbranice ve Kuzey Arapça ile birlikte Batı Sami dil grubunu oluşturur.

⁵ Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 42–43; Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 35; Gabriyel Akyüz, *Mardin İli’nin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Mardin 1998, s. 84; Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta 2002, s. 379.

⁶ Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 16; Sonyel, *The Assyrians of Turkey Victims of Major Power Policy*, s. 7.

⁷ Yakup Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, İstanbul 2001, s. 31.

⁸ F. Çakı-Ş. Yılmaz, “Kimlik tartışması ve Süryaniler: Bir Literatür Çalışması”, *Süryaniler ve Süryanilik III*, Ankara 2005, s.187.

⁹ Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 31-32.

¹⁰ Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 32

¹¹ Mehlika Aktok Kaşgarlı, *Mardin ve Yöresi Halkından Türko-Semitler*, Kayseri 1991, s. 10.

Süryanilerin Arami olduğunu savunanların bir diğer dayanak noktası ise Süryanilerin yaşadıkları yerlerdir: Aramiler, M.Ö. XIV. yüzyılda Suriye'nin doğu sınırında görünmeye başlamışlardır¹². Bunlar daha önce Kuzey Mezopotamya'nın dağlık bölgelerinde dolaşıyorlardı. Asıl isimleri Arami olmamakla birlikte bu ismi onlara Kaldeliler vermişlerdir. Fırat ve Dicle'nin aşağı havzasında oturan halkın kendi memleketlerine nispetle ve dağlık bölgelerde dolaşan bu halka vermiş oldukları “Dağlılar” anlamına gelen Arami adı tabletlere geçmiş, bu suretle tarihe mal olmuştur¹³.

Süryanilerin Asurlu olduğunu ileri süren bir diğer görüş tarihi kaynaklara atıf yapar Bu konuda şu bilgilere yer verilir. “Asurlular tarihi olarak ilk çağlardan beri var olmuş olabilirler. Medeniyet, M.Ö.4000 yıllarında Mezopotamya’da Ham’ın soyundan gelenlerce veya Moğol ırkından olanlar, yani Sümerler tarafından kurulmuştur. Ve bu medeniyetin başlangıcı “Ham’ın oğlu, Kuş’un oğlu Sümer kralı Nemrud” zamanındaydı. Yahudi geleneği birçok şeyleri bu eski kavimlerden toplamış ve kendi kaynaklarına geçirmiştir. Arkeolojik çalışmalar da bunu teyit etmektedir. Kısa bir süre sonra semitik bir kavim olan Akadlar Mezopotamya’da görülür. Biz bunları Asur diye yorumlarız. Asurlular göçebeydi. Fakat daha sonra günümüze kadar gelen Kalah ve Ninova şehirlerini kurdular. Bunlar semitik kandan gelen istilacı kişilerdi”¹⁴.

Günaltay’a göre Asurlular Sami kavimlerden olmayıp, Orta Asyalı kavimlerle sami kavimlerin karışmasından meydana gelen yeni bir ırktır. Eski kavimlerden başta Akadlar ve Asurlular olmak üzere Fenikeliler, Kenaniler, Aramiler, İbraniler halis Sami tipten büsbütün farklı cismani vasıflar arz etmektedir. Sami gruplara dâhil edilen Asurluların menşe itibariyle Samilerden önce Asur iline hâkim olan ve Asur şehrini kuran Orta Asyalı Subariler’le Samilerin karışmasından doğmuş melez bir kavim oldukları son keşiflerle ortaya çıkmıştır. Orta Asya ya dayanan bu etnik gruplar, başlangıçta kültürlerinin yüksekliği, ırki seciye ve kabiliyetlerinin sonucu olarak, müteşebbis bir unsur teşkil ediyorlardı. Fakat zamanla Arap Yarımadası’nda kendi dillerini kaybetmişler ve Samilerin dillerini kullanmaya başlamışlar ve Samileşmişlerdir¹⁵.

¹² Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 21

¹³ Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, Ankara 1987, s. 133; İrfan Işık, *Birlikte Olduğumuz Halklar*, İstanbul 2000, s. 79; Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 21.

¹⁴ Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, s. 34-35.

¹⁵ Günaltay, *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, s. 289–290.

Sentezci görüş olarak isimlendirilen bir başka görüşe göre ise Süryaniler, İsa'dan önceki Mezopotamya halklarının devamından başka bir şey değildir. Süryaniler, ne Asurlu, ne Babilli, ne Keldani ne de Aramidirler. Süryaniler, tüm eski Mezopotamya halklarının kültürel temeline dayanan ve bu arada Helenistik uygarlığı da özümseyerek ortaya çıkmış yeni bir sentezdir¹⁶.

Günümüzde Süryani Ortodoks Kilisesi, daha çok birinci görüşü tercih etmektedir. Ancak buna karşın Süryani aydınları ikinci görüşte ısrar etmektedirler.

1.1.3. Süryanilerin Dili

Süryanilerin dili, Süryanice'dir. Süryanice, Sami dilleri ailesindendir¹⁷. Sami dilleri, doğu ve batı olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Doğu grubunda Akkadça yer alır. Batı grubu ise kuzey ve güney kollarına ayrılır. Güney kolunda Güney Arapçası, Kuzey Arapçası ve Habeşçe, kuzey kolunda da Kenanca ve Aramice yer alır¹⁸.

Sami dillerinden bugün hala mevcut olan yalnızca Arap dilidir. Diğer Sami ırktan olanların nesilleri hemen hemen tamamen Araplaşmıştır. Bugün onların memleketlerinde Arap dili kullanılmaktadır. Diğer Sami dillerinden en çok bilinenler ise İbrani ve Süryani dilleridir¹⁹.

Milattan önce IX. yüzyıldan milattan sonra VII. yüzyıla uzanan süreç boyunca çok geniş bir coğrafi alanda çeşitli Sami ve Sami olmayan topluluklarca kullanılan Aramice bunun doğal bir sonucu olarak pek çok lehçe geliştirmiştir²⁰. Bu yönüyle Aramice, Sami diller arasında en çok lehçe geliştiren dil olarak kabul edilmiştir. Aramice'nin lehçe alanı doğu ve batı olmak üzere iki ana gruba ayrılabilir. Samirice, Mısır Aramicesi, Filistin Aramicesi, Nabat Aramicesi ve Tedmür Aramicesi batı grubu lehçeleridir. Varlığı kitabeler aracılığıyla ortaya konulan Aramice lehçeleri genellikle batı grubunda yer alan lehçeler olmuştur. Edebiyat geliştiren veya günümüze kadar varlığını sürdüren lehçeler ise doğu grubunda yer alan Mandaice, Babil Talmudu

¹⁶ Nihat Durak, "Süryani Ortodoks Kilisesi", *Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara 2005, s. 190; Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler* s. 38; Sonyel, *The Assyrians of Turkey Victims of Major Power Policy*, s. 3.

¹⁷ Muzaffer İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, İstanbul 2003, s. 38; Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 37–65.

¹⁸ Eyyüp Tanrıverdi, "Süryani Dili", *Süryaniler ve Süryanilik II*, Ankara 2005, s. 1.

¹⁹ Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, s. 191.

²⁰ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 61.

Aramicesi ve bütünüyle Arami dil ve kültürünün en önemli temsilcisi konumundaki Süryanice olmuştur²¹.

Süryanice Urfa ve komşu bölgelerde, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra “Süryaniler” adıyla bilinen halkın dilidir. Milattan önce II. yüzyıl ile milattan sonra III. yüzyıllar arasında ipek yolu üzerinde önemli bir ticaret merkezi olan Urfa’nın II. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın önemli bir merkezi haline gelmesiyle önem kazanan Süryanice, çok geçmeden Hristiyanlık dünyası için Yunancadan sonra en önemli dil konumunu kazanmış ve zamanla bölgenin bilim, kültür ve edebiyat dili haline gelmiştir²².

M.S. V. yüzyıldaki kristoloji tartışmalarında –Efes (M.S. 431) ve Kadıköy (M.S.451) Konsilleri- Süryani Kilisesi ile birlikte Süryani dili de iki kolda gelişmeye başlamıştır. Batı Süryanileri Bizans etkisinde kalarak, Batı Süryanice adını alan yazı şeklini, doğu bölgesindeki Süryaniler de Doğu Süryanice denilen yazı şeklini geliştirdiler²³. Sonuçta ünlü sistemi ünlülerin seslendirilmesi ile yazı stili farklılığı esasına dayalı “Doğu” ve “Batı” lehçeleri ortaya çıkmış özellikle mezhep temsilcilerinin din, dil ve toplumsal konularda farklı bakış açılarıyla geliştirdiği kültürel oluşumlar, bu lehçeleri daha da belirginleştirmiştir. Nesturî Lehçesi, Süryanîcenin özgün yapısını korurken Yakubi Lehçesi Yunancanın etkisinde kalmıştır. İki lehçe arasındaki başlıca farklılık, a>o; o>u; e>i ünlü değişimleridir²⁴.

VII. yüzyıldan itibaren Arapçanın yayılma alanına giren Süryanice, bu dönemde Yunan kültürüne ait eserlerin Arapçaya aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiş, ancak gelişmekte olan yeni kültür karşısında zamanla eski önemini kaybetmeye başlamıştır²⁵. VIII. yüzyıldan itibaren pek çok Süryani yazar Arapça yazmaya başlamıştır. Bu arada Süryanilerce, Arapçanın Süryani alfabesiyle yazılması şeklinde “Gerşuni Dili” geliştirilmiştir. Bununla beraber Süryanice bilim ve kültür dili olarak canlılığını X. yüzyıla kadar devam ettirmiştir. XIII. ve XIV. yüzyıllarda Süryanice yeniden faal bir

²¹ Tanrıverdi, “Süryani Dili”, *Süryaniler ve Süryanilik II*, s. 2-3.

²² Hale Soysü, *Kavimler Kapısı I*, İstanbul 1992, s. 74; Tanrıverdi, “Süryani Dili”, *Süryaniler ve Süryanilik II*, s. 3.

²³ Mehmet Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, İstanbul 2003, s.36; Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, s. 194–195; Soysü, *Kavimler Kapısı I*, s. 74; Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 112; Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler* s. 60; www.suryanikadim.org.

²⁴ Tanrıverdi, “Süryani Dili”, *Süryaniler ve Süryanilik II*, s. 4–5.

²⁵ Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 61

sürece girmiştir. XIV. yüzyıldan itibaren etkinliği azalmakla beraber telif dili olarak varlığını XX. yüzyıla kadar sürdürmüştür²⁶.

Süryanice günümüzde Türkiye, Suriye, İran, Irak, Azerbaycan ve Hindistan'da varlığını devam ettirmekte; İsveç, Almanya, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da göçmenler tarafından kullanılmaktadır²⁷.

Süryani alfabesi, 22 ünsüz harften oluşmaktadır. Sami dillerinin büyük çoğunluğu gibi Süryanicede sağdan sola doğru yazılır. Ünsüzleri ünlüye dönüştürmek için birkaç yöntem vardır. Bunlardan biri, Arap alfabesinden alınan hareketler diğeri ise, satırın üstüne veya altında ünlüleşme belirten, küçük Yunan harflerinin kullanılmasıdır²⁸. Fonemler, İbranice ve Arapça gibi diğer Sami dillerle büyük ölçüde uygunluk gösterir; bu uyuma erkek ve dişi ayrımı da dâhildir. Sağdan sola yazılan bu alfabe Tedmür Aramicesinden alınmıştır. En eski yazı biçimi, V. Yüzyıla kadar kullanılan "Estrangelo" yazısıdır. Doğu ve batı lehçelerinin gelişmesiyle Estrangelodan türemek üzere Doğu Lehçesi, "Nesturi" (köşeli); Batı Lehçesi de "Yakubi" (serto) yazısını geliştirmiş; bu üçünden de Yakubilerden ayrılarak Roma'ya bağlanan Melkidlerce kullanılan "Melki" yazı biçimleri gelişmiştir. Melki yazı biçimi daha çok Yakubi yazısına dayanmaktadır²⁹. Estrangelo yazısı daha sonra bir süsleme yazısı olarak varlığını sürdürmüştür³⁰.

Günümüzde Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Tur Abdin (Mardin ve civarı) bölgesindeki Süryanilerin günlük hayatta konuştukları dile Turoyo adı verilmektedir. Konuşulan bu dil ile yazılı kaynaklarında kullanılan Süryanice birbirinden oldukça farklıdır³¹.

²⁶ Tanrıverdi, "Süryani Dili", *Süryaniler ve Süryanilik II*, s. 5.

²⁷ Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 61; Tanrıverdi, "Süryani Dili", *Süryaniler ve Süryanilik II*, s. 6.

²⁸ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 33-37.

²⁹ Tanrıverdi, "Süryani Dili", *Süryaniler ve Süryanilik II*, s. 6.

³⁰ İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 52.

³¹ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 37; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 39.

1.1.4. Süryanilerin Tarihi

1.1.4.1. Hristiyanlık Öncesi Süryaniler

Hristiyanlık öncesi Süryaniler, putperesttirler ve kökenleri Aramilerden gelmektedir. Aramiler, Süryani ismini Hristiyanlığı kabullerinden sonra kendilerini putperest ırkdaşlarından ayırmak için kullanmışlardır. Tarihi kayıtlar Aramilerin M.Ö. XIV. yüzyılda Suriye'nin doğusunda görünmeye başladıklarını yazar. Aramileri, Sami kavimlerin bir kolu sayıp, Mezopotamya'ya Arap Yarımadası'ndan geldiklerini tahmin edenler varsa da, bunların Mezopotamya'nın kuzeyindeki dağlık bölgelerin halkı olduğunu ileri sürenler de vardır³².

Aramiler, büyük olasılıkla Asurluların zorlamasıyla Fırat'ın batısına geçerek, Suriye ve Filistin sınırlarına sokulmuşlardır. Büyük Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra, yani M.Ö.1180'de, Ön Asya'ya egemen olan Aramiler, Suriye'nin kuzeyindeki Yeni Hitit Krallığı ile Asurluları, Mısırlıları yıpratmışlar ve sonunda Kuzey Suriye'den başlayarak Ürdün (Şeria) Nehri'ne kadar uzanan topraklara yerleşmişlerdir³³.

Aramiler, Hititlerle Mısırlılar arasındaki Kadeş Savaşı sonrasında, iki devlet arasındaki barışın bölgeye getirdiği huzurdan faydalanarak burarda yerleşik hayata geçtiler. M.Ö. XI. yüzyıldan VII. yüzyıla kadar bölgede küçük prenslikler oluşmuştur. Bu arada Aramiler Şam'da, Hama'da, Tedmur'da, Soba'da, Moab'da, Amman'da ve Edom'da bağımsız birer prenslik kurmuşlardır³⁴. Askeri ve siyasi bakımdan son derece zayıf olan bu prenslikler, kısa zaman sonra Asurlular tarafından tarihten silindiler ve böylece Aramiler, Hristiyanlığın doğuşuna kadar yabancı istilalar altında yarı göçebe bir hayat yaşadılar³⁵.

1.1.4.2.Hristiyanlık Döneminde Süryaniler

Süryaniler, Mezopotamya bölgesinde, M.S.38 yılında Hristiyan olduklarında Antakya'yı merkez edinmiş bir topluluk halinde idiler. Süryaniler, Hristiyanlığı Havari Petrus(Saint Piere), arkadaşı Thomas, onun kardeşi Aday ve onların şakirtleri Agay ve

³² Günaltay, *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, s. 133-139; Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 17

³³ Günaltay, *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, s. 134; Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 18

³⁴ Günaltay, *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, s. 138-156; Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 18

³⁵ Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 18.

Mara'dan öğrenmişlerdir³⁶. Petrus'un arkadaşı Thomas, Thomas'ın kardeşi Aday ve Mara, Süryanilerin yoğun olarak yaşadıkları Mezopotamya bölgesinin Hristiyanlaştırılmasında büyük rol oynadılar³⁷. Antakya'da Hristiyanlığın yayılmasından sonra Thomas ile Aday ve yardımcıları Mara Urfa'ya gitmişlerdir³⁸. Urfa'da putperest Abgarlar kraliyet ailesi hüküm sürmektedir. Efsaneye göre kral bir nevi bir cilt rahatsızlığına yakalanmıştır. Bu arada Kudüs'ten gelen haberlere göre yeni bir peygamber gelmiştir. Bu peygamber hastaları iyileştirmekte, mucizeler göstermektedir. Bunu duyan Kral Abgar Kudüs'e bir heyet göndererek Hz. İsa'yı memleketi Urfa'ya çağırır. Hz. İsa "görevinin İsrail evinin kaybolmuş koyunlarına olduğunu bu yüzden gelemeyeceğini ancak kendisine bir havarisini göndereceğini" bildirir³⁹. Hz. İsa'nın çarmıh olayından sonra Havari Thomas'ın kardeşi Aday Urfa'ya gider, Kral Abgar Hristiyanlığı kabul eder ve Aday tarafından vaftiz edilir. Urfa'da bütün putlar kırılıp bir kilise inşa edilir⁴⁰. Aday Urfa'daki çalışmalarını bitirince yanına öğrencileri Agay ve Mara'yı alarak Mezopotamya'nın diğer bölgelerine gider⁴¹.

Aday, Agay ve Mara ile birlikte Diyarbakır, Nusaybin, Dicle'nin doğusu, İdil, Erbil, Begermay, Keke, Ahvaz ve civarlarında dolaşıp buralarda misyonerlik çalışması yaparlar⁴². Aday Urfa'ya döndükten bir süre sonra vefat eder ve inşa ettiği kiliseye gömülür⁴³. Aday'ın ölümünden sonra yerine Agay geçer. Agay zamanında Hristiyanlık Harput, Eğil, Lice, Silvan ve Mardin'e yayılır. Mardin yakınlarında Kefertut'da bir kilise inşa edilir.

1.1.5. Türkiye'deki Süryaniler

1.1.5.1. Genel Olarak

Süryanilerin esas yerleşim alanları Mezopotamya, Anadolu ve Suriye bölgesidir. Demografik olarak Süryaniler sürekli kan kaybetmişlerdir. Bugün onların

³⁶ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1997, s. 303; Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 31; Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, s. 68; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 21.

³⁷ Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 21; Kadir Albayrak, "Keldaniler", *TDVİA*, C.XXV, Ankara 2002, s. 208.

³⁸ Albayrak, "Keldaniler", *TDVİA*, s. 208.

³⁹ Gabriyel Akyüz, *Diyarbakır Meryemana Kilisesi Tarihçesi*, Mardin 2000, s. 37-38; Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 90-91

⁴⁰ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 103; Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 38.

⁴¹ Aziz Suryal Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, İsveç 1995, s. 13.

⁴² İsa Garis, "Hristiyanlığın 2000. Yılında Turabdin", *Heto Dergisi*, sa:5, İstanbul 2001, s. 13-14

⁴³ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 103; Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 59.

anayurtlarında fazla Süryani kalmamıştır. Bölgedeki terör gerginliği, Kuzey Irak'taki güvenliğin yokluğu, bölgede yaşayan Süryanilerin başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin muhtelif şehirlerine göç etmelerine sebep olmuştur. Bu arada başta Amerika, İsviçre, Almanya, Fransa, Hollanda, Brezilya, Hindistan gibi ülkelere göç edenler de olmuştur⁴⁴. Süryaniler, günümüzde yaklaşık olarak beş milyon tahmin edilen nüfuslarıyla Türkiye, Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Hindistan'da yaşamaktadırlar⁴⁵. Türkiye'deki Süryaniler günlük hayatlarında Türkçe konuşsalar da kendi aralarında Arapça, Kürtçe ve Süryanice konuşmaktadırlar.

Günümüzde Süryaniler Türkiye'de yoğun olarak Mardin il merkezi, ilçelerinde ve köylerinde yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra Diyarbakır, Hatay, Elazığ ve Adıyaman'da kiliseleri ve birkaç aile bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinden göç edenlerin büyük bir bölümü (30 bin) İstanbul'dadır. Bugün dört bine yakını Güneydoğu, 30 bin kadarı İstanbul'da olmak üzere toplam Türkiye genelindeki nüfusları 35 bin civarındadır⁴⁶.

Günümüz Hristiyan inancının doğuşu ve gelişmesindeki ilk tarihsel olaylarda Antakya'nın özel bir yeri vardır⁴⁷. Bu nedenle aşağıda öncelikle Antakya Süryani Kilisesini ve sonrasında da Süryanilerin Türkiye'deki yapılanmasını inceleyeceğiz.

1.1.5.2. Antakya Süryani Kilisesi

Antakya, Hristiyanlığın Kudüs dışına yayılmasından sonra bugünkü çehresine bürünmesinde etkin rol oynayan üç büyük merkezden (Roma, İskenderiye ve Antakya) birisidir. Hatta Hristiyanlığın ilk kilisesi olması sebebiyle birincisidir denilebilir⁴⁸. Hristiyanlığın doğuşuyla birlikte kurulan üç büyük ruhani kilisenin ilki olan Antakya Kürsüsü*, M.S. 37 yılında, havarilerin başı Petrus** tarafından Antakya'da kurulmuştur.

⁴⁴ Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya 2005, s. 722.

⁴⁵ M. Hadi Tezokur, "Süryanilerde Namaz", *Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara 2005, s. 311.

⁴⁶ Tezokur, "Süryanilerde Namaz", *Süryaniler ve Süryanilik I*, s. 302.

⁴⁷ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, s. 12

⁴⁸ Yusuf Beğdaş, "Süryani Kilisesi ve Antakya Kürsüsü", *Heto Dergisi*, sa: 3, İstanbul 2000, s. 11-12

* Roma İmparatorluğu siyasi yönden sevk ve idareyi, Roma, Antakya ve İskenderiye gibi üç büyük başkentten yürütürken, kilise de ruhani yönetimi bu üç büyük başkentte kurulu "üç kürsü" merkezinden yapıyordu. Antakya Kürsüsü'nün yetki alanı Asya ve bütün doğu Hristiyanlığını kapsıyordu. Süryani kaynaklarına göre, Antakya Kürsüsü'nün ilk Patriği Aziz Petrus, ikincisi Afudyos, üçüncüsü ise İğnatis Nurani'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Beğdaş, "Süryani Kilisesi ve Antakya Kürsüsü", s. 11-12

Pavlus'un^{***} Hristiyanlığı evrensel bir din haline getiren görüşleri burada filizlenmiş ve ilk yandaşlarını burada bulmuştur. Kudüs'teki kilise sadece Yahudi asıllıları barındırırken, Antakya her ırk ve cinsten insanı bağrında toplayan bir kilise görünümündedir⁴⁹.

Kudüs cemaati başkanı Yakup, Barnabas ve Pavlus'u Antakya'ya gönderir. Barnabas ve Pavlus buradaki cemaati düzenli bir şekilde örgütlerler ve ilk defa Mesihî adını kullanmaya başlarlar⁵⁰. Kudüs cemaati M.S. 52 yılında Petrus'u Antakya'ya yollar. Petrus M.S. 60 yılına kadar Antakya'da kalır. Petrus Antakya'dan ayrılırken putperest kökenli Hristiyanlara Efudyos'u, Yahudi kökenli olanlara İğnatius Nurani'yi başkan olarak atar⁵¹.

Antakya Kürsüsü'nün ilk patriği olarak Petrus kabul edilir. Petrus'tan sonra ikinci patrik Efudyos ve onun öldürülmesinden sonra da üçüncü patrik İğnatius Nurani olmuştur⁵². M.70 yılında Yahudilerin Kudüs'teki isyanı sonucunda, Romalılar Kudüs'ü tahrip edince, Kudüs Hristiyan cemaati, faaliyetlerini kısmen durdurarak çöle çekilmişlerdir. Böylece Antakya Süryani Kilisesi bölgede çok önemli bir Hristiyanlık merkezi haline gelmiştir. Antakya Hristiyanları, Roma vatandaşlığını da elde ederek, çok imtiyazlı bir duruma gelmişler ve Kudüs kilisesi etkisinden kurtularak bağımsız hale gelmişlerdir. Antakya Hristiyanlarının şefi olan İğnatius Nurani kendisi için "Süryani Başpiskoposu" ünvanını kullanmaya başlamıştır⁵³. Episkopos rütbesiyle İğnatius Nurani, önce Antakya'da dini ihtilafları gidermiş, daha sonra da Anadolu'daki Hristiyan cemaatleri belli bir disipline sokmuştur. Tesis ettiği güçlü bir misyonerlik teşkilatı sayesinde Anadolu'da, Mezopotamya'da Suriye ve Filistin'de Hristiyanlığın

^{**} İsa'nın en sevgili havarisi olan Petrus (Kifas), önce Kudüs'te sonra Antakya'da ve daha sonra Roma'da kilisenin başı olarak kabul edilmiştir. Çünkü Petrus en son M.S. 64 yılında Roma'ya gelmiş ve orada şehit olmuştur. Böylece Petrus ilk Roma piskoposu olarak kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın Mehmet, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, Ankara 1995, s.20.

^{***} Pavlus, İsa zamanında azılı bir Hristiyan düşmanı iken İsa'nın çarmıhından sonraki bir zamanda Şam yolunda gördüğü bir vizyonla Hristiyanlığı kabul etmiş ve en hararetli Hristiyan misyoneri olmuştur. Hristiyanlığı daha çok Yahudi olmayanların arasında yaydığından kendisine "Yabancıların Havarisi" denmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın, *Hristiyanlık* s.19.

⁴⁹ Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 60; www.suryanikadim.org.

⁵⁰ Resullerin İşleri X/26

⁵¹ Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 53.

⁵² Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 712; Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 53; Beğdaş, "Süryani Kilisesi ve Antakya Kürsüsü", s. 11-12

⁵³ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 712; Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 53.

yayılmasını sağlamıştır⁵⁴. 40 yıla yakın Antakya patrikliği yapan İgnatius Nurani'nin M.S.107 yılında Roma İmparatoru Trajan tarafından öldürülmesinden⁵⁵ sonra İron (169–182) Antakya patrikliğine getirilmiş ve daha sonra Maximinos(182–191) bu görevi üstlenmiştir⁵⁶.

Hristiyanlığın ilk yüzyılında Kudüs kilisesinden sonra en kıdemli olan Antakya kilisesidir. Antakya Süryani kilisesinin Başpiskoposluk karakterini resmiyete dönüştüren kişi M.S. 191 yılında patrik seçilen Serefiyon olmuştur. Antakya Süryani kilisesi bölgede en güçlü Hristiyan merkezi olarak dini ihtilafların çözümünde ve toplanan mahalli konsillerde* önderlik yapmıştır. Nihayet, patrik Fitalyos döneminde Antakya Süryani kilisesi Suriye, Mezopotamya ve Anadolu'daki kiliseleri idaresi altına alarak kendi istikametinde yönlendirmiştir. Antakya Süryani kilisesi, III. asırda Doğunun en büyük ve en ciddi kiliselerinden birisi haline gelmiştir⁵⁷. Bu dönemde üç önemli kilise merkezi dikkat çekmekteydi: Antakya, İskenderiye ve Kudüs. IV. yüzyıla gelindiğinde Hristiyanlık hala Roma İmparatorluğunun takibinde idi. Bu takip Konstantin'in Roma imparatoru olmasına ve M.S. 313 yılında yayınladığı Milan fermanına kadar sürmüştür. Milan fermanı ile Hristiyanlar Roma vatandaşları arasında sayılmışlar ve Roma İmparatorluğu Hristiyanlığın bir din olarak seçimine izin vermiştir. Bu fermandan sonra Hristiyanlık rahat bir nefes almıştır. Fakat üç asırdır baskı altında ve gizli yayılan Hristiyanlık, değişik temayüllerle gelişmiş ve bu rahat ortamda bu temayüller gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Kilise tarihinde kristolojik cereyanlar denilen bu tartışmalar teslisin unsurları konusunda ciddi ayrılıkları temsil etmektedir. Roma, İskenderiye, Kudüs ve Antakya Süryani kiliseleri arasında teslisin unsurları konusunda önemli görüş ayrılıkları vardı. Konstantin ülkede huzuru sağlamak

⁵⁴ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 712; Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 60; Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 48-49.

⁵⁵ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 712; Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 56; Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 77.

⁵⁶ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 713.

* Konsil(Council), toplama veya toplanma anlamlarına gelen, Latince “concilium” kelimesinden alınmıştır. Dinlerin tarihinde, her dinin; inanç, pratik ve sosyal hayatıyla ilgili problemlerini çözmek ve mensuplarını karşılaştıkları güçlükler karşısında rahatlatmak amacıyla giriştikleri bir takım faaliyetleri vardır. Hristiyanlıkta bu çeşit müzakere meclislerine “konsil” denir. Bölgesel Konsiller, Kıtalararası Konsiller, Milli Konsiller ve Genel Konsiller olmak üzere dört çeşit konsil vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın Mehmet, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, Konya 1991, s.1.

⁵⁷ Durak, “Süryani Ortodoks Kilisesi”, *Süryaniler ve Süryanilik I*, s. 192.

için M.S. 325 yılında İznik’te ilk Hristiyan “Genel Konsilini”* topladı⁵⁸. Bu konsil ilk dönem konsilleri adı verilen yedi konsilden ilkiydi.

İlk konsiller, Hristiyan inanç esaslarının belirlenmesi ve Hristiyan Kiliseleri arasındaki hiyerarşik düzenin sağlanması için toplanmıştır. Bu konsiller aynı zamanda ana Hristiyan gövdeden kopmalara da sahne olmuştur⁵⁹. İlk dönem konsillerinden kasıt kilise tarihinin ilk yedi konsilidir. Ortodoks Hristiyanlar, bu konsillere “Hikmetin yedi sütunu” derler⁶⁰. Burada sadece ilk dört konsilden bahsedilecektir. Çünkü Süryaniler dördüncü konsil olan Kadıköy Konsilinden sonra ana gövdeden ayrılarak kendi kiliselerini kurmuşlardır.

M.S. 325 yılında toplanan İznik Konsili Ariuscuların heretik fikirlerine karşı düzenlenmiştir ve burada tüm Hristiyan âleminin iman esasları belirlenmiştir. Kiliselerin yukarıdan aşağı sıralanışı Roma, İskenderiye ve Antakya olarak düzenlenmiştir. Daha sonra M.S. 381 yılında gerçekleşen I. İstanbul Konsili Kutsal Ruh meselesi yüzünden toplanmıştır. Bu konsilde kilise hiyerarşisi Roma, İstanbul, İskenderiye, Antakya olarak belirlenmiştir. M.S. 431’de toplanan Efes Konsili ise Doğu Hristiyanlığının parçalanmasına ve liderlik çekişmelerine ev sahipliği yapmıştır⁶¹. Bu konsilde İsa’da tek tabiat ve uknumun mevcut olduğunu benimseyen Monofizit* görüş galip gelmiştir.

M.S. 451’de gerçekleşen Kadıköy Konsilinde ise İsa’da tek bir şahsın var olduğu, bu şahsın tabiatının beşeri değil sadece Tanrısal olduğunu ileri süren görüş

* Genel Konsiller (Ökümenik Konsiller) Hristiyanlıkta piskoposlar ve diğer kilise temsilcilerinin geniş katılımıyla gerçekleştirilen evrensel konsillerdir. Hristiyanlık tarihinde yapılan ilk yedi konsil, Doğu Kiliseleri haricinde bütün Hristiyanlarca Ökümenik Konsiller olarak kabul edilir. Bunlar: İznik Konsili (M.S.325), I. İstanbul Konsili (M.S.381), Efes Konsili (M.S.431), Kadıköy Konsili (M.S.451), II. İstanbul Konsili (M.S.553), III. İstanbul Konsili (M.S.680–681) ve II. İznik Konsili (M.S.787). Ayrıca Batı Kilisesi, sonraki dönemlerde batıda düzenlenen 14 konsili de ökümenik otoriteye sahip konsiller olarak kabul eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın, Hristiyan Genel Konsilleri, s.1.

⁵⁸ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 713.

⁵⁹ Münir Yıldırım, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, Ankara 2005, s. 43.

⁶⁰ Yıldırım, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, s. 45.

⁶¹ Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, s. 68.

* Monofizitizm: Hristiyan teolojisinde İsa’daki insani tabiatın ilahi tabiat içerisinde yok olduğunu ve dolayısıyla onda yalnızca bir tek ilahi tabiatın bulunduğunu savunan Kristolojik doktrindir. İskenderiye ekolüne mensup olan Cyrill tarafından savunulan Monofizit akide M.S. 431 Efes Konsilinde kabul edilmiş II. Efes Konsilinde bu görüş pekiştirilmiştir. Fakat M.S. 451 Kadıköy Konsilinde Monofizit akide reddedilmiş, Diofizit akide kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara 1998, s.266.

reddedilmiş yani Monofizit görüş yerine Diofizit^{**} görüş (İsa Mesih'in hem insan hem Tanrı olduğu görüşü) benimsenmiştir. Bu konsil neticesinde, Monofizit Doktrini temsil eden kiliseler ana gövdeden ayrılarak kendi kiliselerini kurmuşlardır⁶². Bunlar Mısır Kıpti Kilisesi, Süryani Kilisesi ve Ermeni Kilisesi'dir⁶³.

Kadıköy konsilinde monofizitler aforoz edilmiş fakat tamamen yok edilememişlerdir. Mısır Kıptileri, monofizitliği milli din olarak benimsemiş ve “Kadıköy Konsili” taraftarlarını “Melkitler” yani “imparator taraftarları” olarak adlandırmışlardır⁶⁴. Kadıköy konsili sonrasında Süryaniler birçok ayaklanma çıkarmışlardır. Bu ayaklanmalar, imparatorluk tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır⁶⁵. Roma imparatorları, monofizitliğe karşı bazen politik ve askeri nedenlerle yumuşak yaklaşımlar içine girmiş olsalar da Antakya Süryani kilisesi Kadıköy konsili sonrası büyük bir zulüm ve işkence altına girmiştir. Fakat bu zulümler yalnızca monofizitliğin güçlenmesini sağlamıştır. Antakya Süryani patriği büyük Severios bu zulümler karşısında istifa etmiştir⁶⁶. M.S. 538'de Antakya Süryani kilisesinin patrik vekili Tella'lı Yuhanna'nın ve iki gün sonra da büyük Severios'un ölümüyle Monofizit Süryani kilisesi başsız kalmıştır⁶⁷. Bundan sonraki beş yıl devam eden baskı ve zulüm süresince monofizit piskoposlar kendilerini gizlemişlerdir. Bu arada İran'la Bizans arasında savaş devam etmektedir ve bu savaşta Bizans yıpranmıştır. Gassani Meliki Haris Bin Cebele, Doğu Suriye'de Arap boylarını birleştirerek Bizans'a bağlı güçlü bir tampon devlet kurmuştur. Bizans İmparatoru Justinien, Haris'e bu başarısından dolayı Patricius ünvanı vermiştir. Haris'in bölgesindeki Hristiyanlar Monofizit Hristiyanlardır. Halk Haris'ten din adamı istemektedir. Haris, Yakup adında bir rahibi İmparatoriçe Teodora'nın da destekleriyle İskenderiye Patriği Teodosius'a takdis ettirerek Monofizitlerin başına görevlendirir. Yakup Baradaî Haris Bin

^{**} Diofizitizm: İsa'nın şahsında birbiriyle birleşmez, ayrılmaz iki tabiatın, yani tanrısal ve insani tabiatın bulunduğunu savunan Kristolojik akımdır. Süryani Ortodoks, Ermeniler ve Kıptiler haricinde diğer Hristiyanlık mezheplerinin çoğu tarafından kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz, s.98–99.

⁶² Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, s. 97; Shaq Armalto, *Türkiye Mezopotamyası'nda Mardin*, (Çev. Turan Karataş), İsveç 1993, s. 31.

⁶³ Yıldırım, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, s. 45-47; Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 86.

⁶⁴ Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 86; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 717; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 23.

⁶⁵ Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 247–248; Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 85.

⁶⁶ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 717; Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, s. 17

⁶⁷ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 717; Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, s. 17

Cebele'nin de desteğiyle bütün Anadolu'yu gezer⁶⁸. Çok kısa zamanda birçok iş yapmıştır. Yakup Baradai'nin çalışmalarından memnun kalan patrik, onu önce Mısır'a daha sonra da Kilikya ve Suriye'ye gönderir. M.S. 518–538 yıllarında Mısır'da bulunan Süryani Patrikliği Yakup Baradai döneminde İstanbul'a nakledilmiştir⁶⁹. Yakup Baradai Anadolu, Suriye ve Mısır bölgesindeki monofizit kiliseleri teşkilatlandırmıştır⁷⁰. Tarihte hiçbir aziz onun kadar çok din adamı takdis etmemiştir. Yakup Baradai Suriye ve Mısır bölgeleri Monofizitleri için, iki patrik, 27 piskopos, 100.000 papaz takdis etmiştir⁷¹.

Yakup'un büyük emeklerle topladığı Süryani kilisesi, bu rahat dönemde kendi içinde kristolojik kavgalara eğilim göstererek parçalanmaya gitmiştir. Yakup'un kendi takdis ettiği Yuhana'nın ortaya attığı üç tabiat teorisiyle başlayan tartışmalar, Yakup'un İskenderiye kilisesiyle bağlarını koparmasıyla bir ayrım noktasına gelmiştir. İskenderiye kilisesi Süryani kilisesiyle bütün ilişkilerin kesilmesi kararını almıştır. Bu olaydan sonra Süryaniler iki gruba ayrılmışlardır; bir kısmı Yakup'un yanın da yer alırken diğer bir kısmı ise patrik II. Pavlos tarafında yer almışlardır. Böylece Yakup Baradai'nin yanında olanlar “Yakubiler” veya “Yakubi Kilisesi” olarak isimlendirilmişlerdir⁷².

Yakup'un M.S. 578 yılında ölümünden sonra yerine Petrus(M.S. 581–591) patrik seçilmiştir. Petrus'un ölümünden sonra Athanasios Cemmal patriklik makamına getirilmiştir. Athanasios Cemal, dağılan Süryani kilisesini toparlamaya çalışmış, Yakubi kilisesi ile İskenderiye kilisesi arasındaki kırınlığı gidermiştir. Bizans İmparatorları Mauricus ve Phokas dönemlerinde Süryanilere karşı büyük zulümler uygulanmıştır. Halid Bin Velid kumandasındaki İslam ordusunun M.S. 636 yılında Bizans'ı yenerek Suriye'yi almasıyla Süryaniler rahat bir nefes almıştır⁷³.

Müslümanların hâkimiyeti altında Süryaniler, eski kilise ve patriklik merkezleri olan Antakya'ya dönmüşler ve orada uzun süre dini bir hoşgörü içinde kalmışlardır. Ancak dönemin politik şartlarına göre patriklik merkezlerini sürekli değiştirmişlerdir. Halep, Urfa, Diyarbakır, Harran, Rakka, Malatya, Mardin ve Silvan gibi şehirler

⁶⁸ Sarıkçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 378; Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 300–301; Atiya,, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, s. 18; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 718

⁶⁹ Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 303

⁷⁰ Sarıkçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 378

⁷¹ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, s. 19; Sarıkçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 378

⁷² Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 319; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 720; Sarıkçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 378.

⁷³ Çelik, *Süryani Tarihi I*, s. 322–328; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 721

patriklik merkezi olarak kullanılmıştır⁷⁴. Mardin'deki Deyrüzafaran Manastırı M.S. 1293 yılından itibaren Patrik Mor İğnatiyos* Yusuf Bar Vahip tarafından sürekli ve resmen patriklik merkezi sayılmıştır. Bu Manastır 1932 yılına kadar patriklik merkezi olarak kalmıştır. Patriklik merkezi 1932 yılında Suriye'nin Humus kentine, 1959 yılında ise başkent Şam'a taşınmıştır ve halen Şam'da bulunmaktadır⁷⁵. Ancak Şam Süryani patrikliğinin ismi yine Antakya ismini taşıyarak "Antakya ve Bütün Doğu Patriği-Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Patriği" olarak ifade edilmektedir. Bugün bu makamda Moran Mor İğnatiyos I. Zekka Ayvaz bulunmaktadır⁷⁶.

1.1.5.3. Süryanilerin Türkiye'deki Yapılanması

Türkiye'deki Süryaniler dini karakter yapıları itibarıyla üç grupta görülmektedirler.

Birinci gruptakiler "**Süryani Kadim Cemaati**"dir. Ülkemizdeki Süryani kadim cemaatinin patriklik merkezi Şam'daki "Antakya Süryani Ortodoks Patrikliği"dir. "Süryani Ortodoks Cemaati" tabiri "Süryani Kadim Cemaati" tabiri ile aynı grubu ifade etmektedir. Süryani Ortodoks Kilisesi'nin Türkiye'de, üç metropolitliği ve iki patrik vekilliği, 1994 yılı esas alındığında, 17 papazı, on iki rahibi, on sekiz rahibesi ve on iki faal manastırı vardır⁷⁷. Metropolitler, İstanbul, Turabdin ve Mardin Meropolitliği'dir.

İstanbul Metropolitliği'nin merkezi İstanbul olup, İstanbul ve Ankara bölgelerini kapsar. İstanbul metropolitliğinin uhdesinde, aynı zamanda patrik vekilliği de vardır. İstanbul Metropoliti Yusuf Çetin'dir⁷⁸.

Turabdin Meropolitliği'nin merkezi Midyat olup, Turabdin, İdil, ve Nusaybin'le köylerini kapsamaktadır. Turabdin Metropoliti, Samuel Aktaş'tır⁷⁹.

⁷⁴ Gabriyel Akyüz, *Deyrulzafaran Manastırı Tarihi*, Mardin 1998, s. 34–37; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 41; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 721.

* İğnatiyos, Süryanilerde patriklere verilen bir lakaptır.

⁷⁵ Akyüz, *Deyrulzafaran Manastırı Tarihi*, s. 38; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 722; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 42; Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 380.

⁷⁶ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 722; Akyüz, *Deyrulzafaran Manastırı Tarihi*, s. 38; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 2; Tezokur, "Süryanilerde Namaz", *Süryaniler ve Süryanilik I*, s. 311.

⁷⁷ Durak, "Süryani Ortodoks Kilisesi", *Süryaniler ve Süryanilik I*, s. 202

⁷⁸ İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 153; Durak, "Süryani Ortodoks Kilisesi", *Süryaniler ve Süryanilik I*, s. 202.

⁷⁹ İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 149; Durak, "Süryani Ortodoks Kilisesi", *Süryaniler ve Süryanilik I*, s. 202.

Mardin Metropolitliği'nin merkezi Mardin olup, Diyarbakır, Adıyaman, Malatya ve Elazığ bölgelerini kapsamaktadır. Yakın zamana kadar Patrik Vekilliği ile idare edilerek Mardin Patrik Vekili Rahip İbrahim Türker tarafından bu görev yürütölmekte idi. Son beş yıl içerisinde Mardin ayrı bir metropolitlik merkezi yapılmıştır ve Metropolit olarak da Saliba Özmen atanmıştır⁸⁰.

Süryani kadim cemaatinin Türkiye genel metropoliti Yusuf Çetin'dir*.

İkinci gruptakiler "**Süryani Katolik Cemaati**"dir. Ülkemizde bulunan Süryani Katolik cemaatini sayısı fazla değildir. Katolik Süryani patrikliği Beyrut'ta bulunmaktadır. Süryani Katolikler M.S. 451 Kadıköy konsilindeki kararlara bağılıdırlar. Ayrılık tarihi XVIII. yüzyıldır. Süryani kadim cemaati, Süryani Katolikleri 1843'te resmen tanımışlardır. Bugün İstanbul'da Süryani Katolik patrikliği vekilliği vardır. Bu görevi Yusuf Sağ temsil etmektedir**.

Üçüncü gruptakiler "**Süryani Protestan Cemaati**"dir. Anadolu'daki Süryani cemaatin bir kısmı 1852'den itibaren protestanlığa girmişlerdir. Süryani Protestanlarının ruhani lideri Diyarbakırlı Cercis Hedaye'dir. Bugün Türkiye'de az sayıda Süryani Protestan bulunmaktadır⁸¹.

⁸⁰ Durak, "Süryani Ortodoks Kilisesi", *Süryaniler ve Süryanilik I*, s. 202; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 107–108.

* Yusuf Çetin, İstanbul'da ikamet etmekte ve ülkemizdeki Süryani kadim cemaatini temsil etmektedir. 1954 Mardin doğumludur. İlahiyat tahsili yapmış ve Şam'da Antakya Süryani Ortodoks patriğinin yanında iki buçuk yıl eğitim görmüştür. Arapça, Süryanice ve Türkçeyi çok iyi bilmektedir. 1986 yılından beri Ankara çevresi Süryani Başpiskoposluğunu da üstlenmiş durumdadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 153; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 723.

** Yusuf Sağ, 1935 Mardin doğumludur. Beyrut'ta İlahiyat tahsili yapmış ve felsefe eğitimi görmüştür. Aynı zamanda İskandinavya ve Orta Avrupa Süryanilerinin ruhani lideridir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 724.

⁸¹ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 724.

1.2. Süryani Ortodokslarda İnanç ve İbadet Esasları İle Kilise Teşkilatı

1.2.1. Süryaniler Ortodokslarda İnanç Esasları

1.2.1.1. Tanrı

Süryaniler, Tanrı'daki üç sıfatı (Ataallah, Kelamallah, Ruhallah) ayrı ayrı mütalaa ederek bu üç sıfatın bir cevherde toplandığını ve bir birlik oluşturduğunu kabul ederler⁸².

Monofizit akideyi savunan Süryani Ortodoks Kilisesine göre Baba(Tanrı) ile Oğul, birdir. Hz. İsa'da insan ve Tanrı tabiatı birleşerek tek tabiatı oluşturur. Hz. İsa, Tanrı olarak insan gibi doğmuş, belli bir süre yaşadktan sonra ölmüş ve yeniden dirilmiştir. Yani Hz. İsa hem Tanrı hem de insandır ve Hz. Meryem Tanrı'nın anasıdır(Teotokos)⁸³. Bunu Mar İğnatius Yakup III. şöyle ifade etmektedir: “Biricik oğul ve Allah'ın kelimesi, mukaddes üçlüğün ikinci şahsı, gökten yere indi ve bakire Meryem'den ve Kutsal Ruh'dan tenleşip insan oldu. Dokuz ay sonra tarif edilemeyecek şekilde doğdu. Yani Meryem, doğumdan önce ve sonra bakire kaldı. Tanrılığın insanlıkla birleşmesiyle, bakirenin onunla gebe kalması ilk anda vuku buldu. Öyleyse rahimde insanlığı mevcut olmadan Allah mevcut değildi ve Allah mevcut olmadan önce insanlık mevcut değildi. Bu sabit ve ayrılmaz birlikten dolayı kilisemiz inanmaktadır ki, insan olan Allah'ın kelimesi hiçbir karışma, katma ve değişme olmadan iki şahıstan bir şahıs ve iki tabiattan bir tabiattır. Doğan çocuk gerçekten Allah tam insandır. Annesini de “Allah'ı doğuran” (Teotokos) olarak kabul ediyoruz”⁸⁴.

Süryani Kilisesi, İskenderiye Patriği Kurilos'un 430 yılında, İstanbul Patriği Nestoryus'a karşı hazırladığı ve Süryani Ortodoks, Kıpti, Ermeni ve Habeş Kiliselerinin akidelerine temel oluşturan aforoznamesine göre, İsa gerçek Tanrı, Meryem de Tanrı Anasıdır. Baba'nın Kelamı, Mesih gövdesiyle “Tek”tir, bu yüzden İsa hem Tanrı hem insandır. Mesih tek uknumdan oluşur ve iki uknum güç ve saltanatta birleşik bir doğaya sahiptir. İncillerde yazılan konuşmalar bazıları Tanrı bazıları insana aittir şeklinde ayıramaz. Mesih sadece insan olarak yaşamıştır denilemez ve O'nun Baba'nın oğlu

⁸² Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 305; Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 303; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 69; Günay Tümer, “Günümüzde Doğu Hristiyanlığı”, *Asrımızda Hristiyan-Müslüman Münasebetleri*, İstanbul 1993, s.127.

⁸³ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 303; Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 84. Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, s. 68.

⁸⁴ Mor İğnatius, *Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Tarihi*, s. 7.

olduğu ve aynı zamanda kan ve etle bizimle birdir. Her kim bunları inkar ederse aforoz edilir⁸⁵.

1.2.1.2. Melekler

Süryani inancında kâinata görünen ve görünmeyen varlıklar vardır. Melekler görünmeyen varlıklar olup ruhani âlemde Allah’a hizmet eden, O’nun emirlerini insanlara bildiren nurani varlıklardır⁸⁶.

Süryani inancındaki meleklerin varlığının ve insanlara yaptıkları yardımların delilleri Kutsal Kitapta geçen şu ifadelerdir: “Bir melek Hacer’e teselli verdi”⁸⁷, “İki melek Lut ve çocuklarını zindandan çıkardı”⁸⁸ “Başka bir melek Petrus’u büyük bir mucize ile zindandan çıkardı”⁸⁹. “Bu çocuklardan birini hor görmekten sakının. Zira size derim ki, göklerde onların melekleri daima Babamın yüzünü görürler.”⁹⁰.

Meleklerin bir kısmı günah işlemiş ve cennetten atılmışlardır. Cennetten atılan bu meleklerle şeytan denir. Şeytanların işi, insanları aldatmak ve onları günaha teşvik etmektir. Ancak kimseyi zorlayamazlar. Çünkü her insanın iradesi ve mantığı vardır. Meleklerin cinsiyeti yoktur ve insani ihtiyaçları yoktur⁹¹.

1.2.1.3. Kutsal Kitap

Süryani geleneğine bağlı tüm kiliseler için geçerli (resmi) Kutsal Kitap formu, Pişitto olarak bilinen Süryanice çeviridir. Eski Ahit bölümü, doğrudan özgün İbranice metinden, Yeni Ahit bölümü de aynı şekilde özgün Yunanca metinden çevrilmiştir⁹².

Pişitto’nun günümüze kadar gelen çok sayıda el yazması mevcuttur. Bunların en eskileri beşinci ve altıncı yüzyıllara aittir. Süryanice Kutsal Kitabın tamamı elle yazıldığı için, hacimce çok büyük ve kullanışsızdır. Bu yüzden yazmalarının çoğu, aynı

⁸⁵ Cüneyt Yeşil, *Süryaniler’de İnanç ve İbadet Esasları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2002, s. 59; Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 84–85; Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 47–50.

⁸⁶ Samuel Akdemir, *Dini Kurallarımız*, İstanbul, 1972, s. 14–15.

⁸⁷ Tekvin, XVI/8–12.

⁸⁸ Tekvin, XIV/25–16.

⁸⁹ Resullerin İşleri, V/19–21.

⁹⁰ Matta, XVIII/10.

⁹¹ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 5.

⁹² Sebastian Barock, *Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap*, (Çev. Circis Bulut), İstanbul 2000, s. 23.

anda Kutsal Kitabın yalnızca birkaç kitabını içermektedir. Kutsal Kitabın tamamını içeren el yazmaları çok azdır. B undan dolayı, Süryanice Kutsal Kitabın kesin içeriği ve kitapların sıralanışı, hiçbir zaman tam olarak saptanamamıştır. İçerik açısından Süryanice Kutsal Kitabın en önemli özelliği, Yeni Ahit'in Pşitto çevirisinde bazı genel mektupların (Petrus'un İkinci Mektubu, Yuhanna'nın İkinci ve Üçüncü Mektubu) ve Esinleme (Vahiy) kitabının eksik olmasıdır. Bununla birlikte Süryanice Yeni Ahit'in hemen hemen tüm baskılarında, bu kitapların eksikliği, daha sonraki Süryanice çevirilerinden tamamlanmıştır⁹³. Süryani Ortodoks Kilisesi diğer kiliselerin kabul ettiği gibi, İncil yazarlarını aynen kabul etmektedir.

1.2.1.4. Kıyamet, Ölüm ve Sonrası

Süryani Ortodokslar, ölüm ve kıyamete, cennet ve cehenneme, şeytanın insanın düşmanı olduğuna ve irade hürriyetine inanırlar⁹⁴. Süryani Ortodokslara göre ölüm, vücuttaki bütün hücrelerin bir hastalık veya başka bir sebeple canlılığını kaybederek, hücrelerin özünü oluşturan can ve ruhun bedenden ayrılması demektir. Beden topraktan geldiği için tekrar toprağa dönecek; fakat ruh Allah'ın nefsinden olduğu için diri kalacaktır. Bu itibarla ruh, vaftizden aldığı kutsiyeti muhafaza etmiş ise ve günahsız yaşamışsa cennette mutlu olacak; yoksa suçlarını görmekle devamlı huzursuzluk ve ızdırıp içinde kalacak ki bu onun için cehennem olacaktır⁹⁵.

Dirilme; insanın öldükten sonra Allah'ın kudretiyle ruhani bir beden alması ve bir melek gibi ebedi hayatta ruhi bir varlık olmasıdır. Duruşma; Rab İsa'nın yüce divanında yargılanmak demektir. Mükafat insanın gelecek alemde iyi veya kötü işlerinin karşılığını almasıdır. Tanrı kendi kudret ve adaletini göstermek için kendisine dünyada kulluk eden, ilahi emirlerini tatbik eden, O'nun uğrunda sıkıntı ve fedakârlıklara katlanan müminlere mükâfat vermek için ölümden sonra bir hayat yaratmıştır. Günahkârlar ise Rab İsa tarafından yargılanacaktır. Rab İsa diri ve ölüleri ebedi hükümlanlığı altına almak için tekrar gelecektir⁹⁶.

⁹³ Brock, *Süryani Gelenğinde Kutsal Kitap*, s. 24–25.

⁹⁴ Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 305; Tümer, "Günümüzde Doğu Hristiyanlığı", *Asrımızda Hristiyan-Müslüman Münasebetleri*, s. 127.

⁹⁵ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 20.

⁹⁶ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 21.

1.2.1.5. Günah

Süryani Ortodokslarda günah, Tanrı'nın emirlerine karşı gelmektir. Asli ve Şahsi olmak üzere ikiye ayrılır. Asli Günah, Hz. Âdem'in şahsında Allah'a karşı işlenen, irsi olarak bütün insanlara geçen günahtır. Bu günah Hz. İsa'ya iman etmekle ve vaftiz olmakla silinir⁹⁷. Vaftiz olmadan insanın asli günahtan temizlenmesi imkânsızdır⁹⁸.

Şahsi Günah ise insanın iyiye kötüyü ayırabildikten sonra kendi arzusuyla işlediği günahtır. Bu günah, ağır ve hafif olarak iki türdür: ağır olan günah, kasdi olarak işlenen günahtır; bunun cezası ebedi hükümdür. Hafif günah ise, ruhsal hayatı lekeleyen ve insanın itibarını zedeleyen gayri ihtiyari işlenen ve ihmalkârlıktan gelen hatalardır. İnsan iyiye kötüden ayırt edebildiği andan itibaren günahtan sorumludur. Şahsi günah, gerçek tövbe ile suçu itiraf etmek ve yapılan zararın bedelini ödemekle affedilir⁹⁹.

Günah itirafı Süryaniler de ruhanilere yapılır ve günahın büyüklüğüne göre maddi veya manevi cezalar verilir. Maddi cezalar kilise v.b. yerlere yardımlar şeklinde manevi cezalar ise namaz, oruçla yerine getirilir. Takdir edilen cezalar yerine getirilince ilgili ruhaniye haber verilir, itiraf biter. Kişi tövbesini ruhaninin huzurunda yapar¹⁰⁰.

1.2.2. Süryani Ortodokslarda İbadet Esasları

1.2.2.1. Namaz

Süryani Ortodoks Kilisesinde namaz çok önemli bir ibadettir. Süryanilere göre namaz, Hristiyan dininin ilkelerine inanmış bir kimsenin Tanrı'ya taparken; O'na niyaz ve şükranlarını sunması, nimet ve rahmetlerini dilemesidir¹⁰¹. Namaz, inanan kişinin Tanrı'ya bir niyazı, yalvarması ve duasıdır. Namaz nefse kuvvet verir ve onu ruhi arzularla doldurur¹⁰².

⁹⁷ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 18.

⁹⁸ Zeki Demir, *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, İstanbul 1995, s.20.

⁹⁹ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 19.

¹⁰⁰ Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 306.

¹⁰¹ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 86.

¹⁰² Ş. Habib, *Takva Sırrı*, (Çev. Hanna Dolapönü), Mardin 1956, s. 252.

Süryanilerde namaz Sabah Namazı, Kuşluk Namazı, Öğle Namazı, İkinci Namazı, Akşam Namazı, Yatsı Namazı ve Gece Yarısı Namazı olmak üzere yedi vakittir¹⁰³.

Bu namazlardan dördü (sabah, öğle, akşam, gece yarısı) mecburi (farz); üçü (kuşluk, yatsı, ikinci) mecburi değildir(sünnet). Sabah, öğle, ikinci kilisede topluca kılınır. Diğer namazlar kişisel olup, evde veya işyerinde kılınabilir¹⁰⁴. Kible doğu'dur, namazlar Pazar ve bayram günleri dışında secdelidir.¹⁰⁵ Namaz esnasında erkeklerin başı açık kadınların ise örtülü olması gerekmektedir¹⁰⁶.

Süryanilerde namaz duaları, vakitlere göre değişmekle beraber namazların kılınışı aynıdır¹⁰⁷.

1.2.2.2. Oruç

Bedensel arzu ve istekleri zayıflatarak, ruhsal yapıyı güçlendirmeyi hedefleyen bir ibadet olan oruç; belirli zamanlarda yeme, içme ve cinsellik gibi istek ve duyguları terk etmek, ruhsal ve zihinsel yapıya ağırlık vermektir. Oruç yeme ve içmeden tamamen uzak durmak şeklinde olabileceği gibi, et ve diğer hayvansal gıdalar gibi belirli yiyecekleri yememek şeklinde de olabilir.

Süryanilerde çeşitli zorluk ve uzunlukta birçok oruç vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

Büyük Oruç: Şubat, Mart, Nisan aylarında tutulan Büyük Oruç kırk gündür. Elem Haftasının yedi günü eklenir toplam kırk sekiz gün olur¹⁰⁸. Hafif yemek yemeye cumartesi Pazar bile dikkat edilir. Bu sıkı oruç öğleye kadar sürer. Herhangi bir şey yemek hatta sigara içmek yasaktır¹⁰⁹.

¹⁰³ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 86; Tümer-Küçük, s. 306; Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 312.

¹⁰⁴ Hanna Dolapönü, *Süryani Kadim Kilisesinin Şahsi Namaz Kitabı*, İstanbul 1963, s. 4-5; Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 312; Tümer, "Günümüzde Doğu Hristiyanlığı", *Asrımızda Hristiyan-Müslüman Münasebetleri*, s. 127.

¹⁰⁵ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 86; Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 305; Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 312

¹⁰⁶ 1. Kor., XI/4-5

¹⁰⁷ Dolapönü, *Süryani Kadim Kilisesinin Şahsi Namaz Kitabı*, s. 4-5.

¹⁰⁸ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 312; Tümer, "Günümüzde Doğu Hristiyanlığı", *Asrımızda Hristiyan-Müslüman Münasebetleri*, s. 128.

¹⁰⁹ Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, s. 174; Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 306.

Havariler Orucu: Haziran başında perhiz olarak üç gün tutulur¹¹⁰. 1946 yılına kadar süresi on gün olan bu orucun, 1946 yılında toplanan III. Humus Konsili yalnızca üç gün olmasını kararlaştırmıştır¹¹¹.

Ninova Orucu: İlkbaharda, Şubat ayında tutulan üç günlük oruçtur. Sadece bu oruç, büyük oruç gibi, hem öğleye kadar orucu hem de perhizi ihtiva etmektedir.¹¹²

Meryem Ana Orucu: Ağustos ayının onundan on beşine kadar devam eden beş günlük perhizdir¹¹³. 1946 yılına kadar süresi on beş gün tutulan bu oruç, 1946 yılında toplanan III. Humus Konsili'nde beş güne indirilmiştir¹¹⁴.

Noel Orucu: İsa'nın doğuş bayramı orucu olan Noel Orucu, Aralık ayının on beşinden yirmi beşine kadar on gündür¹¹⁵. 1946 yılına kadar yirmi beş gün idi. 1946 yılındaki III. Humus Konsili on gün olmasını kararlaştırmıştır¹¹⁶.

Bu oruçlardan Büyük Oruç ve Ninova Orucu hem perhiz hem de oruç olarak tutulur, diğerleri sadece perhizdir¹¹⁷.

1.2.2.3. Ondalık

Süryani Ortodoks Kilisesinde, zekât tabiri kullanılmaz. Bunun yerine ondalık ve sadaka kavramları kullanılır. Ondalık, kilisenin masraflarını karşılamak, Allah'ın ve cemaatin hizmetine kendini vakfetmiş ruhani ve diğer müstahdemlerin geçimini sağlamak üzere gönüllü olarak verilmesi gerekli olan yardım ve hediyedir¹¹⁸.

Ondalık verilmesi geleneği vardır ama günümüzde düzenli olarak ödenmemektedir. Bu ödeneğin yerini, gönülden kopmuş bir bağış doldurmaktadır. Bazı

¹¹⁰ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 312; Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 306; Tümer, "Günümüzde Doğu Hristiyanlığı", *Asrımızda Hristiyan-Müslüman Münasebetleri*, s. 128.

¹¹¹ Nihat Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2000, s. 77.

¹¹² Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, s. 175; Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 306; Tümer, "Günümüzde Doğu Hristiyanlığı", *Asrımızda Hristiyan-Müslüman Münasebetleri*, s. 128.

¹¹³ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 312; Tümer, "Günümüzde Doğu Hristiyanlığı", *Asrımızda Hristiyan-Müslüman Münasebetleri*, s. 128.

¹¹⁴ Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet*, s.77.

¹¹⁵ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 312; Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s.306; Tümer, "Günümüzde Doğu Hristiyanlığı", *Asrımızda Hristiyan-Müslüman Münasebetleri*, s. 128.

¹¹⁶ Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet*, s.77.

¹¹⁷ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 312.

¹¹⁸ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 65.

abraşiyelerde* aidat sistemi uygulanmaktadır. Kilise kurallarına göre ondalığı ödemek isteyenler, yasal olmayan kazançları haricinde, kazançlarının onda birini verir. Ondalık ve bağış verilmelidir. Fakat vermeyene de bir müeyyide söz konusu değildir. Kilise yasasına göre her abraşiyenin gelirinin onda birinin patrikliğe gönderilmesi gereklidir. Fakat bu da günümüzde abraşiyeler tarafından patrikliğe düzenli olarak gönderilememektedir¹¹⁹.

1.2.2.4. Kutsal Ziyaret

Süryani Ortodoks Kilisesinde, zekât tabiri kullanılmadığı gibi hac tabiri de kullanılmaz. Bunun yerine “Sourutho Kadişto” (Kutsal Ziyaret) tabiri kullanılır Hacı olana da “Makedşoyo” (Kutsanmış) tabiri kullanılır. Kilisede kutsal ziyaret töresi, ilk çağlardan beri, zorunlu olmayıp ihtiyaridir. Yediden yetmişe herkes, Kudüs’ü ziyaret edip Makedşoyo olabilir. Ancak pratikte, genelde orta yaşın üstünde olanlar gitmektedir. Daima Paskalya Bayramı’ndan bir hafta önce gidilir. Elem Haftası’nda ve Paskalya Bayramı’nda mutlaka orada bulunulması şarttır¹²⁰.

Bir istatistikî bilgi olarak, 1994 yılında Türkiye’den, Paskalya (Diriliş) Bayramı’nda kutsal topraklara (Kudüs) kırk sekiz Süryani Ortodoks’un ziyaret için gidip “Makedşoyo” olduğu kayıtlara geçmiştir¹²¹. Bununla birlikte azizlerin şefaatine inandıkları için azizlerin kemiklerinin bulunduğu kilise ve manastırları da ziyaret ederler. Mardin ve Tur Abdin bölgesindeki onlarca kilise ve manastır manevi değere sahip olduğu için Süryaniler tarafından ziyaret edilirler.¹²²

1.2.3. Süryani Ortodokslarda Kilise Teşkilatı

Hıristiyanlıkta büyük öneme sahip olan kilise “Hz. İsa’ya inanan topluluğa”¹²³ ve bu topluluğun inançlarının gereğini yerine getirmek için toplandıkları yapıya işaret eder. Süryani toplumunda din adamları, kilisenin ruhani hizmetlerini yerine getirmek için görevlendirilmiş kimselerdir. Din adamları, kiliseye üye olanların manevi babasıdır.

* Abraşiyeye: Mıntıka, bölge

¹¹⁹ Durak, Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet, s.78.

¹²⁰ Durak, Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet, s.78.

¹²¹ Durak, Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet, s.78.

¹²² Akyüz, *Mardin İli’nin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 30–32.

¹²³ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 56.

Ruhbanların bu yetkilerini “baba beni gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum. Sizi dinleyen beni dinlemiş olur. Ruhu’l-Kudüs’ü alın, kimlerin günahını bağışlarsanız, onlar bağışlanmış ve kimlerinkini alıkoyarsanız onların ki alıkonulmuş olur”¹²⁴ ifadelerinde olduğu gibi Hz. İsa’dan aldıklarına inanılır. Süryanilerde ruhanilik Episkoposluk, Papazlık, Diyakosluk olmak üzere üçe ayrılır¹²⁵. Bu sınıflar da kendi içinde şu şekilde rütbelere ayrılır.

1.2.3.1. Episkoposluk (Başrahiplik)

Episkoposluk, papazlık ve diyakosluğun kendisine bağlı olduğu, kilisedeki en üst rütbedir. Episkopos “gözetmen” anlamına gelen Yunanca kökenli bir isimdir. Kutsal Kitap’ta ise episkopos, yaşlı ve ihtiyar anlamında kullanılmaktadır. Bir metropolitan bölgede kiliseler üzerinde otorite sahibi olan rahiplere verilen addır. Episkoposluk kendi arasında üçe ayrılır: Patriklik, catliklik(mafiryanlık) ve metropolitlik¹²⁶.

Patriklik: Patrik, topluluk başı veya başkanı anlamında Yunanca bir isimdir. Episkoposların ve metropolitlerin başıdır¹²⁷. Patrik ruhaniler arasından seçimle başa gelir. Patriğin rahipler zümresinden seçilmesi zorunludur¹²⁸. V. yüzyılda patriklik unvanı, Antakya, Roma ve İskenderiye gibi üç büyük elçisel kürsünün başkanlarına verilmiştir¹²⁹.

Patrik, Süryani Ortodoks cemaatinde en yetkili ve sonrası olmayan makamdır. Doğu Hristiyanları arasında Patrik ünvanının, Roma Katolik Kilisesi’ndeki Papa kelimesinin karşılığı olarak kullanıldığını ve onun temsil ettiği misyonu yüklendiğini söyleyebiliriz¹³⁰.

Süryani Ortodoks Kilisesinin ilk patriği, Semun Petrus (Sen Piyer)’tur. Şimdiki patrik “Antakya ve Bütün Doğu’nun Elçisel Kürsüsü Patriği” ve bütün dünyadaki

¹²⁴ Yuhanna, XX/21.

¹²⁵ Tümer, “Günümüzde Doğu Hristiyanlığı”, *Asrımızda Hristiyan-Müslüman Münasebetleri*, s. 127; Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 305; Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 74–75.

¹²⁶ Demir, *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, s. 47.

¹²⁷ Demir, *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, s. 47.

¹²⁸ Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 75.

¹²⁹ Demir, *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, s. 47.

¹³⁰ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 86–87.

Süryani Ortodoks Kilisesi'nin reisi 122. Patrik olan Moran İğnatiyos I. Zekka Ayvaz'dır¹³¹. Patriklik merkezi 1959 yılından beri Şam'dadır.

Catliklik (Mafıryanlık): Catlik, genel anlamına gelen Yunanca bir kelimedir. Patriğin bir astı, metropolitin bir üstüdür¹³². Süryani Kilisesinde her zaman sadece bir tane catlik(mafıryan) bulunur¹³³. Günümüzde, mafıryanlık görevi, Hindistan Süryani Ortodoks Kilisesinin uhdesinde bulunmaktadır¹³⁴.

Metropolit: Episkoposların başı anlamında Yunanca kökenli bir isimdir. Metropolit, belirli bir bölgedeki ruhani ve Süryanilerin dini reisidir ve o bölgedeki ruhaniler tarafından seçilen bir rahiptir. Metropoliti patrik takdis eder¹³⁵. Eskiden metropolitler yalnızca büyük şehirlerde(metropollerde) görev yapmaktaydı. Fakat günümüzde –dul kaldıktan sonra-papazlıktan metropolit kutsanmış olanlara, episkopos; rahiplikten* kutsanmışlara metropolit denilmektedir¹³⁶.

Türkiye'de İstanbul, Tur Abdin ve Mardin Metropolitlikleri mevcuttur. İstanbul Metropolitliği'nin merkezi, Tarlabası'ndaki Süryani Ortodoks Meryem Ana Kilisesi, Tur Abdin Metropolitliğinin merkezi Midyat'taki Deyrul Umur-Mor Gabriyel Manastırı'dır. Tur Abdin Metropolitliği'ne İstanbul ve Ankara çevrelerindeki kiliseler hariç, Türkiye'de ki bütün kiliseler bağlıdır¹³⁷.

1.2.3.2. Papazlık

Papaz kelimesinin Süryanicesi Kaşışutho'dur ve ihtiyar anlamına gelmektedir. Kutsal Kitapta papazlıktan şöyle bahsedilir: “Kilise topluluklarının her birine

¹³¹ Akyüz, *Deyrulzafaran Manastırı Tarihi*, s. 38.

¹³² Demir, *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, s. 47.

¹³³ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 130.

¹³⁴ Durak, “Süryani Ortodoks Kilisesi”, *Süryaniler ve Süryanilik I*, s. 195–196.

¹³⁵ Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 75.

* Rahip ve papaz arasındaki farkları şu şekilde saymak mümkündür. Rahip, her şeyiyle kendini dinine vakfetmiştir. Dünyevi hak ve zevkleri gönüllü olarak bırakmıştır. Rahip cinsî hiçbir temasta bulunamadığı gibi evlenemez ve et yemez. Papaz ise normal bir Süryani gibi yaşar. Evlenebildiği gibi ticaretle de uğraşabilir. Papazın vazifesi cemaatin dini idaresini yürütmektir. Gerek rahip, gerekse papaz ayın idare eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 75.

¹³⁶ Demir, *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, s. 48.

¹³⁷ Yeşil, *Süryaniler'de İnanç ve İbadet Esasları*, s. 97-98; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 75.

ihthiyarlar(yani papazlar) atadıktan sonra, oruç tutarak dua ettiler.”¹³⁸. Ruhani okulunda İncili Şammas rütbesine gelen bir diyakos isterse ve metropolit uygun görürse papaz(keşiş) tayin edilir. Papazlık müessesesinin ilk rütbesi, episkoposluk ikinci ve son rütbesi, horepiskoposluk (başpapazlık)tur. Episkoposluktan horepiskoposluğa terfi yetkisi, metropolitin elindedir¹³⁹.

Bu kategorilerde bulunabilmek için, Diyakosluk basamaklarından geçmiş olmak gerekir. Diyakosluk sürecinde evlenen kişinin ulaşabileceği en son ruhani rütbe papazlıktır. Diyakosluk sürecinden geçip evlenmeyen kişi, üstlerinin de uygun görmesiyle rahiplik görevini üstlenir. Rahip olanlar, idari ve dini anlamda etkinliği güçlü olan diğer hiyerarşi basamaklarına tırmanabilirler¹⁴⁰.

1.2.3.3. Diyakosluk

Diyakosluk, kendi arasında beşe ayrılmaktadır.

Başdiyakos(Arhedyakno): Adından da anlaşılacağı üzere bütün diyakosların başıdır¹⁴¹. Bu basamakta bulunanlar kilise papazının birinci derecede yardımcısıdır. Alt rütbedekilerin görevlerini belirler. Başdiyakos rütbesi alacak kişide 25 yaşını bitirmiş ve kilise hizmetlerini en iyi şekilde kavramış olma şartları aranır¹⁴².

İncili Diyakos: Tanrısal gizlerin gerçekleşmesinde ve duaların tamamlanmasında episkopos ve papazın hizmetçisidir. İncili Diyakos 23 yaşını bitirmiş, kilise müzik kitabı ve kilise tarihini öğrenmiş yarıdiyakoslardan seçilir. Episkoposun oluruyla kilisede hitap ve vaiz görevini yapabilir¹⁴³.

Afodiyakon (Mürettip-Yardiyakos): Yarım diyakos anlamında Yunanca bir kelimedir. İncili diyakosun yardımcısıdır¹⁴⁴. 17 yaşını bitirmiş ve kilise tarihini

¹³⁸ Habercilerin İşleri, XIV/23.

¹³⁹ Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 75.

¹⁴⁰ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 85.

¹⁴¹ Demir, *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, s. 48.

¹⁴² Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 84; Yeşil, *Süryaniler’de İnanç ve İbadet Esasları*, s. 100.

¹⁴³ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 84; Yeşil, *Süryaniler’de İnanç ve İbadet Esasları*, s. 100.

¹⁴⁴ Demir, *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, s. 48.

öğrenmiş okuyucu sınıfından seçilir. Ayin sırasında ışıkların yakılması, ortamın tertip ve düzene sokulması işlerini yapar¹⁴⁵.

Okuyucu (Koruyo): Tek vazifesi pazar günleri papazın İncil'den vereceği bölümleri cemaatin huzurunda yüksek sesle okumaktır. 12 yaşını bitirmiş ve ilköğrenimini tamamlamış olması gerekir¹⁴⁶.

Mürettil(Mzamrono): Ayin sırasında ilahilere eşlik eden güzel sesli ve makam bilgisi olan kişilerdir. 10 yaşını bitirmiş, mihrabın hizmet kitabını, duaları ve gerekli mezmurları ve Mesihsel öğrenimi almış olmaları gerekir¹⁴⁷.

¹⁴⁵ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 83; Yeşil, *Süryaniler'de İnanç ve İbadet Esasları*, s. 100.

¹⁴⁶ Demir, *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, s. 48; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 83; Yeşil, *Süryaniler'de İnanç ve İbadet Esasları*, s. 100.

¹⁴⁷ Demir, *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, s. 48; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 83; Yeşil, *Süryaniler'de İnanç ve İbadet Esasları* s. 100.

İKİNCİ BÖLÜM

MARDİN VE ÇEVRESİNDE SÜRYANİLER

2.1. Mardin ve Çevresindeki Süryanilerin Metropolitlik Merkezi Olarak Tur Abdin

2.1.1. Tur Abdin Adı

Mardin ve çevresindeki Süryanileri anlatırken sık sık Tur Abdin kelimesini kullanmak durumunda kalacağız. Bu kelime Süryanilerin bu çevredeki kiliselerini içine alan Metropolitlik merkezine kendilerinin verdiği bir isimdir. Tur Abdin, Midyat merkez olmak üzere Mardin (ki ileride göreceğimiz üzere Mardin’in bu sınırlara girip girmediği tartışılmaktadır) ve Mardin’in bazı ilçelerini içine alan bölgeye verilen bir isimdir. Tur Abdin kelimesinin nereden türediği ve ne anlama geldiği konusunda değişik görüşler vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

Birinci görüş, Romalılar’ın, Tur Abdin “Hizmetkârlar Dağı” adını Doğu’nun eski topluluklarından almış olduklarını kabul eder. Bu ad daha sonraları IV. yüzyıldan itibaren kurulan manastırlarda yaşayan keşişlere atfedilerek, Hristiyan bakış açısına göre, “Tanrı Hizmetkârları Dağı”na dönüşmüştür¹.

İkinci görüş Süryanicede, “Tur” kelimesinin “Dağ”, “Abdin” kelimesinin ise “Köleler” anlamına geldiğini ve böylece de Tur Abdin kelimesinin “Köleler Dağı” anlamına geldiğini kabul eder. Gabriyel Akyüz bölgeye Köleler Dağı denmesinin nedenini Aziz Yuhanna’nın hayatından çevirdiği bir hikâyeyle şöyle anlatır: “Persler bölgeyi işgal ettiklerinde Romalılar’ı Dara, Nusaybin ve civar yerlerden kovdular. Tur Abdin bölgesi Hristiyanlarının bir kısmı Romalılar’la beraber Fırat’ın batı kesiminde Rumanıye denilen bir şehirde barındılar. Bir süre sonra, İmparator Jüstinyen döneminde Romalılar Persler’den intikamlarını alarak Asur, Nineveh, Beth-Nuhadre, Beth-Garmay, Beth-Sluğ gibi yerleri istila ederek, oranın putperest insanlarından büyük bir bölümünü esir aldılar. Onları İzlo, Arzun, Savur Kalesi ve Mardin Dağları arasına yerleştirdiler.”².

¹ Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Sevil Gülçur), Avusturya 1999, s. 17.

² Akyüz, *Mardin İli’nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 25–26.

İşte bölgeye yerleştirilen bu putperest esir kafilesi yüzünden Tur Abdin yani “Esirler Dağı” adı türemiştir.

Üçüncü görüş olarak Andrew Palmer, Tur Abdin kelimesinin orijinalinin “Turo Da” “Abode” dir. Abode, “Manastır Hayatına Dair” anlamına geldiğini ifade etmektedir³.

2.1.2. Coğrafi Olarak Tur Abdin Bölgesi

Turu Abdin bölgesinin sınırlarının, Mardin şehrini içine alıp almadığı konusu tartışmalıdır. Getrude Bell, Tur Abdin’i Diyarbakır, Urfa ve Nusaybin’in oluşturduğu üçgenin doğusunda kalan bölge olarak tanımlamıştır. Çevresi kuzey ve doğuda Dicle Nehri; batıda, güneye uzanan Mardin Dağı ve güneydoğuda Cizre ile kuşatılmıştır. Dolayısıyla Hasankeyf, Mardin, Dara, Nusaybin ve Cizre bölgeyi çevreleyen yerleşimlerdir.⁴

Andrew Palmer’a göre ne Mardin, ne Batman, ne Fedek, ne de İzla Dağı Tur Abdin’e dâhildir. Yazar bölgenin sınırlarını Ebu Yusuf Yakup’un yazdıklarından faydalanarak oluşturur: “İslam’dan önce, Mezopotamya’nın bir kısmı Romalılar’a, bir kısmı da Persler’e aitti. Her ikisinin de mülkiyetlerini koruyan bir bölükleri ve yöneticileri vardı. Şenyurt ve arkasında Fırat’a kadar uzanan topraklar Romalılar’ın; Nusaybin ve arkasında Dicle’ye kadar uzanan bölge Persler’indi. Sincar Dağı’na uzanan Mardin ve Dara ovası ile çöl Persler’in, Mardin ve Dara’nın bulunduğu dağlar ve Tur Abdin Romalılar’ındı. İki halkın arasındaki sınır Dara ile Nusaybin arasındaki Sarja Kalesi olarak belirlenmişti.”⁵

Gabriel Akyüz’e göre bölge coğrafi olarak incelendiğinde kuzey ve doğudan Dicle Nehri ile batı ve güneyden dağlarla çevrilmiş olan bu alan, özel bir bölge olarak adlandırılmaya uygundur ve Mardin, bu coğrafi tanımın içine girer.⁶

Bölgenin yerleşim tarihi M.Ö. IV. binlerden geriye gider. Ortaçağın en önemli güzergâhlarından biri olan “İpek Yolu” buradan geçmektedir. Bölgede, 4. binyılın ikinci

³ Andrew Palmer, *Monk and Mason on the Tigris Frontier: The Earlier History of Tur Abdin*, Cambridge 1990, s. 28.

⁴ Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul 2002, s. 11.

⁵ Palmer, *Monk And Mason On The Tigris Frontier: The Earlier History of Tur Abdin*, s. 7

⁶ Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 11-12.

yarısında Sümer-Akkad Uygarlığı, M.Ö. III. binyılda Huri-Mittanni Krallığı, M.Ö. XIV. yüzyılda Hititler, XII. yüzyılda Aramiler, M.Ö. X. yüzyılda Asurlular hâkimiyet kurmuştur. M.Ö. 539'da Persler Büyük İskender'in bölgeyi fethine kadar burada yaşamışlardır. İskender'in ölümünden sonra M.Ö. 129'a kadar Selevkos İmparatorluğu, daha sonra gelen Abgar Beylerinin hâkimiyeti, M.Ö. 197 yılında Romalıların fethiyle sona ermiştir. Bundan sonra bölgeye Hristiyanlık girmiştir. "Süryani" kelimesi Hristiyanlıktan sonra buralara yayılmıştır.

2.2. Mardin ve Çevresindeki Süryanilerin Yaşantıları

2.2.1. Bayramlar

Süryanilerin örf ve adetleri daha çok dini bir mahiyet taşımaktadır⁷. Süryanilerde bayram anlayışı kutsallıkla iç içedir. Bayram öncesi tutulan oruç ve perhizin ardından yapılan bayramlar toplumda birlik ve beraberliği sağlayan önemli uygulamalardır. Oruç-bayram bağlantısı kilise ve din adamlarınca iyi bir şekilde değerlendirilerek toplumun bütün kesimin katılımı sağlanır ve arzu edilen birliktelik sağlanır.

Süryani bayramları Rabbani bayramlar ve Rabbani olmayan bayramlar olmak üzere iki kısma ayrılır. Rabbani bayramlar İsa'nın doğumundan göklere çekilişine kadar olan olayları ve Meryem ve Kutsal Ruh ile ilgili olayları konu edinir. Rabbani olmayan bayramlar ise kilise tarihinde önemli olan kişi ve olayları anma şeklinde değerlendirilebilir. Süryaniler, Rabbani bayramlarda günlük işlerini terk etmek ve kilisede düzenlenen ayine katılmak zorundadırlar. Rabbani olmayan bayramlarda ise ayine katılma zorunluluğu yoktur⁸. Miladi takvime bu bayramların bazılarının tarihi sabit bazılarının ki değişkendir. Paskalya bayramı(Nisan- Mayıs aylarında), Kıyam bayramı(Mart- Nisan-Mayıs aylarında), İsa'nın göklere yükseliş bayramı (Mayıs ayında) ve Pantikost bayramı (Kutsal Ruhun gelişi) (Mayıs-Haziran aylarında) tarihi değişen bayramlardır. Noel bayramı (25 Aralık) ve Haçın Bulunuş bayramı (14 Eylül) ise tarihi sabit olan bayramlardır⁹.

Bayramlarda, cemaat hiçbir işle meşgul olmayıp birbirlerini ziyaret ve tebrik ederler. Bayramda oruç ve perhiz bozulur, en güzel yemekler yenir, en güzel ve yeni

⁷ Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 116.

⁸ Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet*, s. 79.

⁹ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 212–213.

elbiseler giyilir. Bu tebriklere çevrenin Müslüman halkı da katılır¹⁰. Süryaniler tarafından kutlanmakta olan bayramlar şunlardır¹¹:

Rabbani bayramlar şu şekildedir;

1. Yeni yıl ve Mesih'in Sünneti	1 Ocak
2. Vaftiz Bayramı	6 Ocak
3. Meryem Ana Ekinler Bayramı	15 Ocak
4. Meryem Ana Müjde Bayramı	25 Mayıs
5. Paskalya (Diriliş) Bayramı	15 Nisan
6. Mesih'in Göğe Yükseliş Bayramı	24 Mayıs
7. Pentikost (Kutsal Ruhun Gelişi)	23 Haziran
8. Tecelli Bayramı	6 Ağustos
9. Noel (Doğuş) Bayramı	25 Aralık
10. Meryem Ana İntikali Bayramı	15 Ağustos
11. Meryem Ana Doğuş Bayramı	8 Eylül

Rabbani olmayan bayramlar (Azizleri Anma Günleri) ise şu şekildedir;

1. Vaftizci Yuhanna'nın Şehit Edilmesi	7 Ocak
2. Mor Stefanos	8 Ocak
3. Kartminli Mor Şemun	19 Ocak
4. Mor Barsavmo	3 Şubat
5. Patrik Mor Severius	8 Şubat
6. Patrik III. İlyas	13 Şubat
7. Aziz Mor Efrem	3 Mart
8. Sebastiyân'ın Kırk Şehidi	9 Mart
9. Mor Evgin	20 Nisan
10. Mor Gevergis	23 Nisan
11. Nusaybinli Mor Yakup	11 Mayıs
12. Mor İozel	12 Mayıs
13. Mor Samuel	15 Mayıs
14. Mor Şemun Dzeyte	1 Haziran
15. Elçi Mor Petrus ve Mor Pavlos	29 Haziran
16. Elçi Mor Tuma	3 Temmuz

¹⁰ Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 117.

¹¹ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 213–214; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 175–184.

17.Mor Kiryakos ve Annesi Yuliti	15 Temmuz
18.Mor Yakup Burud'ano	31 Temmuz
19.Mor Simuni ve Yedi Oğlu	1 Ağustos
20.Mor Gabriyel'in Elinin Kesilişi	31 Ağustos
21.Mor Melke	1 Eylül
22.Mor Abay	1 Ekim
23.Mor Serkis ve Mor Bakos	7 Ekim
24.Suruçlu Mor Yakup	29 Kasım
25.Mort Barbara ve Mort Yulyana	4 Aralık
26.Mor Behnam ve Kardeşi Sara	10 Aralık
27.Mor Gabriel	23 Aralık ¹²

2.2.2. Evlilik ve Aile Hayatı

Evlilik, yararlı bir nesil yetiştirmek ve müşterek yardım ile ailenin geçimini sağlamak üzere, erkek ve kadın arasında kurulan dini ve hukuki bir bağıdır¹³. Süryanilerde evlilik, kutsal kabul edilen aile kurumunun oluşturulmasının ilk şartıdır. Evlilik, kilisenin kutsal sırlarından birisidir*. Ruhban sınıfından olan rahipler ve bunların üst makamları olan Episkopos, Metropolit, Mafiryan ve Patrikler evlenemezler¹⁴.

Evlenecek kişiler arasında yakın akrabalık ilişkisi olmaması gerekir¹⁵. Ergenlik çağına varmış erkek ve kızın, kendi rızaları ile cemaat tarafından meşru kabul edilen bir ruhaninin huzurunda dini nikah gerçekleştirilir. Bundan daha önce medeni nikâh gerçekleştirilir. Böylece evlilik gerçekleşmiş olur.

Süryanilerde çok eşlilik yasaklanmış olup aslolan tek eşliktir. Boşanmak, zina hali dışında mümkün değildir¹⁶. Din adamı sınıfına mensup olanlardan sadece papazlar,

¹² Emanuel Aydın, *Kurobo (İman- Dini Adet- Tefsir)*, Avusturya 1979, s. 9; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 213–214; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 175–184.

¹³ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 84; Demir, *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, s. 81; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 204; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 203.

* Kilisenin sırları(ayinleri) yedi tanedir. Bunlar; vaftiz, murun, itiraf, kutsal kurban, kehnüt (ruhbanlık), hasta yağı ve evlenmedir. Daha fazla bilgi için bkz. Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 65–85.

¹⁴ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 80; Koluman, *Ortodoksu'da Süryanilik*, s. 116; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 204; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 203.

¹⁵ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 84; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 204.

¹⁶ Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 306; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 204.

papaz rütbesini almadan önce evlenebilirler. Papaz olabilmenin bir şartı da evli olmaktır¹⁷. Papaz, eşi öldüğünde ikinci bir evliliği yapamaz. Fakat ruhban sınıfına dâhil olmayan diğer cemaat üyeleri, eşleri öldüğü takdirde ikinci bir evlilik yapabilirler.

Süryaniler arasında evliliği engelleyici durumlar ruhsal yakınlık, kan bağı ve dini farklılıktır. Ruhsal yakınlık, sütannelik, sütkardeşlik ve vaftiz kirveliğidir. Aralarında sütanneliği, sütkardeşliği gibi bir yakınlığın bulunması halinde evlilik kesinlikle yasaktır. Vaftiz kirvesi ise vaftiz esnasında çocuğu tutan kişidir ki o çocuğun manevi babası olarak kabul edilir. Kirvenin eşi manevi anne, çocukları ise manevi kardeşler sayılır. Nikâhta sağdıçlık ve geçmeyen hastalıklar da evlilik için engel teşkil etmektedir¹⁸. Yakın akraba olan amca, dayı, hala, teyze çocukları arasında da evlilik gerçekleşemez. Günümüzde ise Süryanilerin nüfuslarındaki azalmadan dolayı, kilise bu tür evliliklere izin vermektedir¹⁹. Evliliği engelleyen bir diğer durum ise dini farklılıktır. Bir Süryani ile Müslüman'ın evliliği asla kabul görmez²⁰. Mezhepsel farklılıklar bile durumu zorlaştırabilir²¹.

Evlenme töreni iki bölümden oluşur. Bunlar kilisede nişan ve kutsamadır. Genç bir çiftin evlenmesine karar verildiğinde, damat adayının ailesi gelinin evini ziyarete gider. Bir sonraki ziyarette her iki tarafın da vaftiz kirveleri hazır bulunur. İsteme esnasında Papaz, bir araya gelişin amacını ve evliliğin kutsiyetine ilişkin açıklamalarda bulunur²². Kız tarafı, bu durumu akrabaları ile görüşmek üzere süre ister. Yörede yaygın olan “başlık parası” uygulaması Süryanilerde yoktur²³. Kız tarafının, akrabaları ile yaptığı görüşme sonucunda, cevap olumlu ise bu durum erkek tarafına bildirilir ve istemenin yapılacağı tarih belirlenir. Yine, kilise papazının hazır bulunduğu bir ortamda kız, babası veya aile büyüğünden istenir²⁴. Süryanilerde evlilik iki bölümden oluşur. Nişan ve kına, nikâh ve düğündür. Nişan taraflarca belirlenen tarihte kız evinde yapılır. Nişan masrafları kız evine aittir. Nişan yüzükleri papaz tarafından parmaklara takılır. Nikâh pazar günü kıyılır, bir gün öncesinde ise kına gecesi yapılır. Cumartesi günleri,

¹⁷ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 84; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 204.

¹⁸ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 85; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 204 Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 306.

¹⁹ İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 204.

²⁰ Mıgırdiç Magrosyan, *Söyle Magros Nerelisen*, İstanbul 1999, s.60-61; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 204.

²¹ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 204

²² Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 116.

²³ İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 205.

²⁴ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 206–207; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 205.

oruçlu günler olan Çarşamba ve Cuma günleri ile bayram arefesi nikâh merasimi yapılmaz. Pazar günü nikâh kilisede kıyılır. Süryaniler, resmi nikâh işleminden önce dini nikâh kıymazlar²⁵.

2.2.3. Süryanilerde Dayanışma ve Vakıf

Süryaniler arasında büyük bir dayanışma vardır. Bu dayanışma neticesindedir ki, yaşadıkları çevrelerde dilencilik yapan bir Süryani'ye rastlanmaz. Hiçbir Süryani'nin işsiz kalmaması için aralarında tedbir almışlardır. Bu tedbirler ise şöyle özetlenebilir: 1- İşsizlere iş bulmak ve iş bulunamıyorsa iş olanağı oluşturmak. 2- İş yapamayacak durumda olanların geçimlerini temin etmek. 3- İşsiz kalan bir Süryani'ye kendi aralarından bir işverenin yanında iş bulmak. İşverenin işçiye ihtiyacı yoksa bile ona uygun bir iş oluşturup işsizlikten kurtarmak. 4- İş-gücü olmayanlar ve düşkünler için kilise ve manastırlarda bakım yerleri vardır. Bu gibilerinin geçim ve bakımları kilise vakfının gelirlerinden karşılanır. Süryani Kadim Vakfı, kilise ve manastırlarının masraflarını karşılamakla birlikte yoksul ve düşkün Süryanilerin geçimlerini karşılamak için de tesis edilmiştir²⁶.

Süryani Kadim Vakfı, her kilisenin masraflarını karşılamak ve o kilisede bulunan ruhanilerle birlikte yoksul ve düşkünlerin geçimlerini karşılamak için kurulmuştur. Her kilisenin bir vakıf yönetim kurulu vardır. Bu kurullar, dört senede bir hükümetin nezaretinde yapılan seçimle yenilenir. Bu kurul Bölge Vakıflar Müdürlüğü'nün izni olmaksızın hiçbir yatırım yapamaz. Bütün vakıf malları, o vakfın ait olduğu kiliseye aittir. Ayrıca bu kurulların üstünde "Süryani Kadim Vakfı Kebir" kurulu vardır ki bunun merkezi, Mardin'deki Kırklar Kilisesidir. Bu kurulun başkanı da Mardin Metropolitidir²⁷.

Süryaniler tarih boyunca yaşadıkları çevrenin iktisadi hâkimiyetini ellerinde bulundurmışlardır²⁸. Bugün ince el sanatları, çiftçilik, bağcılık ile uğraşan Süryanilerin çoğunun mali durumu iyidir. Mardin ve çevresinde yaşayan Süryaniler, mali durumlarının bozulmaya yüz tuttuğunu hissettikleri anda Ankara veya İstanbul'a göç

²⁵ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 206–210; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 116; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 205.

²⁶ Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 118–119.

²⁷ Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 119.

²⁸ Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 111

etmektedirler. Bu göçmenler İstanbul'da birçok fabrikalar ve işletmeler kurmuşlardır. İstanbul'daki Kent Şekerleme Fabrikası bunun bir örneğidir²⁹.

2.2.4. Cenaze Merasimi ve Ölülerin Gömülmesi

Süryaniler ölümü, vücuttaki bütün hücrelerin canlılığını kaybederek, hücrelerin özünü teşkil eden can ve ruhun bedenden ayrılması, dünyevi acıların bitiş noktası, ebedi huzurun ve sonsuz hayatın başlangıcı olarak tarif ederler. İmanlı bir ölüm için durum böyle iken imansız bir yaşamın sonundaki ölüm ise Tanrı'dan uzak kalma ve sonsuza dek mahvolmanın başlangıcıdır. İnananların cennete inanmayanların ise cehenneme gideceğine inanılır³⁰.

Süryaniler ölmek üzere olan kişiye şifa bulması veya rahat bir şekilde ölüm anını yaşaması için "hasta yağı" denilen bitkilerle karıştırılmış, episkopos tarafından kutsanmış zeytinyağı sürerler. Hastanın bu durumda iken tövbe ve itirafta bulunması halinde küçük günahlarının affedileceğine inanılır³¹.

Ölen kişi tek parça bir kumaş ile kefenlenir ve yüzü açıkta kalacak şekilde, tabuta yerleştirilir ve cenaze merasimi için kiliseye gidilir. Cenaze merasiminden sonra ölen kişi ayakları Doğu yönünde olacak şekilde mezara konur. İlk toprağı papaz, dualar eşliğinde serper. Süryanilerde din adamları (patrik, mafıryan, metropolit, papaz ve kâhin rahipler) diğer insanlardan farklı bir şekilde gömülürler. Din adamlarının cesetleri yıkanır, hasta yağıyla yağlanır, hayattayken bulunduğu ruhban sınıfının kisveleri giydirilir. Ahşap bir sandalyeye oturmuş bir vaziyette duvar, yer veya özel mezarlıklara gömülürler. İdari anlamda görev almamış (patrik, mafıryan, metropolit dışında) rahipler, manastırların özel yerlerinde bulunan mahzenlere bırakılır. Üzerlerine toprak örtülmez³².

Ölen kişilerin anısına; ölüm yıldönümlerinde, bayram günlerinde özel anma, ayin ve mezarlık ziyaretleri yapılır. Bu ziyaret sırasında, mezar başında tütsü yakılır, mezar toprağı sulanır, etrafı temizlenir ve çiçek bırakılır. Ölen kişinin yakınları ölümün

²⁹ Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 119–120.

³⁰ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 20; Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 305.

³¹ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, s. 82; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 227; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 121.

³² Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 227–229.

üçüncü, dokuzuncu ve kırkinci günleri ile ölüm yıldönümlerinde mezarın başında yemek ve helva³³ dağıtırlar. Bu dini bir zorunluluktur.

2.2.5. Süryanilerde Sanat

Süryaniler özellikle ince el sanatları, mimari ve mimari süslemeciliğinde başarılı olmuşlardır. İnce el sanatlarında kuyumculuk başta gelmektedir³⁴. Bugün Mardin, Diyarbakır kuyumcularının tamamını ve İstanbul kuyumcularının büyük çoğunluğunu Süryaniler oluşturmaktadırlar. Süryaniler, Süryanilerden başka yanlarına çırak almamaktadırlar. Bu sebepten bazı mesleklerin ince işleri ve meslek sırları sadece Süryanilerce bilinmekte, onların bölgeden yoğun göçlerinin ardından o meslek dalı tarihe karışmaktadır. Bunun en güzeli Diyarbakır puşiciliğidir ki şu anda bu mesleği icra eden kimse kalmamıştır. Süryanilerle birlikte puşi dokuma tezgâhları da Diyarbakır'ı terk etmiştir³⁵.

2.2.5.1. Görsel Sanatlar

Birçok sanat dalında eser veren Süryaniler, Hristiyanlık ile birlikte tapınma ve toplanma yerleri olan kilise ve manastırları yapmaya başlamışlardır. Bu kiliselerin tarzı iki yönde gelişme göstermiştir. Bir yandan eski Mezopotamya tapınakları model alınırken diğer yandan da Romalıların toplanmak için inşa ettikleri Bazilika tipi bina modelinden etkilenmişlerdir. V. ve VI. yüzyıllarda yapılan kilise ve manastırlar daha çok doğu kiliselerinin etkisinde kalmıştır. Bu yüzyıllardan kalan kilise ve manastırlar, geometrik, bitki ve hayvan motifleri ile süslenmiştir. Bunun en güzel örnekleri Deyrul-Zafaran Manastırı ve Kırklar Kilisesidir³⁶.

2.2.5.2. El Nakışı

1500 yıllık bir geçmişe sahip olduğu tahmin edilen Süryani el nakışı halen Mardin ve çevresinde devam etmektedir. Süryani el nakışı olarak kırlent, yatak örtüsü, tablo, gömlek üzeri gibi ürünler üzerine yapılmaktadır. Bu el işlerinde yöresel motifler, gül, lale, dağ hıyarı, üzüm dalı, menekşe modelleri işlenir. Kumaşın tersinden telleri

³³ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, s. 204–230.

³⁴ Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 111.

³⁵ Ahmet Taşgın, “Süryani Puşiciler”, *Süryaniler ve Süryanilik C.IV*, Ankara 2005, s. 95 vd.

³⁶ Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 122–123; Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 70–71.

sayılarak çarpı şeklinde işlenmesi ve düzünden aynı şekilde çarpı şeklinde oluşması işleme özelliğinin bir gereğidir. Bu sanat Irak, Lübnan ve Türkiye’de halen devam etmektedir³⁷.

2.2.5.3. Basmacılık

Basmacılık, yüzyıllardır Mardin ve çevresindeki Süryanilerde var olan bir sanattır. Kök boya ile elle yapılmış tahta kalıpları kullanmak suretiyle icra edilir. Süryani basmacılık sanatında yatak örtüsü, nevresim, yastık kılıfı, oda takımları, vitrin takımı, perde, bohça, tablo, yaka ve yazma gibi ürünler yapılmaktadır. Nitekim Atatürk’ün Süryanilerin yaşadığı Mardin ve yöresini ziyaretlerinde, keçe üzerine kök boya basmalı bir resim, ayrıca Fevzi Çakmak, İsmet İnönü ve Atatürk üçlüsünün dokumalı Amerikan bezi üzerine yapılmış resimleri hediye edilmiştir³⁸.

Süryanice Hetmo adı verilen basmacılık bir kalıp sanatıdır. Basmacılık, daha önceden hazırlanmış kalıbın yüzünün boyaya batırılarak, kumaş veya şekil verilecek malzeme üzerine bastırılması ile birbirinden güzel simetrik ve tekrarlanan şekillerin elde edilmesi şeklinde özetlenebilir. Genellikle boya olarak kökboyası kullanılır. Bu boyanın özelliği üstüne sürüldüğü malzemeden bir daha hiç çıkmamasıdır.

Basmacılık eski bir sanattır. Süryaniler bu sanatı yüzyıllar boyu devam ettirmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında bu sanatla uğraşan kişiler “basmacı” olarak bilinmekte idiler. Günümüzde aile isimleri olarak hala Basmacı soyadını kullanan birçok Süryani aile bulunmaktadır. Modern teknoloji, bütün alanlarda olduğu gibi basmacılığı da modası geçmiş bir duruma sokmuştur. Zamanımızda bu sanat, artık yok olma sınırına gelmiştir. Günümüzde bu sanatla uğraşan sadece bir Süryani kalmıştır. Mardin’de yaşayan ve bu sanatı babasından öğrenen Narsa Çilli adındaki bayan bu sanatın son temsilcisidir³⁹.

2.2.5.4. Yün ve İpek Halıcılık

Yün ve ipek halıcılık, Süryanilerin Ortaçağdan beri yaptıkları bir sanattır. İpek ve yünlerin kökboyası ile boyanması suretiyle elde edilen malzemelerden dokunan el

³⁷ Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 123.

³⁸ Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 124.

³⁹ İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 200–201.

halısı çeşitli ebatlarda yapılmaktadır. Yöredeki motifler halı süsü olarak kullanılmaktadır. İşlenen halılar Süryani el sanatının inceliklerini ortaya koymaktadır⁴⁰.

2.2.5.5. Bakırcılık

Bakır işlemeciliği, geleneksel Süryani el sanatlarının başında gelmektedir. Bakırcılıkta ürünlerin ortaya çıkması son derece ağır şartlarda gerçekleşmekte ve işin tamamı el gücüne dayanmaktadır. Mardin ve çevresinde bakırdan sofrta takımı, çanaklar, kaşık, kepçe, kevgir, sini, leğen, yemek tencereleri, kazanlar, ibrik, güğüm ve diğer mutfak eşyaları yapılmaktadır. Süryanilerin yoğun olarak batıya göçünden sonra Mardin ve çevresinde bu sanatı sürdürenlerin sayısı oldukça azalmıştır⁴¹.

2.2.5.6. Kilim Dokumacılığı

Kilim dokumacılığı, Mardin ve çevresinde basit tezgâhlarda yapılmaktadır. Mardin'in özellikle köylerinde bulunan bu tezgâhlarda yolluk, kilim, heybe, vb. şeyler dokunur. Kilimlerin iplikleri evlerde eğirilir ve kök boya ile boyanır. Bu işi Süryani kadınları yürütür⁴².

2.2.5.7. Taş Oymacılığı ve Kesme Taş

Taş oymacılığı, Süryanilerin önde gelen el sanatlarından biridir. Taş oymacılığı Süryanilerde babadan oğla geçen bir sanattır. Süryaniler taş işçiliği konusunda çok ileri bir toplumdur. Süryanilerin yerleşim bölgelerinde bu etki hemen kendini belli eder. Dünyada sit alanı ilan edilen üç şehir vardır. Bunlar Kudüs, Venedik ve Mardin'dir. Mardin'de Süryanilerin mimari alanındaki etkisini çıplak gözle fark etmek çok kolaydır⁴³. Mardin ve çevresinde Süryani ev ve kiliselerinde taş oymacılığı sanatının özgün örnekleri görülmektedir. Kapı, pencere çevreleri, sütunlar, kemerler taş işçiliğinin oya gibi ince örnekleri ile bezelidir⁴⁴.

⁴⁰ Koluman, *Ortodoğu'da Süryanilik*, s. 124.

⁴¹ Koluman, *Ortodoğu'da Süryanilik*, s. 124.

⁴² Koluman, *Ortodoğu'da Süryanilik*, s. 124.

⁴³ A. Vahap İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, İstanbul 2006, s. 148; İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 194.

⁴⁴ Koluman, *Ortodoğu'da Süryanilik*, s. 124.

2.2.5.8. Telkari

Süryanilerin yüzyıllardır yaşattığı önemli sanatlardan biriside telkariciliktir⁴⁵. Süryani telkari ustaları bu alandaki maharetlerini yaptıkları eserlerine yansıtmış ve birbirinden kıymetli parçalar üretmişlerdir. Telkarinin sözcük anlamı, tel ile yapılan sanat demektir. Telkariden yapılan işler çok çeşitlidir. Mesela sigara ağızlıkları, tütün kutusu, fincan zarfları, tepsiler, kemerler, tepelikler, aynalar telkari tekniğiyle yapılan eşyalardan bir kısmıdır⁴⁶.

Bu sanatın kaynağının Mezopotamya olduğu sanılmaktadır. Buradan Uzak Doğu'ya, bir başka koldan ise Anadolu'ya ve Anadolu üzerinden de Avrupa'ya yayılmıştır. Yurdumuzda ise en önemli telkari merkezi Süryanilerin eskiden çokça yaşadığı Mardin'in Midyat ilçesi olmuştur. Midyat telkari işleri son derece zarif ve kıymetlidir. Bugün bu sanatı yaşatmaya çalışan az sayıda Süryani telkari ustası kalmıştır⁴⁷.

2.2.6. Süryanilerde Bağcılık

Süryaniler pek çok sanatta başarılı oldukları gibi tarım ve bağcılıkta da başarılı idiler. Özellikle Midyat ve Adıyaman bölgelerinde geniş bağlara sahiptiler. Bağcılığa önem vermeleri sonucunda Süryaniler arasında şarapçılık da gelişmiştir. Yüzyıllarca evlerinde şarap üretmişlerdir. Daha sonraları bu işi profesyonel olarak da sürdürmüşler ve şarap fabrikaları kurmuşlardır. Günümüzde ise sadece Mardin ve Midyat'ta evlerine gelen misafirlere ikram edilmek için şarap üretimi yapılmaktadır⁴⁸.

2.3. Mardin ve Çevresindeki Süryanilerin Mabetleri

2.3.1. Hristiyanlıkta Mabetle İlgili Kavramlar

2.3.1.1. Kilise

Kilise ilk olarak Hristiyan öğretisinde, bütün olarak Hristiyanlar topluluğu ya da Hristiyanların oluşturduğu örgüt ya da kuruma verilen bir isimdir.

⁴⁵ Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 111.

⁴⁶ İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 197; İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 110.

⁴⁷ İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 197; İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 110.

⁴⁸ İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 202; Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 115.

Hıristiyanlık öncesinde Yunanca “eklesia” sözcüğü, yurttaşların oluşturduğu resmi bir topluluk ya da meclis anlamını taşıyordu. Eski Ahit’in M.Ö. III. yüzyılda Yunancaya yapılan çevirisinde “eklesia” özellikle, Yahudi halkının, örneğin Tanrı yasalarını dinlemek gibi⁴⁹ dinsel bir amaçla bir araya geldiği toplantıları belirtmek için kullanılmıştır⁵⁰. Yeni Ahit’te ise bu terim hem bütün dünyadaki⁵¹ ya da yalnızca belli bir bölgedeki⁵² Hıristiyan müminleri, hem de bir çatı altında toplanmış belli bir cemaati⁵³ belirtiyordu.

Kilise kelimesinin bir diğer anlamı ise Hıristiyanlıkta tapınak yapısıdır. Belirli işlevleri yerine getirmek üzere tasarlanmış, tapınma biçimlerinden yerel kültür özelliklerine kadar çok çeşitli öğelerin etkisiyle tasarımında değişik plan şemaları ortaya çıkmıştır.

Hıristiyanlık kendi içinde bölündükçe ve tapınma biçimleri karmaşıklaştıkça kilise planları da değişimlere uğradı.⁵⁴

2.3.1.2. Manastır

Manastır, kendi kendine yeterli bir dinsel topluluğun (keşişler ya da rahipler) gereksinimlerine hizmet eden yapılar topluluğudur⁵⁵. Bir diğer tanımda ise manastır, bazı kesin kurallara bağlı rahip ve rahibelerin dünyadan çekilmiş olarak yaşadıkları yapıdır. Dini kurallara uygun olarak “ortaklaşa yaşanılan ev” anlamında manastırlar, önce Doğu’da görülmüş ve IV. yüzyıldan itibaren gelişmiştir⁵⁶.

Manastırlar, Ortadoğu ve Yunanistan’daki münzevi keşiş kulübelerinden oluşmuştur. Bir yolun iki yanı boyunca dizilen bu kulübelerin çevresine zamanla savunma amacıyla duvarlar yapılmış; daha sonra duvarların içinde hücreler oluşturulmuştur. Böylece ortada kilise, çeşme ve yemekhane için yer kalmıştır.

⁴⁹ Tensiye IX:10, XVIII:16

⁵⁰ <http://www.newadvent.org>.

⁵¹ Matta XVI:18

⁵² Resullerin İşleri V:11

⁵³ Romalılar XVI:5

⁵⁴ Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, C.XIX, İstanbul 1994, s: 61; Meydan Larousse (Büyük Lugat ve Ansiklopedi), C.VII, İstanbul 1972, s: 298–299.

⁵⁵ Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, C.XXI, İstanbul 1994, s. 402; <http://www.newadvent.org>.

⁵⁶ Meydan Larousse(Büyük Lugat ve Ansiklopedi), C.VIII, İstanbul 1972, s. 315

Manastırın en önemli bölümlerini birbirine bağlayan arkadlı avlu aynı zamanda keşişlere de bir meditasyon mekanı sağlamaktadır. Bu avlunun tabanı çimen ekili ya da taş döşeli olmaktadır, bazen ortasında bir de çeşme bulunur. Avlunun kiliseye bitişik olan arkadlı kenarında kitap presleri bulunmaktadır; burası da bir yanıyla ortadaki avluya açık olmakla birlikte, üzeri örtülü, korunaklı bir kitaplık oluşturmaktadır. Yatakhane çoğu zaman yemekhanenin üstünde, arkadlı avlunun doğu kenarına inşa edilmektedir. Bir “gündüz merdiveni” burasını arkadlı avluya, bir “gece merdiveni” de doğrudan kiliseye bağlar. Bazen bu ikinci geçidin bir kenarında keşişlerin gece ayini için soğuk kiliseye giderken oturup ısınabilecekleri bir “ısınma odası” yapılmaktadır. Papazlar meclisinin toplantı odası genellikle avlunun doğu kenarına yakın, kilisenin koro yerine bitişik olmaktadır.

Arkadlı avlunun batı tarafı dış dünya ile ilişkili işlerin yapıldığı yerdir. Burada örneğin yoksullara para ya da giyecek verilen yardım odası, konuk odaları, keşiş olmayan tarikat üyelerinin bölümleri, kiler ve ahırlar yer alır. Başkeşişin dairesi dış avluya açılan tek kapının yakınında bulunur. Dış avlu, dışarıdan manastıra gelenlerin ayak basmasına izin verilen son yerdir. Keşişlerin yağmurlu havalarda ya da yazın çok sıcakta ayinden önce toplanması için genellikle kilisenin batı ucunda kemerli bir sundurma bulunur. Arkadlı avlunun güney kenarı boyunca da manastırın çeşitli gereksinimlerinin karşılandığı demir, bakır, ayakkabı ve deri atölyeleri ile genel mutfak ve bira imalathanesi sıralanır.

Birçok tarikatın manastırında tarım en başta gelen etkinlikler arasında yer almaktadır. Tarım işleri için gerekli çeşitli yapılar öbür manastır yapılarının daha güneyine yerleştirilmektedir⁵⁷.

Manastırların Hıristiyan toplumunda önemli işlevleri olmuştur. Orta Bizans toplumunda Manastırların önemli işlevlerinden biri, hastaların tedavisi ve bakımındı. Rahiplerin ve manastırların diğer bir görevleri ise kutsal ziyaretlere çıkan yolculara ev sahipliği yapmaktı. Manastırlar, seyyahların yolu üzerinde ve bir yerleşim yerine yakın bir yerde konumlandırılırlardı. Ölülerin gömülmesi ve anılması da manastırlara düşen görevlerdendi.

⁵⁷ Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, C. 21, İstanbul 1994, s:402

XX. yüzyılda manastırlar daha fazla önem kazanmışlardır, çünkü bu yapılar ölmekte olan bir geleneği ayakta tutmaya çalışmaktadır. Mardin ve çevresindeki manastırlar şehir veya ilçe merkezlerinin dışında bulunmaktadır. Geçmişte yerleşim yerlerine yakınlıkları aradaki ekonomik bağla ilgiliyken bu gün bu bağ eskisi kadar kuvvetli değildir. Bugün manastır gelirlerinin çoğu Avrupa’da yaşayan cemaatin bağışlarından sağlanmaktadır. Manastırların sebze, meyve, asma yetiştirdikleri geniş bahçeleri vardır. Bu ürünler manastır sakinleri içindir, dışarıya satılmaz. Mor Gabriyel (Deyr-el-umur) ve Deyrul-Zafaran Manastırlarında, törenlerde içmek için şarap üretilir.

Süryani manastırları, Süryani kültürünün yaşatılmaya çalışıldığı kaleler gibidir. Papazlar, rahipler ve diyakoslar manastırlarda eğitilir. Çocuklarını okula gönderemeyen aileler, okutulmak üzere çocuklarını manastıra bırakırlar. Yazın çocuklar manastırdan ayrılır, onların yerlerini Mardin’den, İstanbul’dan ve Avrupa’dan gelen misafirler doldurur. Vaftiz törenleri de manastırlarda yapılır⁵⁸.

2.3.2. Mardin’deki Kilise ve Manastırlar

Bu bölümde Mardin merkez ve merkeze bağlı köylerde bulunan Süryani Ortodoks mabetleri hakkında bilgi verilecektir. Konunun daha iyi anlaşılması için Mardin ili hakkında genel ve kısa bilgilere yer verilmiştir. Mardin, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alır, doğuda Şırnak ve Siirt batıda Şanlıurfa, kuzeyde Diyarbakır ve Batman, güneyde Suriye topraklarıyla çevrilidir. İlin Dargeçit, Derik, Kızıltepe, Mazıdağı, Midyat, Nusaybin, Ömerli, Savur, Yeşilli olmak üzere 9 ilçesi vardır. 1990 yılındaki Türkiye idari bölünmesinde getirilen değişikliklerle Gercüş, İdil, Silopi ve Cizre yerleşim alanlarını kaybetmiştir.

Mardin, ilk asırlardan itibaren Hristiyanlığı kabul etmiş ve birçok Süryani din adamının yetiştiği bir merkez olmuştur. Bunların arasında patrik, mafiryan, metropolit ve başka rütbelerden ruhani kişiler yetişmiştir. Mardin, Süryani patrikliğinin makamını koruması ve mezun ettiği başpapazların etkisiyle Hristiyan âleminde önemli bir yere sahiptir. Mardin merkezinde halen dört faal kilise bulunmaktadır⁵⁹.

⁵⁸ Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 23–24.

⁵⁹ Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 81–86.

2.3.2.1. Faal Durumdaki Mabetler

2.3.2.1.1. Kırklar Kilisesi (Mor* Behnam ve Kızkardeşi Saro Kilisesi)

Kırklar Kilisesi, Mardin’de, Şar Mahallesindedir. Süryani Kadim Ortodoks cemaatine aittir. Yapıya ilişkin olarak VI. yüzyıl tarihi verilmekte ise de yapıda bugüne kadar gelen Şemsilere ait bölüm, yapının daha eskiye gidebileceğine ilişkin işaretler vermektedir⁶⁰.

M.S. 1170 yılında Mardin’de hükmeden Artukoğlu hükümdarlarından Timurtaşoğlu Gazi Necmettin Lebi tarafından Süryanilerin Metropolitlik merkezi olan Kırk Şehit Kilisesi (şu anda Müftülük Merkezi olup Şehidiye Camisi olarak bilinmektedir) ve Mor Tuma Kiliseleri camiye çevrilince Kırk Şehitten gelme olan Kırklar Kilisesinin ismi Mor Behnam ve Kızkardeşi Saro Kilisesine ilaveten verilmiştir. Halen halk arasında Kırklar Kilisesi olarak tanınmaktadır.⁶¹

Mor Behnam ve Kızkardeşi Saro adına inşa edilen bu kilise VI. yüzyılın ortalarına ait bir yapıdır. XII. yüzyıldan sonra Kırklar Kilisesi denilmeye başlanmıştır⁶². Kilisede kırk şehidin ve şehit Mor Behnam ve Kızkardeşi Saro’nun şehitlik macerasını belirten eni 3 m. boyu 2 m olan büyük bir tablo vardır. Tablonun sağ köşesinde Süryanice olarak kilisenin Musullu Patrik II. Gevargis döneminde(M.S. 1687-1708) ve Metropolit Abdullahat’ın riyasetindeki günlerde yapıldığı yazılmaktadır⁶³. Kilise Mardin şehir merkezinde Diyarbakır Kapıdaki Çubuk Mahallesindedir. M.S. 1170 yılında buraya daha evvel öldürülmüş olan kırk Süryani Kadim şehidinin kemikleri nakledildiğinden kilise Kırk Şehitler Kilisesi adını almıştır. Bu kilise (İstanbul Metropolitliği hariç) Türkiye’deki bütün Süryanilerin metropolitliği olarak faaliyet göstermekte ve direkt olarak Şam Patrikliğine bağlıdır⁶⁴.

Mardin’deki patrik ve metropolitler ikamet ettikleri yer önceleri Kırklar Kilisesinin avlusunda bulunan tavanları kesme taşlarla örülmüş olan odalardı. Ancak daha sonraki yıllarda Patrik II. Yakup döneminde metropolitlik odasının üzerinde yeni

* Mor: Aziz

⁶⁰ Suavi Aydın-Kudret Emiroğlu-Oktay Özel-Süha Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, İstanbul 2001, s. 446.

⁶¹ Hasan Şamaysani, *Medinet Mardin*, Beyrut 1987, s. 357.

⁶² Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 446

⁶³ Akyüz, *Mardin İli’nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 43.

⁶⁴ Koluman, *Ortodoxu’da Süryanilik*, s. 86–87.

bir patriklik merkezi yaptırıldı. Kırklar Kilisesi 1923 tarihinden sonra Mardin'e gelen Süryani Kadim patrikliğinin, ruhani ve idari işlerinin görüldüğü yer olmuştur. Bu çerçevede, kilisenin avlusunda patriklerin ve metropolitlerin oturdukları, üzeri kesme taşlarla örtülü olan mekân yaptırılmıştır⁶⁵. 1932 yılında Patrik III. İlyas Şakir'in Hindistan'daki Süryanileri ziyareti sırasında vefat etmesi ile Humus Metropoliti olan Metropolit Efrem Barsavm patriklik makamına getirildi. Yeni patriğin Irak uyruklu olmasından dolayı patriklik merkezi Kutsal Sinot kararıyla Suriye'nin Humus şehrine nakledildi⁶⁶.

Kırklar Kilisesinin güneydoğusundaki sağlam bir yapıya sahip küçük bir kilise mevcuttur. Bu bölüm Okul Kilisesi olarak adlandırılır. Bu kilisenin hangi tarihte ve ne amaçla yapıldığı bilinmezken 1825 yılında kilisenin kuzey nefiyle beraber yapıldığı kiliseye ait İncilin tarihçesinde kaydedilmiştir. Okul M.S. 1799 yılında açılmış ve 1928 yılına kadar faaliyette kalmıştır⁶⁷.

Okul; ilk orta ve lise olmak üzere üç bölümden oluşuyordu. Her bölüm de üç sınıftan ibaretti. Okulda Süryanice, Arapça, Türkçe ve İngilizce dilleri okutulmaktaydı.

Okulda okutulan başlıca dersler Coğrafya, Hesap, Cebir, Usul dersleri Mühendislik Eşyaların ilmi Tabii hikmet ve kimya Sağlığın korunması Medeni ve Ahlaki bilgiler Resim ve Güzel Yazma Beden Eğitimi Yabancı Dil Tarih Din Bilgisi Makamlar Süryanice Dil Bilgisi Süryanice Okuma ve İmla Osmanlıca Dilbilgisi Osmanlıca Okuma ve İmla Arapça Dilbilgisi Arapça Okuma ve İmla⁶⁸:

Okulda okutulan Lise 2. sınıfa ait bir ders programının cetveli aşağıdaki listede verilmiştir⁶⁹.

1-Dini İlimler: Zahra Kudsiye (Kutsal Gül) kitabından

2-Süryanice: Dilbilgisi, makamlar, okuma ve tercüme. Süryanice'yi her Süryani'nin mükemmel bir şekilde öğrenmesi şart koşulmaktaydı.

3-İngilizce: Dilbilgisi, okuma, tercüme, konuşma, imla, yazma.

⁶⁵ Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 447

⁶⁶ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 62.

⁶⁷ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 66.

⁶⁸ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 65.

⁶⁹ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 41.

- 4-Türkçe: Dilbilgisi, okuma, tercüme ve imla.
- 5-Arapça: Dilbilgisi, imla ve yazma.
- 6-Matematik: Hesaptaki gizliliği keşfetmek, mühendislik başlangıcı.
- 7-Tabii Bilgiler: Tabii felsefe ve kimya başlangıcı, açıklama ve fizyoloji.
- 8-Sağlık Koruması: Sağlık koruması ve hastalıklar hakkında bilgilendirmek.
- 9-Coğrafya: Kozmografi'nin başlangıcı ve genel coğrafya.
- 10-Tarih: Genel tarihin özeti.

Okul yılda bir buçuk ay tatile girerdi. Tatil 1 Temmuz dan 15 Ağustos'a kadar sürerdi. Öğrenciler yılda iki genel imtihan olurdu. Okuldan mezun olanlara diploma verilirdi⁷⁰.

Okul 1919 yılında bilinmeyen nedenlerden dolayı Kırklar Kilisesinden taşınıp Mor Mihail Kilisesi'nin ilkokuluna yerleştirilmiştir. Daha sonra yeniden Kırklar Kilisesi'ne taşınmıştır⁷¹. Okul 1928 yılında Metropolit Mor İvennis Hanna Gandor'un talebi üzerine kapatılmıştır⁷².

2.3.2.1.2. Mor Mihail Kilisesi (Burç Manastırı)

Mor Mihail Kilisesi veya Burç Manastırı Emineddin Mahallesinin güneyinde, sur dışındadır. Süryani Ortodoks cemaatine aittir⁷³. Bu kilise bir kule biçimindedir. Mısır'da bulunan Zigurat tapınaklarını andırmaktadır. Yapı stiline bir örneği Humus'a bağlı Sadakat Köyünde bulunmaktadır⁷⁴. Bodrum bölümünün bir Şemsi tapınağı olduğu söylenmekte ve bu kısmın tarihi M.S. 189 olarak verilmektedir. Süryani kaynakları ise, kilise tarihini en erken IV. yüzyılın sonlarına götürmektedir. Ancak çan kulesinin üzerinde yükseldiği burç X. yüzyıla, manastırdaki tonozlu mezar odasındaki mezarlar

⁷⁰ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 41–42. Ayrıca verilen diplomaların bir resmi ekler bölümündedir.

⁷¹ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 66.

⁷² Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 66.

⁷³ Armalto, *Türkiye Mezopotamya'sı'nda Mardin*, s. 32

⁷⁴ Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 86.

XII. yüzyıla işaret etmektedir⁷⁵. Burcun doğusunda Meryem Ana adında yapılış tarihi bilinmeyen küçük bir kilise daha bulunmaktadır⁷⁶.

Kırklar Kilisesindeki Süryani Kadim Okulu 1919 yılında kapatılınca, bu okul Mor Mihail Kilisesine dâhil olup şimdi, yeni Mor Mihail Kilisesi olarak kullanılan müstemilata taşınmıştır. Okul, burada 1928 yılına kadar öğretime devam etmiştir. Kentten uzak olan Mor Mihail Kilisesine ulaşımın zorluğu ve cemaatin giderek azalması sonucunda, okul binası kiliseye çevrilerek günlük ibadet, Mor Mihail adını alan bu yeni kilisede sürdürülmektedir⁷⁷.

Kilisenin yapılış tarihi hakkında en eski bilgiyi Metropolit Hanna Dolapönü'nün el yazması bir kitabından ediniyoruz. Bu kitaba göre kilise M.S. 185 yılında yapılmıştır ve Mardin'in en eski kilisesidir. Yine rivayete göre kilisenin temeli atılmadan önce rahiplere ait bir burç mevcuttu ve Mor Mihail'in öğretmeni Aziz Mor Yusuf burada kalmış ve inzivaya çekilmiştir. Bu yüzden kiliseye Burç Manastırı denilmiştir⁷⁸.

2.3.2.1.3. Mort* Şimuni Kilisesi veya Manastırı

Mort Şimuni Kilisesi, Mardin Teker Mahallesinde bulunup Mardin surlarının dışında yapılmıştır. Süryani Ortodoks cemaatine aittir. Halen ara sıra kullanılmaktadır⁷⁹. Şehrin surların dışına yayılması ve surların tahrip olmasıyla kilise de şehrin ortasında kalmıştır. Kilisenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat yapılış tarzı Kırklar Kilisesinin yapısında bulunan sancak kemerli sütunlarla aynı olup VI. yüzyıldan kalma bir eser olduğu düşünülür. M.S. 1125 yılında Mardin Metropoliti Yuhanna tarafından yenilenmiştir. Kilise yakın çağda iki defa onarım görmüştür. Kilise üç kapıdan oluşmaktadır. Kilise ek binalar ve sancak kemerli sütunlu revaklarla çevrilidir. Bu yapıların arasında M.S. 1796 yılında kilisenin batısında medrese olarak inşa edilen

⁷⁵ Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 447.

⁷⁶ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 40; Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 447-448; Palmer, *Monk And Mason On The Tigris Frontier: The Earlier History of Tur Abdin*, s. 218.

⁷⁷ Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 448; Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 41.

⁷⁸ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 32; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 86.

* Mort: Azize

⁷⁹ Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 448; Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 67-74; Armalto, *Türkiye Mezopotamya'sında Mardin*, s. 32

uzun bir bölüm mevcuttur. Burada dini eğitimin yanı sıra genel eğitim ve öğretim de verilmekte idi⁸⁰.

Daha sonraki yıllarda bu yapıtın üzerinde dış görünüşü oldukça güzel olan bir divanhane yapılmıştır. Bu bölümün M.S. 1883 yılında Moran Mor İğnatiyos Patrik III. Petrus döneminde yapıldığı divanhane kapısı üzerindeki Süryanice yazıda bildirilmektedir. Bu divanhanenin bazı metropolitler tarafından mesken olarak kullanıldığı bilinmektedir⁸¹.

2.3.2.1.4. Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi

Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi, Mardin'in Gül Mahallesindedir. Süryani Ortodoks cemaatine aittir. 1914 yılında yapılmış olan bu kilise Mardinde inşa edilmiş en son kilise yapısıdır⁸². Kilisenin dış kapısı üzerinde Süryanice olarak M.S. 1914 yılında Patrik II. Abdullah döneminde Papaz Abdülmesih'in gayretleri ile yapıldığı yazılıdır.

Kilisenin dış yapısı güzel motiflerle süslenmiş olup içi yüksek kemerli sütunlarla yapılmıştır. Mezbahın kapısı oyma nakışlarla süslenmiştir. 1921 yılında yapılmış iki tane kduşkudşini(sunak) vardır. Kilisenin ana kduşkudşini kilisenin güney cephesinde yer alıp XX. yüzyılda yapılan diğer kduşkudşinlerden daha değişik bir tarzda yapılmıştır. Kutsal sofraya etrafı açık dört adet sütunla çevrilmiş olup üzeri küçük bir kubbe ile örtülüdür.

Kilisede tarihi nitelik taşıyan gümüş kandiller, azizlere ait tablolar, kalıp basmalı resimli perdeler bulunmaktadır⁸³.

2.3.2.1.5. Mor Cercis Kilisesi(Eskikale Köyü)

Mor Cercis Kilisesi, Mardin'in üç km. doğusunda bulunan Eskikale Köyünde ayakta kalan tek kilisedir. Mor Cercis Kilisesi köyün kuzey batısında bulunmakta olup halen kullanılmaktadır⁸⁴.

⁸⁰ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 67–74; Koluman, *Ortodoxu'da Süryanilik*, s. 87.

⁸¹ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 67–74; Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 448.

⁸² Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 75–76; Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 453.

⁸³ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 75.

2.3.2.1.6. Mor İliyo Kilisesi(Çiftlik Köyü)

Mor İliyo Kilisesi, Mardin merkezden 10 km uzaktaki Çiftlik Köyünün yanında yüksek bir dağın eteğinde kurulmuştur. Kuruluş tarihi belli olmamakla birlikte XII. yüzyılda Mardin Metropoliti Yuhanna tarafından yenilenmiştir. Günümüzde kilise ziyarete ve ibadete açıktır. Diriliş Bayramından sonra Mor İliyo gününü kutlamak için Mardin Süryani halkı aileleri ile birlikte burayı ziyaret ederler.

Çiftlik Köyü de önceden bir Süryani Köyü idi. Fakat şu anda yalnız üç Süryani ailesi kalmıştır.⁸⁵

2.3.2.1.7. Deyrul-Zafaran Manastırı

Deyrul-Zafaran manastırı, Mardin İli merkezinin 5 km doğusunda yüksekçe bir tepede bulunmaktadır. Süryani Ortodoks cemaatine aittir. Üç yönü dağlık, güneyi açık arazi olup çevresinde bağlar bulunmaktadır⁸⁶. Manastırın ilk yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Süryani kaynakları Deyrul-Zafaran Manastırının tarihini İsa’dan önceki döneme götürmektedirler. Aynı kaynaklara göre Mor Şleymun, bir Roma kalesi olduğu söylenen bu yapıyı 400 yılında manastıra çevirip, bazı azizlerin kemiklerini buraya getirmiştir. Bu sebeple manastır ilk olarak, “Mor Şleymun Manastırı” adıyla anılmıştır⁸⁷. Manastır bir dönem de “Hananyo” veya “Mor Evgin” adıyla anılmıştır. XV. Yüzyıldan beri de manastır “Deyrul-Zafaran” adıyla bilinmektedir⁸⁸.

Mardin’e yakın olduğu için en çok ziyaret edilen manastırdır. Manastır XV. yüzyıldan sonra, sarı ve yeşil çiçekleri olan safran bitkisiyle anılmaya başlanmıştır. “Deyr”, Arapça manastır anlamına gelmektedir. Deyrul-Zafaran, “safran manastırı” olarak Türkçeye çevrilebilir. Rivayete göre safran bitkisi, yapının harcında

⁸⁴ Akyüz, *Mardin İli’nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 113–119; Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 456.

⁸⁵ Akyüz, *Mardin İli’nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 121–123.

⁸⁶ Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 446; Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 23–24; Akyüz, *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, s. 16; Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 87.

⁸⁷ Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 449; Akyüz, *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, s. 16.

⁸⁸ Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 449; Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 87; Akyüz, *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, s. 30–31.

kullanılmıştır ve yapı, sarı rengini bu bitkiden almıştır. Bir başka rivayete göre ise etrafta safran bitkisi çok yaygın olduğu için manastır bu adla anılmaktadır.⁸⁹

Deyrul-Zafaran, çok çeşitli dönemlere tarihlenen yapılardan oluşan büyük bir komplekstir. Manastır eski ve yeni olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Dört çevresinde eyvanlar, ortasında geniş ve eski iki sarnıç vardır. Bu sarnıç dışarıdan getirilen pınar suyunun fazlası akıtılarak doldurulmaktadır. Doğu ve batı kısımları iki katlıdır. Güney kısmı ise üç katlıdır ve nispeten daha güzel yapıdır. Patrik, metropolit ve rahiplerin odaları bu kısımda bulunmaktadır⁹⁰. Manastırın en eski mekânı, avlunun altında bulunan geniş salondur⁹¹. Manastır sakinlerine göreyse bu mekân, İsa'dan önce, güneşe tapan Şemsiler tarafından inşa edilmiştir. Doğu duvarında şimdi kapalı olan bir açıklığın izleri bu fikri destekler. İnananlar, Tanrıları bu pencereden göründüğünde ona ibadet ederlerdi. Gabriyel Akyüz'e göre, Hristiyanlığı ilk kabul eden topluluklardan biri olan Süryanilerde pagan tapınaklarının üzerine kilise veya manastır inşa etmek yaygın bir gelenektir. Salah'taki Mor Yakup ve Midyat'taki Mor Gabriel, tapınak üzerine inşa edilmiş diğer iki manastırdır.⁹²

Deyrul-Zafaran aralıklı olarak birçok kez Süryani Ortodoks patriklerine ev sahipliği yaptığı için Tur Abdin bölgesindeki en önemli manastırlardan biridir. M.S. 520 yıllarında adı duyulmaya başlanılan manastır birçok yıkılma ve tamirattan sonra IX. ve X. yüzyıllarda altın çağını yaşamıştır. Rahiplerin sayısı seksen kadar olmuştur. Bu dönemde birçok ünlü isim burada yetişmiştir. 860'da vefat eden ve birçok eser bırakan Dara metropoliti Yuhanna bu manastırın rahiplerindendir. Yine Malatya Sercisiye Manastırı yapı işlerinde Yuhanna'ya yardımcı olup mantık ve fizik alanlarında o manastıra şöhret kazandıran Nuh, Severios ve Emanoil adındaki rahipler de bu manastırdandır⁹³.

1056'da patriklik merkezi Diyarbakır'dan buraya taşınmış ve 1091'e kadar burada kalmıştır⁹⁴. 1166'da patrik Mikhail patrikliği buraya geri getirmiş ve 1293

⁸⁹ Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 25–26; Koluman, *Ortodoxu'da Süryanilik*, s. 87.

⁹⁰ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 341–342.

⁹¹ Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 36.

⁹² Akyüz, *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, s. 34–38; Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 449; Koluman, *Ortodoxu'da Süryanilik*, s. 88.

⁹³ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 244.

⁹⁴ Armalto, *Türkiye Mezopotamya'sı'nda Mardin*, s. 32

tarihinden 1932'ye kadar patriklik burada kalmıştır. Bu tarihten sonra patrikhane Suriye'nin Humus kentine taşınmıştır⁹⁵.

XI. Yüzyılda yıldızı sönmüştür; fakat 1225'de Mardin metropolitliğine takdis edilen Mor Yuhanna manastırı yeniden canlandırıp rahip sayısını 60'a yükseltmiştir.

1872–1876 yılları arasında patrik IV. Petrus manastıra iki baskı makinesi alarak bir basımevi tesis etmiştir⁹⁶. 1903 yılında patrik II. Abdülmesih tarafından yaptırılan manastırın bir bölümü 1941 yılında yanmıştır. 1905'de patriklik kaymakamı Mor Diyonnosios Behnem, manastırı tamir ettirmiş ve kurduğu okulun öğretimine hazırlatmıştır. 1907'de patrik II. Abdullah bir süredir durmuş olan baskı makinelerini faaliyete geçirerek başta Türkçe olmak üzere Süryanice ve Arapça kitaplar bastırmaya başlamış ve 1913 yılında "Hikmet" adında bir dergi çıkartmıştır⁹⁷. 1917'de patrik III. İlyas manastırı tamir ettirerek batı tarafındaki yolu araba geçecek bir duruma getirmiştir. 1929'da Mardin valisi Tefvik Hadi Baysal manastır ve bahçe arasındaki yolu otomobil geçebilecek duruma getirmiştir. 1945'de Mardin valisi Cavit Kınay'ın direktifiyle ana caddeden manastıra kadar yol düzeltililmiş ve şoseye hazırlanmıştır. 13 Nisan 1952'de TBMM Başkanı Refik Kurtalan ve Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu ile bazı milletvekilleri Deyrul-Zafaran'ı ziyaret etmişler, Mardin ile Deyrul-Zafaran manastırı arasındaki yolun yapılması için Vali Cahit Betil'e tavsiyede bulunmuşlardır. Fakat bu yol 1954'de Vali Muhsin Gökkaya tarafından ikmal ettirilmiş ve 1967 yılında Turizm Bakanlığı emriyle Karayolları Bölge Müdürlüğü tarafından tamamıyla yaptırılmıştır. 1947 yılında metropolit Hanna Dolapönü'nün çalışmalarıyla manastıra elektrik tesisatı döşenerek tamamen aydınlatılmıştır⁹⁸. 1998 yılı itibarıyla manastır 30–35 kişilik bir kadroya sahiptir. 2004 yılı itibarıyla manastırdaki rahip sayısı 12-15 kadardır. Manastırda tadilatlar ve düzenlemeler hala devam etmektedir.

Deyrul-Zafaran Manastırının en büyük özelliği Süryani Kadim cemaatinin çıkışından bu yana Türkiye ve Suriye'de hizmet vermiş 52 metropolit ve patriğin mezarları manastırda özel yapılmış odalarda (mezarlarda) gömülü bulunmaktadır.⁹⁹

⁹⁵ Akyüz, *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, s.36; Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 450; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 95–97.

⁹⁶ Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 450; Akyüz, *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, s. 32; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 95.

⁹⁷ Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 99.

⁹⁸ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 246–247.

⁹⁹ Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 102.

Deyrul-Zafaran Manastırı tarih boyunca Süryani patriklik merkezi olmakla beraber rahip, keşiş (papaz) ve diyakosların yetiştirilme yeri, ruhani meslekliilerin namazgâhı ve inananların tövbe yeri olmuştur Süryani öksüz ve yoksul çocukların yurdu, düşününlerin sığınak yeri olarak kullanılmıştır¹⁰⁰.

Süryani Ortodoks patrikliğinin 1905–1913 yılları arasında Deyrülzafaran manastırında bir okulu bulunmuştur. Patriklik merkezinin okulu 1905 yılında Metropolit Behnam Semerci tarafından kurulmuştur. Bu okul bir süre sonra kapatılmıştır. Ancak 1913 yılında Patrik II. Abdullah'ın gayretleriyle tekrar açılmıştır¹⁰¹.

Okulun öğretim amacı; Süryani Ortodoks Kilisesine mensup gençleri ilim ve edebiyat alanlarında eğitmek; fazilet, iyi ahlak, sevgi, alçak gönüllülük ile dinin diğer şartlarını ve ihtiyaçlarını öğretmek ve aşlamak; öğrencileri rahiplik mesleğine girmeleri için teşvik etmek ve yetiştirmek; Süryani ilk ve orta dereceli okullarına öğretmenler yetiştirmek; Süryani cemaatinin işlerini düzenli bir şekilde yürütebilmektir¹⁰².

Okulda öğretilen dersler ve öğretilme amaçları aşağıdaki gibidir;

Süryanice: Süryanice, dünyanın en eski dillerinden birisi ve Süryanilerin ana dili olduğundan öğretilmesi gerekmektedir. Daha sonra bütün dersler Süryanice diliyle okutulacağına dair bir gerekçe ön planda tutulurken, ayrıca bu dil, okulun eğitim dili de olacaktır.

Arapça: Okulun eğitim diliydi ve Süryanice kadar öğretilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin bu dilde eserler yazabilecek kabiliyete ulaşmaları şart koşulmaktaydı.

Türkçe: Devletin resmi dili olmasından dolayı Arapça kadar öğretilmesi gerekli bir dildir.

Farsça: Osmanlıcanın bütünleştiricisi olduğundan öğretilmesinde yarar görülmekteydi.

İngilizce: Süryanilerin bir bölümü Hindistan'da yaşamaktadır. Onlarla iletişim sağlayabilmek için İngilizcenin öğretilmesine ihtiyaç duyulmaktaydı.¹⁰³

¹⁰⁰ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 244.

¹⁰¹ Akyüz, *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, s.44; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 99.

¹⁰² Akyüz, *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, s. 45; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 100.

¹⁰³ Akyüz, *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, s. 45–46; Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 100–101.

Okulda okutulan diğer dersler de aşağıdaki şekildedir;

- 1-Dini Bilgiler: Hristiyanlığın temelini oluşturan Mesihsel eğitim
- 2-Matematik: Hesap, cebir, geometri, ölçüler ve mühendislik konuları
- 3-Coğrafya: Tabii coğrafya, genel siyasi coğrafya ve özellikle Türkiye coğrafyası
- 4- Tarih: Süryanilerin medeniyet, kilise ve Türkiye tarihi
- 5- Hatiplik: Vaizlik ve yazarlık yöntemi
- 6- Öğretmenlik kuralları
- 7-Dillerin alfabe hattatlığı: Güzel yazı çalışmaları
- 8-Müzik ve kilise makamları: Org, Süryani müziği ve ilahiler¹⁰⁴

Deyrul-Zafaran Manastırında yetişmiş olan ve tesbit edilebilen önemli Süryani âlimleri de aşağıdaki şekildedir;

- Daralı Yuhanna(M.S. 860)
- Teşkökö oğlu İyavennis Yakup (M.S. 1231)
- Vehipoğlu (M.S. 1333)
- İğnatios İsmail (M.S. 1365)
- Mardinli rahip İbrahim (M.S. 1365)
- Diyarbakırlı Garipoğlu Yusuf (M.S.1375)
- Mardinli rahip Daniel (M.S. 1382)
- Diyarbakırlı Garipoğlu Patrik İbrahim (M.S.1412)
- Şeyhlillah oğlu Patrik Yuhanna (M.S.1442–1493)
- Humuslu Rahip Davut (M.S.1500)
- Gürçlü Yusuf (M.S.1537)
- Mansurlu Abdülgani (M.S.1575)
- Patrik Nimetullah (M.S.1535–1587)
- Göllülü Yakup (M.S.1583)
- Patrik Şükrullah (M.S.1674–1745)
- Musullu İsa (M.S.1685–1743)
- Diyarbakırlı Abdunnur (M.S.1755)
- Halepli Cerciş (XIII. yy. başlarında doğmuş ve 1773’de ölmüştür)
- Rahip Abdyeşu Baribo (M.S.1877-1916’da tifodan ölmüştür)
- Mor İğnatios Patrik Afram Barsaum (M.S.1887–1957)

¹⁰⁴ Akyüz, *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, s. 47; Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, s. 101.

Metropolit Hanna Dolapönü (1885–02.11.1969)¹⁰⁵

2.3.2.2. Terk Edilmiş (Tarihi Eser Niteliğindeki) Mabetler

Mardin merkezde terk edilmiş kilise olarak sadece Göllü Köyü'ndeki Mor Teodoros kilisesi bulunmaktadır. Göllü Köyü Mardin merkezine bağlıdır. Mardin merkezden 15 km uzakta olan bu köy önceden bir Süryani yerleşim alanıydı fakat Süryanilerin göçleri sonucu uzun bir süredir bu köy diğer Süryani köyleri gibi boş ve terk edilmiş durumdadır.

Mor Teodoros Kilisesi, Mardin'deki Kırklar Kilisesine benzeyen IV. yüzyıldan kalma bir yapıdır. 1995 yılında kilisenin güney cephesi olduğu gibi çökmüştür¹⁰⁶.

2.3.2.3. Harabe Halindeki Mabetler

Mardin merkezdeki harabe halindeki kilise ve manastırların bulunduğu yerler ve taşıdığı özellikler aşağıda sırayla verilmiştir.

Mor İzozoel Manastırı, Eskikale Köyünde bulunmaktadır. Bu manastır, Adıyaman-Samsatlı Mor İzozoel adına IV. yüzyılın başında yapıldığı söylenmekle birlikte XVII. yüzyılın sonlarında terk edilmiştir ve şu anda harabe halindedir¹⁰⁷.

Meryem Ana (Notfe) Manastırı, Eskikale Köyü'nde bulunmaktadır. Bu manastır, Deyrul-Zafaran Manastırını çevreleyen tepelerde göze çarpan dört önemli manastırdan birisidir. Notfe veya Meryem Ana Manastırı, Deyrul-Zafaran Manastırının kuzeyindeki kayalara iki kat halinde oyulmuş, bir inziva manastırındır. 1930'lu yıllara kadar faaliyette olan manastır günümüzde harabe halindedir. Manastırın yapılış tarihi olarak 326 yılı verilmektedir¹⁰⁸. Meryem Ana Manastırına, Süryanice kaynaklarda genellikle “Notfe Manastırı” denir. “Notfe” Süryanice bir kelime olup “damlamak” anlamına gelir. Manastırın kayalıklarından sürekli akan su akıntısından dolayı bu ismi almıştır. Kayalıklardan akan su yapılan özel kanallarla Deyrul-Zafaran Manastırının

¹⁰⁵ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 251-252.

¹⁰⁶ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 133.

¹⁰⁷ Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 455; Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 158.

¹⁰⁸ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 155–156; Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 455; Hanna Dolapönü, *Tarihte Mardin*, İstanbul 1972, s. 165–168.

avlusunda bulunan kuyulara akıtılmakta ve manastırın su ihtiyacı bu kuyulardan temin edilmektedir¹⁰⁹. Manastır tamamı kayalardan oyulmuş iki kat bir yapıdır. Tenha, yüksek ve sarp bir tepenin başında kurulmuştur. Bu nedenle araba yolu çıkmamakta sadece nadir kişilerce ziyaret edilebilmektedir. Böyle تنها bir yerde kurulma amacı ise rahiplerin insanlardan uzak kalarak Allah’a daha yakın olmak ve daha iyi bir şekilde ibadet etmek istemeleri olarak açıklanmaktadır. Genellikle bütün manastırların böyle تنها yerlere kurulduğu görülmektedir¹¹⁰.

Mor Yakup Manastırı, Eskikale Köyü’nde bulunmaktadır. Bu manastır, Meryem Ana Manastırı(Notfe Manastırı)’nın doğusunda Arur kayası üzerine kurulmuş olup iki katlı bir yapıya sahiptir. Manastırda iki kilise vardır. Biri manastırın alt katında diğeri ise üst katındadır. Bunların dışında rahiplere ait odalar bulunmaktadır. Manastırın yapılış tarihi II. yüzyıla dayanır. 1916 yılına kadar faal bir durumda olan manastır şu anda Meryem Ana Manastırı gibi harabeye dönmüş durumdadır¹¹¹.

Mort Şmuni Kilisesi ve Mor İvennis Kilisesi, Eskikale Köyü’nde bulunmaktadır. Bu kiliseler, Eskikale Köyünün güney batısında kullanılamayan Mort Şmuni Kilisesi ve güney doğusunda ise Mor İvennis kilisesinin yıkıntıları bulunmaktadır¹¹².

Mor Behnam Manastırı ise, Deyrul-Zafaran Manastırını çevreleyen tepelerde Mor Yakup Manastırının yakınında kayalara oyulmuş yerde bulunmaktadır. Kayalara oyulduğu için Kaya Manastır da denilmektedir. XVI. veya XVII. yüzyılda terkedilmiştir. Günümüzde harabe halindedir¹¹³.

2.3.3. Mardin Çevresindeki Kilise ve Manastırlar

Bu bölümde Mardin çevresindeki ilçeler ve ilçelere bağlı köylerde bulunan Süryani Ortodoks mabetleri hakkında bilgi verilecektir. Konunun daha iyi anlaşılması için Mardin çevresindeki ilçeler hakkında genel ve kısa bilgilere yer verilecektir.

¹⁰⁹ Akyüz, *Mardin İli’nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 155.

¹¹⁰ Akyüz, *Mardin İli’nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 156.

¹¹¹ Akyüz, *Mardin İli’nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 157; Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s. 455.

¹¹² Akyüz, *Mardin İli’nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 115; Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s.456.

¹¹³ Akyüz, *Mardin İli’nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 158; Aydın-Emiroğlu-Özel-Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, s.456.

Burada Mardin çevresindeki ilçelerden, Midyat, Nusaybin, Dargeçit, Ömerli, Savur, Yeşilli ilçelerinde bulunan ve bunlara ek olarak daha önce Mardin İline bağlı olduğu halde günümüzde Mardin İline bağlı olmayan, bununla birlikte Süryanilerin kendi kaynaklarında Tur Abdin ismini verdikleri bölge içerisinde yer alan İdil'de bulunan Kilise ve Manastır'lara yer verilmiştir.

Midyat, coğrafi olarak konumu, doğusunda Dargeçit ilçesi, batısında Ömerli ilçesi, kuzeybatısında Savur ilçesi, kuzeyinde Batman iline bağlı Gercüş ilçesi, güneyinde Nusaybin ilçesi, güney doğusunda ise Şırnak iline bağlı İdil ilçesi yer alan ve Mardin'e bağlı bir ilçedir. Bu bölgenin yüzölçümü 10.000 km²'den fazladır¹¹⁴.

Nusaybin, Mardin'in diğer bir ilçesidir. Bir yerleşim birimi olarak Nusaybin'in kuruluşu M.Ö.3000–2800 yıllarında bölgede hâkimiyet kuran Sümer İmparatorluğunun III. Ur Sülalesine kadar uzanmaktadır. Bu tarihi merkez, M.Ö 2300 yıllarında Babil Kralı Nemrut tarafından inşa edilmiştir. Nemrut, Nusaybin'i surlarla çevirmiş ve “Akarların (çiftçilerin) kenti” olarak adlandırmıştır¹¹⁵. Diğer bir görüşe göre ise Süryanice Nsap (ekti, dikti, yerleştirdi, oturttu) kelimesinden gelmektedir¹¹⁶. Nusaybin'in önemli bir coğrafi konumda bulunması(İpek yolu) tarihte sürekli önem kazanmasına sebep olmuştur. Çok eski zamanlardan kalan üzüm suyu kanalları ise burada yaşanan medeniyetin ve bereketin bir delilidir¹¹⁷.

Dargeçit 1986 yılında ilçe olmuş, Mardin il merkezine bağlı ve merkeze 110 km, Midyat'a 40 km. uzaklıkta bir yerleşim yeridir. Doğusunda Dicle Nehri'nin sınır oluşturduğu Güçlükönak, batısında Midyat, kuzeyinde Gercüş, güneyinde İdil ilçeleri bulunmaktadır. Mardin bölgesi özelliklerini doğal yapısında en iyi taşıyan ilçelerden birisidir. Cami minareleri ile kiliselerin çan kulelerinin bir arada yükseldiği bir hoşgörü şehridir¹¹⁸. Dargeçit uzun süre Süryani Ortodoks, Süryani Katolik ve Protestanların yaşadığı önemli bir merkez olarak kalmıştır. Dargeçit'te 1970 yılına kadar 2000 kişilik nüfusun üçte ikisini Hristiyanlar oluştururken 1979 yılında son Hristiyan Dargeçit'i terk etmiştir¹¹⁹.

¹¹⁴ <http://e-mardin.com>.

¹¹⁵ Dolapönü, *Tarihte Mardin*, s. 21–22.

¹¹⁶ Gabriyel Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, Mardin 1997, s. 9.

¹¹⁷ Mardin Valiliği, *Yaşayan Tarih Mardin*, Mardin 2000, s. 45

¹¹⁸ Mardin Valiliği, *Yaşayan Tarih Mardin*, s. 268–270.

¹¹⁹ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 213.

Ömerli, Mardin'in bir diğer ilçesidir. Ömerli'nin eski adı olan "Mazharte" kelimesi Süryanice bir kelime olup içinde üzüm sıkılan bir buçuk metre uzunluğunda ve bir metre genişliğinde olan yüzeysel bir havuza verilen bir addır. Bu tür havuzlar bağlar içinde kayalardan oyularak yapılır. Buna benzer havuzları bölgenin her tarafında görmek mümkündür. İlçeye Mazharte isminin verilme sebebinin üzüm bağlarının çokluğundan kaynaklandığı düşünülmektedir¹²⁰.

Savur ilçesi ise, kuzeyde Diyarbakır, doğuda Batman, güneyde Ömerli ve Mardin Merkez ilçe ve batıda da Mazıdağı ile çevrili, Mardin'e 45 km. uzaklıktaki bir ilçedir¹²¹. Savurda Hristiyanlık I. yüzyılın ortalarında yayılmaya başlamış ve M.S. 352'lerde de Episkoposluk bölgesi olmuştur. İlk Episkopos Mor Krafus Sasani (Pers) İmparatoru II. Şabur tarafından kılıçtan geçirilmiştir. 1998 yılı itibariyle Savurda demircilik yapan iki Süryani aile bulunmaktadır¹²².

Yeşilli, Mardin'in diğer bir ilçesidir. Mardin merkezinin kuzeydoğusunda kalan Yeşilli, yeşil bir vadinin içinde mesire yerleriyle ünlü bir ilçedir. İlçede Romalılar devrinden kalma su kanalları, çeşmeler, bentler ve değirmenler bulunmaktadır. Bahçe kültürü son derece gelişmiş olan ilçede yeşillikler içinde kasırlara rastlamak mümkündür¹²³.

2.3.3.1. Faal Durumdaki Mabetler

2.3.3.1.1. Mor Gabriyel Manastırı (Deyrul-Umur)

Mor Gabriyel Manastırı, Midyat ilçesinin 18 km. güneydoğusunda Cizre yolu üzerinde bulunmaktadır. Manastır miladi 615'ten 1088'e kadar Tur Abdin metropolitlerine ev sahipliği yapmıştır. Bugün Tur Abdin metropoliti yine Mor Gabriyel Manastırında ikamet etmektedir. Bu sebeple 1997 yılında 1600. yıldönümü kutlanan manastırın özel bir önemi vardır.¹²⁴ Zaman zaman el değiştirmesine rağmen 1915 yılına kadar özel abraşiye (mıntıka) olarak değerini korumayı başarmıştır.

¹²⁰ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 154.

¹²¹ <http://www.mardin.gov.tr>

¹²² Hanna Dolapönü, *Deyr-El-Umur Tarihi*, İstanbul 1971, s. 47.

¹²³ <http://e-mardin.com>

¹²⁴ Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 36; Koluman, *Ortodoğu'da Süryanilik*, s. 105

Manastırın temelleri M.S. 397 yılında Savur’lu Mar Şumil ve Kartmin’li Mar Şamun tarafından atılmış ve inşa edilmiştir. Manastır ilk olarak kurucularının adlarıyla adlandırılmış ise de daha sonraları M.S. 668 yılında manastırı yöneten metropolit Bakısyân’lı Mor Gabriyel’in adıyla da anılmıştır¹²⁵.

Deyrul-Umur denilmesi ise İslam orduları kumandanı Hz. Ömer’den gelmektedir. Şöyle ki; 634 yılında Rum kumandanı Harkel Urfa’yı işgal eder. Ortodoks episkoposları kovar ve makamlarından uzaklaştırır. Bu sırada Süryani kilisesi büyük bir kriz geçirir. Mor Gabriyel ise çareyi İslam ordusunun Mezopotamya’ya girmesinde bulur. İslam ordusunu destekler ve Mezopotamya’ya girmesine yardım eder. Mor Gabriyel Cizre’ye giderek İslam ordusu başkumandanı Hattaboğlu Ömer’i ziyaret eder. Hz. Ömer yapmış olduğu yardımlardan dolayı Mor Gabriyel’e mühür ve imzasıyla tasdikli bir ferman verir. Fermana, “Süryaniler her türlü din, örf ve adetlerinde hürdür. Çan çalması, bayram kutlamaları, cenaze gömme törenleri, kilise ve manastır inşaatı serbesttir. Din adamları olan episkoposlar, papazlar, rahipler ve şemmasları da vergi ve askerlikten muaf tutar. Süryani fakirlerine yardım edilmesini emreder, Süryanilerin İslam kanunlarının teminatı altında hür yaşamalarını vaat eder. Sonuç bölümünde ise bu emirlerin dışında hareket edenlere en şiddetli cezaların uygulanacağını” bildirir. Bu ferman sayesinde Mor Gabriyel manastırı uzun bir süre saldırılardan korunur. Bu itibarla, manastıra İslam Ordusu başkumandanı olan Hz. Ömer’in adına izafeten DEYR-EL-ÜMER adı verilir. Bir başka rivayette ise Deyr-el-Umur denilmesi, Umro Süryanicede sakinlerin barındığı yer anlamına gelmektedir.¹²⁶

Manastırın inşasından sonra çeşitli dönemlerde ihtiyaç görülmesi üzerine iç ve dışta başka oda ve bölümler eklenmiştir. Bu bölümlerden bazıları:

-Kral Arkadios zamanında Mor Şamun tarafından ilk olarak rahiplerin barınma yeri ve özel olarak namaz yerleri yapılmıştır.

- Şehitlere ait abide evi,
- Resullerin adıyla anılan Resullerin kilisesi,
- Meryem Ana Kilisesi,
- Kırk şehit isimli bir kilise,
- Mor Şmuil mabedi,
- Mor Şemun mabedi (Kartminli),

¹²⁵ Dolapönü, *Deyr-El-Umur Tarihi*, s. 12; Koluman, *Ortodoxu’da Süryanilik*, s. 105

¹²⁶ Dolapönü, *Deyr-El-Umur Tarihi*, s. 12.

- Teodora Kubbesi,
- M.S. 512 yılında Kral Anastas tarafından yaptırılan büyük mabet,
- Su sarnıçları, su kanalları ve yeraltı kanalıdır.¹²⁷

Manastırda eğitim ve öğretim faaliyetleri de sürdürülmüştür. Manastırda dört bölümlü büyük bir okul vardı. Bu okul ilk, orta ve liseye eşit bir kolejdi. Bundan başka teoloji bölümü vardı. Zamanın Tur Abdin kanununda on yaşını bitiren erkek çocuk muhakkak ilk eğitimini manastır okulunun birinci bölümünde görmesi mecbur tutuluyordu. Şayet öğrenci, ruhaniliğe girmek istiyorsa orta ve lise bölümlerini bitirmesi, başpapazlık ve kolej öğretmenliği yapabilmek için ise Teoloji bölümünü bitirmesi gerekmektedir. Okulun en parlak devri Mor Şemun Zeyte'nin müdürlüğü zamanındadır. Mor Şemun Zeyte okulun Teoloji bölümünü bitirip aynı okula müdür olmuştur. Buna benzer birçok ilim adamı bu kolejden yetişmiştir. Bunlar dört patrik, bir catlik ve 79 episkopostur.¹²⁸ Bu manastırda yetişmiş olan âlimlerden bazıları şunlardır: M.S. 484'te Diyarbakır metropolitliğine yükselen Yuhanna Saoro, Menbenç episkoposu Mor Filiksinos (Ahısnoyo), Patrik Teodosiyos Rumanos, teoloji ve tıp bölümünü bitirmiştir.

Manastır aynı zamanda bölgenin en büyük kütüphanesini de içerisinde barındırıyordu. Kitapların çoğu eski ve yeni ahitten oluşmaktaydı. Bunun dışında felsefe, teoloji, tıp, bilim ve tarih ile ilgili kitaplarda önemli yer tutmaktaydı.¹²⁹ Kütüphane zaman zaman dışarıdan gelen baskınlarda yağmalanmış ve tahrip edilmiştir. Geriye kalan kitaplar ise doğu ve batıdaki kütüphanelere kaçırılmıştır.

Süryani geleneğinde azizlerin naaş ve mezarları bulundukları yerlerin manevi kudsiyetini arttırmaktadır. Mor Gabriyel (Deyrul Umur) manastırı da bu yönüyle büyük bir manevi kudsiyete sahiptir. Birçok azizin mezarı ve kemikleri burada bulunmaktadır. Mar Filiksinos, arkadaşı Episkopos Sturiyos'a yazdığı mesajında “melekler tarafından temeli atılmış Deyr-el-Umur Manastırını yedi kez imanla ziyaret eden Kudsi şerifi ziyaret etmiş farizasını yerine getirmiş sayılır” demektedir.

Bu azizlerden bazıları şunlardır:

1-Sivas'ta şehit düşen Kırk şehit azizin getirilen kemikleri

¹²⁷ Dolapönü, *Deyr-El-Umur Tarihi*, s. 12–14.

¹²⁸ Dolapönü, *Deyr-El-Umur Tarihi*, s. 15–16.

¹²⁹ İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 64.

2-Aziz Mor Serkis ve Mor Bakos kemikleri

3-Küçük Theodosiyos zamanında Metropolit Mor Abhay tarafından getirilen binlerce şehit azizin kemikleri

4-Halepli Aziz Mor Aşayanın naşı

5-Mor Şmuil'in öğretmeni olan Savurda şehit düşen Aziz Mor Krafos'ın organlarından biri

6-Manastır kurucusu Mor Şmuil'in naşı

7-Kartminli Mor Şemun cenazesi

8-Menbeç Episkosu Aziz Mor Filiksinos

9-Mısırdan gelen ve manastırdan ömür boyu ayrılmayan sekiz yüz azizler

10-Bakısyanlı Manastır müdürü Mor Gabriyel

11-Hapisnaslı Mor Şemun Zeyte (Fakülte müdürü)

12-Vaftiz olup, Yuhanna adını kabul eden arap Rahip

13-Urfalı Mor Yuhanna

14-Uzeli Mor Daniel (634)

15-Münböyü Mor Atines (719)¹³⁰

Bunların yanında ilim ve kerametleriyle ün salmış elliden fazla zatın var olduğu manastır bibliyografyasında yazmaktadır.

2.3.3.1.2. Meryem Ana Manastırı (Anıtlı Köyü)

Meryem Ana Manastırı, Midyat'ın Anıtlı Köyü'nün güney kıyısında yükselmekte ve günümüzde mimari açıdan eşine az rastlanacak güzelliğindedir. Süryani dilinde Yoldah Aloho(Tanrı Anası) ismini taşımasına karşın çoğu kez Arapça el Harda (bakire) olarak anılır. Kilisenin tam olarak ne zaman yapıldığı bilinmemekle birlikte kubbenin dıştan üst yapısı ve çan kulesi XX. yüzyılda eklenmiştir¹³¹.

Bu kilise Mardin civarında az rastlanan kare planı ve merkezi kubbesiyle Mardin yakınlarındaki Deyrul-Zafaran Manastırına benzemektedir. Kilise bir zamanlar metropolitlik merkezliğini üstlenen Anıtlı Köyünde metropolitin manastır erkânına ayrılmıştır. Oturma yerleri bulunan bir apsisle karşılıklı okuyan iki koroyu barındıracak

¹³⁰ Dolapönü, *Deyr-El-Umur Tarihi*, s. 17–18.

¹³¹ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 165–166.

şekilde, ama cemaate kapalı bir nef, yöre kiliselerinde hiç rastlanmayan diğer özelliklerdir.¹³²

Anıtlı Meryem Ana Kilisesinin kuruluş öyküsüne bir söylence de katılmaktadır. Söylence, Meryem Ana Kilisesinin kuruluşunu İsa'nın doğumuna bağlamaktadır. Rivayete göre Yahudi ülkesinde bir kralın doğumunun muştuladığına inandıkları parlak yıldızın izini süren on iki kral, doğudan yola çıkarlar. Hah Kralı Hanna'ya vardıklarında içlerinden üçünü Kudüs'e yollar. Üç Kral yeni doğan çocuğu bulup ona sunular sunar. Kendilerine anı olarak verilen çocuğun bezini Hah'a getirdiklerinde içleri onu parçalamaya elvermez. Yakıp külünü aralarında üleştirmek istediklerinde aleve atılan bez oniki altın madalyona dönüşür. Bu mucizeye tanık olduklarında Meryem Ana adına sonsuza kadar ayakta kalacak bir anıt kurmaya karar verirler. Bu mucizenin gerçekleştiği rivayet edilen Hah göletinin hemen yanında uzanan tarla, Süryani halk arasında bugün bile parpuso(paramparça) olarak anılır¹³³.

2.3.3.1.3. Mor Yakub Manastırı

Mor Yakup Manastırı, geçmişte önemli bir rol oynamış ve Midyat'a bağlı Barıştepe Köyünün hemen altında yer alan bereketli vadide bulunmaktadır. Mor Yakup Manastırı, M.S. 400 yıllarında Mor Barşabo ve İskenderiyeli bir keşiş olan öğrencisi Mor Yakup'un şehit oldukları yerde inşa edilmiştir. Mor Yakup önce Diyarbakır oradan da Tur Abdin bölgesine geçmiştir. Mor Yakup'un 421 yılında ölümünden sonra manastır çok önem kazanmıştır. Uzun süre metropolitlere ev sahipliği yapan manastır XIV. yüzyıl ortalarından başlayarak (1364-1839) bir süre Deyruz-Zafaran patrikliğinden kopan Tur Abdin patriklerini de ağırlamıştır. XIV. Asırda Tur Abdin için patriklik makamı olmuştur. 1906-1907'de patrik II. Abdülmesih buraya gelip yerleşmiştir. Patrikten sonra iki rahip İsa ve Aziz'de buraya yerleşmiştir. I. Dünya savaşı başlayınca manastır boşalmıştır.

1916 yılından 1965 yılına kadar metruk vaziyette olan bugünkü manastır, eski manastırın ancak bir bölümünü içermektedir. Manastır daha sonraki yıllarda onarım görmüştür.

¹³² Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 165–167; İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 135.

¹³³ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 173-175.

Manastırın kuzeyinde uzanan kesme taşlardan örölü mimari kalıntıların Hıristiyanlık öncesi bir kült yapısına mı (Mor Yakup'un hayat hikâyesi doğrultusunda) yoksa eski bir manastıra mı ait olduğu ancak arkeolojik kazılar sonucu anlaşılabilir. Mor Yakup Kilisesi, enine yerleştirilmiş orta nefiyle Tur Abdin bölgesinin en gözde mimari anıtlarından birisidir. Mor Gabriyel Manastırına benzemesi açısından bazı uzmanlar tarafından aynı döneme (VI. yy) tarihlendirilmektedir. Başka bir görüşe göre ise kısa bir süre önce saptanan ve kilisenin VIII. yüzyılda onarım gördüğünü belirten bir yazıtı dayanarak, şekil benzerliğinin ücra bölgelere özgü geleneksel tutuculuktan kaynaklandığını ve buna göre kilisenin yazıtta belirtilen dönemde kurulduğunu vurgulamaktadır¹³⁴.

Antik dönem örneklerinden etkilenmiş, taşa işlenmiş güvercinler ve asma dalları Hıristiyanlığın sembollerini yansıtır. Kutsal Ruhun insanlığa bahşettiği yedi duyguyu güvercinler, dallarıyla bütün insanları kucaklayan asma ise İsa Mesih'i temsil eder. Kilisenin içi, güney cephedeki üç, kuzey cephede ise tek pencereyle aydınlanır¹³⁵.

2.3.3.1.4. Diğerleri

Mardin çevresindeki faal durumdaki kilise ve manastırların bulunduğu yerler ve taşıdığı özellikler aşağıda sırayla verilmiştir.

Mort Şimuni Kilisesi, IX. yüzyılda inşa edilmiş ve Midyat merkezindeki en eski kilisedir ve Midyat'ın metropolitlik merkezidir¹³⁶. Bir ilçenin metropolitlik kilisesi, patriğin veya metropolitin o ilçeyi ziyaretinde ibadet ettiği ve kaldığı kilisedir. Metropolit Timotheos Samuel Aktaş Mort Şmuni Kilisesine gelerek cemaatle bayramlaşmaktadır¹³⁷. Rivayete göre Mort Şimuni İsa'ya olan inancından dolayı Roma İmparatoru Antiakos tarafından yedi çocuğuyla birlikte öldürülmüş bir kadındır.¹³⁸ Kilise bahçesi içerisinde çocuklar için bir derslik ve avlu girişinin karşısında bir divanhane mevcuttur.

Mor Barsavmo Kilisesi, Midyat merkezdedir. Mor Barsavmo Kilisesi, 1910 yılında eski temelleri üzerine geleneksel biçimde yeniden kurulan zengin bezemeli bir

¹³⁴ İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 136.

¹³⁵ İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 136.

¹³⁶ Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik*, s. 103

¹³⁷ İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 129.

¹³⁸ Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 75–76.

kilisedir¹³⁹. Mor Barsavmo, mucizeleriyle ve erdemleriyle ünlü, çilekeşlerin başı olarak bilinen bir azizdir. Süryanilere göre yerin 88 cm. altında, insan yüksekliğinde, aşağıda 29 cm, yukarıda 22 cm. genişlikteki çukurlarda yaşamak, Barsavmo'nun başlattığı bir ibadet şeklidir.¹⁴⁰ Kilisenin yerleşim şeması Mort Şimuni Kilisesi'ne benzer. Kilise avlunun kuzeydoğusundadır. Okul ve misafir odaları aynı avluya bakar. T.A. Sinclair'e göre kilise XIV. yüzyıl sonları, XV. yüzyıl başlarında inşa edilmiştir. Kilise 1910 ve 1991'de olmak üzere iki kere restore edilmiştir¹⁴¹.

Mor Şarbel Kilisesi, Mardin ve çevresinde en son inşa edilen kilisedir. Midyat merkezde yer alan kilise en göz alıcı kiliselerden biridir¹⁴². Adnan Menderes'in başbakanlık dönemine, yani 1950'lere tarihlenir. Mardin çevresindeki geleneksel kilise plan tipinin XX. yüzyıla uyarlanışının bir örneğidir¹⁴³.

Mor Serkis Ve Bakos Manastırı, Midyat'ın Anıtlı Köyü'nün kuzeyinde yer alır¹⁴⁴. Çok sevilen ve saygı duyulan asker azizler Mor Serkis ve Bakos'un adına yapılmıştır. En eski yapı öğeleri M.S. 789 yıllarına kadar uzanır. Kilise değerli süslemeleriyle göze çarpmaktadır¹⁴⁵.

Mor Eşayo Kilisesi, Yemişli Köyü Midyat-Nusaybin yolu üzerinde her yerden rahatça görülebilen kalker kayalığın üzerine kurulmuştur. Geçmişte bu bölgenin en büyük ve önemli yerleşim yerleri arasında sayılan Yemişliden birçok Metropolit yetişmiş, el yazması kitap kaleme alınıp korunmuştur. Fakat zamanla köy yoksullaşmış, bugün sadece birkaç Hristiyan aile kalmıştır. Mor Eşayo, Yemişlide kendi adını taşıyan kilisede gömülüdür. Mor Avgin'in öğrencilerinden olan Halepli Mor Eşayo, Tur Abdin Bölgesini IV. yüzyılda Hristiyanlaştıran misyonerlerden birisidir. Binlerce kişiye Hristiyanlığı öğretip vaftiz etmiştir¹⁴⁶.

Mor Sobo Kilisesi, Anıtlı Köyünde yer almaktadır. Hah Katedrali, Mor Sobo'ya adanmış VI. yüzyıldan kalma görkemli kalıntılardır. Yapıda taş ve tuğlanın birlikte

¹³⁹ İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 129.

¹⁴⁰ Palmer, *Monk And Mason On The Tigris Frontier: The Earlier History of Tur Abdin*, s. 98; Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 77.

¹⁴¹ Palmer, *Monk And Mason On The Tigris Frontier: The Earlier History of Tur Abdin*, s. 98; Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 77; Koluman, *Ortodoxu'da Süryanilik*, s. 103

¹⁴² İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 130

¹⁴³ Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 79–80.

¹⁴⁴ Vikont Filip de Terazi, *Doğu ve Batı Süryanilerinin Altın Çağları*, (Çev. Murat Kara), İsveç 1994, s. 31.

¹⁴⁵ İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 134

¹⁴⁶ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 218–219.

kullanılması Theodora'nın Mor Gabriel Manastırı'nda bulunan "kubbeli yapısını" çağrıştırmaktadır. Bu yapıda, metropolit kilisesinin sanat eserlerinden 1227 yılına tarihlenen, zengin resimlemeli bir İncil günümüze kadar ulaşabilmiştir. Mor Sobo Kilisesin apsisinin güneyinde tümüyle ayakta duran bir yazlık kilise vardır. Yazlık kilise Süryanice yazıtlı mezar taşları ile kaplıdır¹⁴⁷.

Mor Estefanos Kilisesi, Güngören Köyündedir. Güngören köyü, Midyat'a bağlı, Mor Gabriyel Manastırından 2 km. güneydoğuda bir köydür. Mor Estefanos Kilisesi köyü çevreleyen vadilerin üstünde yükselir. Kilisenin güneyinde yazlık kilise niteliğindeki iç avlu uzanır. Avlu mezarlık olarak kullanılmıştır. Ana kilisenin kuzeyine yüksek tonozlarla ona bağlanan ve vaftizhane olarak kullanılan Vaftizci Mor Yuhanon Kilisesi yerleşmiştir. Mor Estefanos Kilisesinin naosa açılan kapısının solundaki yazıtta 778–779 tarihleri okunmaktadır. Oldukça dar olan orta nefin yan duvarları, yüksek kemerlerle bölünmüştür. Mihrab içinde basit bir sunak yer alır¹⁴⁸.

Mor Hadbşabo Kilisesi, Midyat'ın Gülgöze köyünde bulunmaktadır. Kilisenin yüksek bir tepe üzerine kurulmuştur. Kilise, güvenlik amacıyla kalın duvarlarla ve kulelerle çevrilidir. Kilisenin planı civardaki diğer kiliselere benzer¹⁴⁹.

Mor İzozel Kilisesi, Midyat'ın Altıntaş Köyü'nün en yüksek noktasında yapılmıştır. Kilisenin yanındaki süslü çan kulesi XX. yüzyılda ilave edilmiştir. Kilisenin ne zaman yapıldığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Günümüzde köyde Müslümanlar ve Hristiyanlar beraberce yaşamaktadırlar¹⁵⁰.

Mor İliyo Kilisesi, Alagöz Köyü Anıtlı Köyünün 2 km. kuzey doğusunda bir vadi içerisinde yer alır. 1999 yılı itibarıyla köyde 15 Hristiyan aile yaşamaktadır. Bu aileler geçimlerini meyve ve sebzeçilikten kazanırlar. Her beş yılda bir meşe palamutlarının kabuğundan aruro denen tatlı bir sıvı damlatılır. Din adamları buna "göksel mana" adını verir¹⁵¹.

Mor Yuhanon Kilisesi, Savur ilçesinin Dereiçi köyünün güneyinde yer almaktadır. Mor Yuhanon Kilisesi MS 370 yılında inşa edilmiştir. Kilisenin yapılış tarzı

¹⁴⁷ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 170–171.

¹⁴⁸ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 244–245; İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 131.

¹⁴⁹ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 18–20; İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 131.

¹⁵⁰ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 158–159; İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 130.

¹⁵¹ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 176–179; İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 130.

ve kilisenin mezbah kapısında görünmekte olan motifleri eski çağlardan kalma bir yapı olduğunu belirtmektedir. Kilise günümüze kadar korunmuş olup ibadete açıktır¹⁵².

Mor Yakup ve Mor Kuryakos Kilisesi, Yeşilli ilçesi Bülbül Köyünde bulunmaktadır. Bülbül Köyü, Mardin'e 10 km ve Yeşilli'ye 5 km uzaklıktadır. Köy bağlarla ve sulak bahçelerle çevrilidir. Köyün bir diğer özelliği ise El-Nıhman Kalesi'nin eteklerinde kurulmuş olmasıdır. Kalenin sarp kayalıklarında IV. ve V. yüzyıllardan kalma, rahiplerin inzivaya çekildikleri kayadan oyulmuş mabetlerin olduğu rivayet edilir. Bunların bir kısmı bir tek kişinin kalabileceği tarzda küçük yerlerdir. Eskiden beri bir Süryani yerleşim alanı olan köyde 1998 tarihi itibarıyla 10 Süryani aile bulunmaktadır. Köyde beş kilise vardır. Bunlar Mor Yakup ve Mor Kuryakos Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi, Mor Stefanos Kilisesi, Mor Stefanos Kilisesi ve Protestan Kilisesidir. Bu kiliselerin yapılış tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Mor Yakup Kilisesi'nin kapısında Süryanice bir yazıtta M.S. 1856 yılında inşa edildiği yazmaktadır¹⁵³.

Mor Yakup Kilisesi, İdil İlçesi Öğündük Köyünde bulunmaktadır. Öğündük köyü 50 ailesiyle bu bölgedeki en büyük Hristiyan köyüdür. Köyün etrafı geniş tarlalarla ve bağlarla çevrilidir. Bölgenin diğer alanlarından daha elverişli toprak yapısıyla, biçerdöverlerle bile hasat yapılabilmektedir. Mor Yakup Kilisesi diğer kiliselerden içinde resim bulundurmamasıyla ayrılır.¹⁵⁴

2.3.3.2. Terk Edilmiş (Tarihi Eser Niteliğindeki) Mabetler

2.3.3.2.1. Mor Abrohom Manastırı

Mor Abrohom (Abraham-İbrahim) Manastırı, Midyat'ın 3 km. doğusunda yer alır. Manastırın Kral Anıstas tarafından inşa ettirildiği, Timur'un istilasıyla yıkıldığı ve 1920myılında Midyat halkı tarafından onarıldığı rivayet edilmektedir¹⁵⁵. Manastır arazisini yaklaşık 6m yüksekliğinde duvarlar çevreler. Manastırın avlusu kıraç ve bakımsızdır. Manastır avlusunun güneyinde bir aile mezarlığı vardır. Manastır ve mezarlığa, avlunun kuzeyindeki evde yaşayan aile göz kulak olmaktadır¹⁵⁶.

¹⁵² Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 141.

¹⁵³ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 125–128.

¹⁵⁴ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 261

¹⁵⁵ Koluman, *Ortodogu'da Süryanilik*, s. 104-105

¹⁵⁶ Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 55.

Avlunun doğusunda manastırın üç kilisesi yan yana sıralanır. Kilisenin girişindeki yazıya göre kiliselerin en eskisi, V. yüzyıla tarihlenen Mor Hobil'dir. Mor Hobil kilisesinin inşasından sonra çilekeşlerin başı Mor Barsavmo'nun ustası olan Mor Abraham buraya gelir. Mor Hobil'in küçük tapınağının yanına Mor Abraham adına büyük bir tapınak inşa edilmiştir. O günden bu yana manastır, Mor Abraham olarak anılır.¹⁵⁷

Eski manastırdan çok az bir kısmı günümüze kadar gelmiştir. Manastır, 1900 yıllarında eski temeller üzerine yeniden inşa edilmiştir¹⁵⁸.

2.3.3.2.2. Mor Yakup Kilisesi (Nusaybin Merkez)

Mor Yakup Kilisesi, Nusaybin merkezde bulunmaktadır. Bu kilise Nusaybin'in metropoliti Mor Yakup(M.S. 309–338) tarafından IV. yüzyılda inşa edilmiştir. Bu kilise M.S. 313–320 yılları arasında yedi yılda tamamlanmıştır. Kilisenin yarısı zaman aşımına uğramış olmasına rağmen diğer yarısı halen ayakta¹⁵⁹.

Rivayete göre; Episkopos Mor Yakup, Episkoposluk mertebesine yükselince içinde dua ettiği kilisenin küçük olduğunu düşünür ve yeni bir kilise inşa etmek ister. Fakat bu kararını henüz kimseye açmamışken arkadaşı Aziz Mor Evgin kendisine bir ilham geldiğini ve kendisinin yapmak istediği kilisenin temellerini bir meleklerle birlikte Yunanlı Kral Antiyakus'un putlarının enkazı üzerine atacağını haber verir. Bir gece evinden dışarı çıkarken yanına gelen kişinin melek olduğunu anlar ve onunla birlikte kilisenin temellerini atarlar.

Episkopos Mor Yakup'un temellerini bir meleklerle attığına inanılan bu kilise en eski yapısını halen korumaktadır. Tur Abdin bölgesindeki en eski kiliselerden biridir. Kilisenin içindeki üç metre uzunluğundaki taşları, kemerlerindeki taş işçiliğini sergileyen bezemeleri, ayin icra edilen bölümlerdeki kubbeleri, duvarlardaki diğer motifleri ve yapısı bakımından benzerine sık rastlanmayan bir kilisedir¹⁶⁰. İlk başta inşa edilen vaftizhanenin güney cephesine, daha sonra bilinmeyen bir dönemde başka bir bina eklenmiştir. Vaftizhanenin inşası 359 yılında tamamlanmıştır. Manastır içerisinde

¹⁵⁷ Palmer, *Monk And Mason On The Tigris Frontier: The Earlier History of Tur Abdin*, s. 114; Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 55.

¹⁵⁸ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 109.

¹⁵⁹ Terazi, *Doğu ve Batı Süryanilerinin Altın Çağları*, s. 29.

¹⁶⁰ Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, s. 21.

Mor Yakup'un türbesi bulunmaktadır. Vaftizhane olarak inşa edilen güney kilisesinde, Mor Yakup'un tabutunun saklandığı yere girip çıkanlar için düşünülmüş çift merdivenli bir bölüm yer alır. Kilisenin batı cephesindeki dış duvar bilinmeyen sebeple yıkılmıştır. Yıkılan bu yer tekrar yenilenmiş ve kilisenin damı üzerine bir Metropolitlik binası yapılmıştır¹⁶¹.

Episkopos Mor Yakup ile öğrencisi Mor Efrem Hristiyanlığın konsil toplantılarına katıldıktan sonra Nusaybin'e döndüklerinde burada Nusaybin Okulunun yapımına başlamışlardır. Bu okulu 326'da açmışlar ve Mor Efrem 38 yıl boyunca bu okulu yönetmiştir. Bu okul putperestlik döneminden kalan bir yapı üzerine kurulmuştur. Bu okulda felsefe, mantık, edebiyat, geometri, astronomi, tıp, hukuk eğitimleri verilmiştir. Aynı zamanda bu okuldaki çalışmalar sonunda Grekçeden birçok yazma eser Süryaniceye çevrilmiştir.

Bu okulun en büyük özelliği o dönemde Nusaybin'in ileri düzeyde bir eğitim merkezi oluşunu göstermesidir. Mor Yakup M.S. 338'de ölümünden sonra kilisenin bodrum katına gömülmüştür¹⁶². Ondan sonra episkoposluğa Mor Babo (M.S: 338–343), Mor Logos (M.S. 343–361), Mor Abraham (M.S. 361-?) getirilmiştir. Bu dini merkezin son episkoposu rahip Hanna olmuştur. Nusaybin Okulu Sasanilerin M.S. 363'de Nusaybin'i almasına kadar önemini korumuştur. Bundan sonra okulun öğretim kadroları dağılmış ve Suriye'de öğretime devam edilmiştir. Sonraki yıllarda Bizanslılar Nasturilere karşı baskı kurunca Urfa'daki (Edessa) okul Nusaybin'e nakledilmiş ve burası Nasturilerin dini merkezi olmuştur¹⁶³. Okulun yönetimindeki Narsay ve Episkopos Barsavmo'nun yerine geçen II. Mor Huşoh döneminde okul büyük ün yapmıştır. Bu sebeple de Nusaybin "ilimlerin beşiği, eğitim şehri ve öğretmenlerin annesi" olarak isimlendirilmiştir. Manastır XIX. yüzyıla kadar işlevini sürdürmüştür¹⁶⁴.

2.3.3.2.3. Mor Eşa'yo Kilisesi (Balaban Köyü)

Mor Eşa'yo Kilisesi, Nusaybin İlçesi Balaban Köyündedir. Balaban Köyü, Nusaybin'den 34 km. Odabaşı Köyünden 10 km. uzaklıkta olan köy, Hristiyan Süryaniler, Müslüman Kürtler ve Yezidi Kürtlerin beraber yaşadıkları bir yerleşim

¹⁶¹ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 299.

¹⁶² Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, s. 20.

¹⁶³ Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, s. 26–27.

¹⁶⁴ www.mardin.gov.tr

alanıdır. 1974 yılında 35 Süryani ailesi bulunurken 1997 yılında Süryani aile sayısı 2'ye inmiştir. Köy geniş ve susuz bir araziye sahiptir.

Köyde Aziz Mor Eşa'yo adını taşıyan bir kilise mevcuttur. Bu kilise 1968 yılında eski kerpiç kilisenin yıkılması üzerine yapılmıştır. Mor Eşa'yo Halep hükümdarı Sumokos'un oğludur ve Mısırlı Aziz Mor Evgin'in öğrencisidir. Mısırlı Aziz Mor Evgin Mezopotamya'ya yerleşmeye karar verir ve 71 kişilik kabileyle yola çıkar. Kafile Halep'e ulaştığında Mor Eşa'yo da bu kabileye katılır. Kafile İzlo Dağına ulaştığında değişik yerlere ibadethaneler kurmuşlardır. Bu kafilenin misyonerlik çalışmaları sonucunda Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşamakta olan halk putperestlikten Hristiyanlığa geçmiştir. Mor Eşa'yo meşhur İpek Yoluna yakın bir yerde kendisine ibadet yeri inşa edip yanına da bir su kuyusu açmıştır. Daha sonra buraya Balaban Köyü inşa edilmiştir.

Süryanice olarak yazılan Mor Eşa'yo'nun öyküsüne göre açtığı kuyudan yörenin uyuz hastalığına yakalanmış koyunları içmişler ve hepsi de iyileşmiştir. Bu sebeple kuyuya "Biro-d-Garbone" denilmiştir. Süryanice de Biro-d-Garbone "Uyuzlar Kuyusu" anlamına gelir. Zamanla bu ifade biraz kısaltılarak Birguriye şeklinde Süryaniler tarafından köye ad olarak verilmiştir¹⁶⁵.

2.3.3.2.4. Mor Melke Manastırı (Üçköy)

Mor Melke Manastırı, Nusaybin'e bağlı olan Üçköy'ün yaklaşık bir km güneyindedir. Bir vadinin kenarına inşa edilen manastır Aziz Melke tarafından kurulmuştur. Mor Melke'nin Mor Evgin'in yeğenlerinden biri olduğu rivayet edilir. Roma Pers sınırının İzlo Dağlarından geçiyor olması ve Mor Evgin Manastırıyla olan ilişkisi Mor Melke'nin Pers Kilisesi geleneğini Üçköy'e getirmesine sebep olmuştur. İzlo Dağlarında bulunan Doğu Süryani geleneğine bağlı manastırlar içinde en kuzeyde olanlarından biridir. Mor Melke tarihte birçok kez yıkılmış ve tekrar inşa edilmiştir. En son yapılışı 1955 tarihinde olmuştur.

Süryani ziyaretçileri kiliseye çeken şey Mor Melkenin hastalara şifa sunduğuna inanılan mezarıdır. Yaygın rivayete göre manastırın kurucusu Mor Melke İstanbul'daki imparatorun kızını şeytanın tutsaklığından kurtarır. Şükran borcuna karşılık imparator

¹⁶⁵ Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, s. 42–44.

Azizin her dileğini yerine getirmeye hazırdır. Mor Melke ise, şeytanın boynuna asıp manastıra yolladığı ortası delik taşı ister. Bu taş halen çukurda kalan manastır avlusundaki bir sarnıcın üzerinde durmaktadır¹⁶⁶.

2.3.3.2.5. Diğerleri

Mardin çevresindeki terk edilmiş kilise ve manastırların bulunduğu yerler ve taşıdığı özellikler aşağıda sırayla verilmiştir.

Mor Kuryakos Kilisesi Yemişli Köyünün kuzey kenarında yer alır. Temel planı bu yöredeki çoğu köy kilisesinin planıyla benzerdir¹⁶⁷. Kilisenin narteksi önüne revaklı bir geçit eklidir. Bu yapının ön cephesini başlıklı payeler üzerine bindirilmiş at nalı biçiminde bir kemer vurgular. Ortaçağdan kalma bir azizname kiliseyi 734 yılında vefat eden zeytinci Mor Şemun'a atfetmektedir. Mor Kuryakos Kilisesinde tahminen XVII. yüzyıla tarihlenen boyalı ahşap oyma bir sunak yer alır. Ahşap sunakların daha sonra yaygınlaşan taş sunaklara örnek oluşturduğu sanılmaktadır¹⁶⁸.

Mor Yakup Kilisesi, Midyat'ın Elbeğendi köyünde bulunmaktadır. Kilise hiç değişikliğe uğramadan günümüze kadar ulaşmıştır. Mor Yakup Kilisesinin önünde uzanan büyük avlu mezarlık olarak kullanılmaktadır¹⁶⁹.

Mor Loozor Manastırı, Midyat'ın Mercimekli köyünde bulunmaktadır. Kilise, bir dağın yamacına kurulmuş olan Mor Loozor Manastırının Süryani ruhanilerinden olan Şemun d-Zayte tarafından kurulduğu veya yenilendiği konusunda iki farklı görüş vardır. Çoktan terk edilmiş olan manastır yapıları halen ayakta¹⁷⁰.

Mor Şemun D-Zayte Kilisesi Midyat'ın Mercimekli köyünde bulunmaktadır. Tur Abdin'in güneydoğusundaki ovaya on iki bin zeytin fidanı diktiği için Mor Şemun'a D-Zayte (zeytinci) lakabı verilmiştir. Zeytin yetiştirme işi o kadar başarılı olur ki VIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde manastır ve Tur Abdin bölgesi büyük bir refaha erişir. Daha sonra Mor Gabriyel'e öğrenci olarak verilen Şemun D-Zayte manastır başrahipliğine getirilir ve daha sonra Harran Metropoliti olarak ölür¹⁷¹.

¹⁶⁶ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 228–237.

¹⁶⁷ Terazi, *Doğu ve Batı Süryanilerinin Altın Çağları*, s. 32.

¹⁶⁸ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 221.

¹⁶⁹ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 225.

¹⁷⁰ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 138–139; İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 133.

¹⁷¹ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 134–135.

Mor Yakup Kilisesi, Midyat'ın Karagöl köyünde bulunmaktadır. İri taş blokları ile dikkat çeken kilise halen ayakta¹⁷².

Mor Abrohom Kilisesi Nusaybin ilçesinin Odabaşı Köyündedir. Bu köy, Nusaybin-Cizre İpek Yolu güzergâhının 24 km güneyinde yer alan köy Suriye sınırındadır. Bu köy eskiden beri Süryani yerleşim alanı olarak bilinir. M.S. 1870 yılında Süryani bir rahibin yaptığı nüfus sayımında köyde 128 kişiden oluşan 28 aile bulunmaktaydı. Fakat 1997 yılı itibariyle bu sayı 10 aileye düşmüştür¹⁷³. Köyde 1966 yılında yıkılarak yeniden yapılan Kaşkarlı Aziz Mor Abrohom adına bir kilise vardır. Bu kilisenin ilk yapılış tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Kilisenin çan kulesi 1972 yılında yapılmıştır. Ayrıca kilisenin avlusunda iki lahit mezar bulunmaktadır. Lahitler, Süryani üslubu taşıyan motiflerle bezenmiş ve birbirinden farklı tarzda yapılmıştır¹⁷⁴.

Mor Aho Kilisesi, Dargeçit Çatalçam Köyünde bulunmaktadır. Kutsal Salip Manastırı da denilen Mor Aho Kilisesi, İstanbul'daki İmparatorluk sarayı ile iyi ilişkiler içinde olduğu bilinen Mor Aho tarafından Dargeçit ilçesinin Çatalçam köyünde kurulmuştur. Kilise en eski anıtlardan biridir. Enlemesine yerleştirilmiş, güney duvarına açılmış üç pencereden ışık alan yapı, plan bütünlüğü ve görkemli boyutlarıyla dikkat çekicidir. Rivayete göre Mor Aho İstanbul'da İsa'nın çarmıhından aldığı bir kıymığı ayağına açtığı bir kesik içinde manastıra kaçırmıştır. Açılan yara da Tanrının hırsızlığını bağışladığının işareti olarak mucizevî bir şekilde kapanmıştır. Tur Abdin Hristiyanlarının inanç dünyasında azizler önemli yer tutar. Aziz mezarları çoğunlukla manastırlarda bulunduğundan, bedensel ve ruhsal sağlık gerekçeleriyle manastırlar sık sık ziyaret edilir. Mor Aho özellikle geceyi orada geçiren akıl hastalarını iyileştirmesiyle meşhurdur¹⁷⁵.

Mor Gevergis Kilisesi, Dargeçit ilçesinin Alayurt köyünün eskiden Hristiyanların yaşadığı kuzeydoğu mahallesinde bulunmaktadır. Eski temelleri üzerine yeniden onarım yapılmıştır¹⁷⁶.

Mor Cerciş Kilisesi, Ömerli ilçesinde bulunmaktadır. Ömerli, eski bir Süryani yerleşim yeri olarak bilinir. M.S. 1870 yılında Patrik R. Abdullah Sadedi tarafından

¹⁷² Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 186–187.

¹⁷³ Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, s. 37.

¹⁷⁴ Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, s. 37–40.

¹⁷⁵ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 204–208.

¹⁷⁶ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 211.

Diyarbakır iline bağlı Süryani köylerinin nüfus sayımı yapılırken Ömerli ilçesinin 24 aileden oluşan Süryani bir köy olduğu belirtilir. 1998 yılında ise ilçede yalnızca bir Süryani ailenin yaşadığı bilinmektedir¹⁷⁷. İlçenin ortasında bulunan eski bir yapıdır. Yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Patrik III. Petrus döneminde (1872–1894) yenilenmiştir. Kilise olduğu gibi korunmakta fakat cemaati olmadığı için hizmet dışıdır¹⁷⁸.

Mor Dodo Kilisesi, İdil İlçesi Haberli Köyünde bulunmaktadır. Haberli Köyü, bir dağ sırtına yerleşmiş olup çevreye hâkim bir manzaraya sahiptir. Yüksek duvarları ve korunma amaçlı yapılmış kuleleriyle kilise hemen evlerin arasından yükselir. Haberli Köyü bilim adamı, eğitmen, hattat ve şair olan metropolit, rahip ve keşişleriyle ünlüdür. Mor Dodo Kilisesi, bölgenin en görkemli kilise örneklerinden biridir. Dışarıdan gelecek saldırılara karşı koymak için planlanmış, köşeleri kuleli yüksek duvarlar, dar ve korunaklı kapının ardındaki geniş iç avluyu gözlerden uzak tutar¹⁷⁹.

Ayrıca Nusaybin Taşköyde bulunan Mor Şalito Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi ve Mor Dimet Kilisesi terkedilmiş tarihi eser niteliği taşıyan mabetlerdendir.

2.3.3.3. Harabe Halindeki Mabetler

2.3.3.3.1. Mor Evgin Manastırı (Girmeli Köyü)

Mor Evgin Mısırdan kalkıp 70 öğrencisiyle birlikte Mezopotamya'ya gelen ve buranın Hristiyanlaşmasında önemli misyonerlik faaliyetleri yürüten bir azizdir. Mor Evgin Manastırı Midyat Nusaybin ilçesine bağlı Girmeli köyünün, Mezopotamya Ovasına bakan İzlo Dağlarının sarp yamaçları üzerine kurulmuştur. Manastır IV. yüzyılın sonlarında V. yüzyılın başlarında inşa edilmiştir¹⁸⁰. Mor Evgin altından geçen İpek Yolunu kullanarak seyyahları büyük bir misafirperverlikle ağırlamış ve Hristiyanlığı onlara öğretmiştir. Birçok bilim adamı Süryani mezhebinde rahipliğin Mısır kökenli olduğundan şüphe duymaktadır. Rahiplik yaşamının çıktığı dönemlerde Mısır rahipleri çok saygın bir yer tuttuğundan çok uzaklardaki Tur Abdin bölgesi

¹⁷⁷ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 154.

¹⁷⁸ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, s. 154.

¹⁷⁹ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 253

¹⁸⁰ Terazi, *Doğu ve Batı Süryanilerinin Altın Çağları*, s. 30; Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, s. 12.

rahipleri de kökenlerini Mısır çöllerindeki öncülere bağlamak istemişlerdir. Mısır “Seçilmiş Halkın” tarihinde önemli bir yer tuttuğundan bu yaklaşımda tipolojinin katkısı da büyüktür.

Persler 363 yılında Nusaybin’i Romalılardan alınca iki ülke arasındaki sınır İzlo Dağlarının zirvesine doğru çekilmiştir. Mor Evgin Manastırı Pers tarafında kalınca orada yaşayan rahipler de ister istemez Doğu Süryani Kilisesinin üyeleri olmuştur. Bu kiliseler “Nasturi Kiliseleri” olarak adlandırılmışlardır.

Mor Evgin Manastırı 1504 yılına kadar Doğu Süryani Kilisesine bağlı kalmıştır. Son Süryani Ortodoks rahip ise 1974 yılında vefat etmiştir. Kutsal emanetleri arasında Nuh’un Gemisinden bir tahtayı barındırdığı rivayet edilen bu manastır yıkılmaya terk edilmiştir¹⁸¹.

2.3.3.3.2. Diğerleri

Mardin çevresindeki harabe halindeki kilise ve manastırlar’ın bulunduğu yerler ve taşıdığı özellikler aşağıda sırayla verilmiştir.

Mor Kuryakos Kilisesi Midyat’ın Bağlarbaşı köyündedir. Mor Kuryakos Kilisesi, Altıntaş kilisesi ile eş planda ve aynı dönemde inşa edilmiştir. Fakat bunun çan kulesi yoktur. Hristiyanlar zamanla Avrupa’ya göç ederek köyü boşaltmışlardır. Kalan son Hristiyan olan kilise papazı da 1991 yılında köyü terk etmiştir. Hristiyan cemaatin köyü terk etmesiyle kilise harabe haline gelmiştir¹⁸².

Mor Dimet Kilisesi Midyat’ın İzbrak Köyünün en yüksek noktasında, kulelerle desteklenmiş, yüksek duvarlarla çevrilmiş bir kale gibi durmaktadır. Fakat 1993 yılında Hristiyanlar köyü terk etmişlerdir. Kilise şuan terkedilmiş durumdadır Köyün çevresinde iki kilise daha bulunmaktadır. Bunlar Meryem Ana Kilisesi ve Mor Gabriyel Harabeleridir¹⁸³.

Mor Efrem Kilisesi, Bardakçı Köyü Midyat-Dargeçit anayolunun kuzeyinde yer alır. Evlerinin birçoğu yakın bir süre önce yıkılan köyün odak noktası bir kaleyi andıran

¹⁸¹ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 288–294.

¹⁸² Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 152–153; İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 132.

¹⁸³ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 201; İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 131.

Mor Efrem Kilisesidir. Usta çömlekçiler olan Bardakçı Köylüleri günümüzde köylerini tamamen boşaltmışlardır. Kilise de terk edilmiş durumdadır¹⁸⁴.

Mor Bobi Kilisesi, Günyurdu Köyündedir. Günyurdu Köyü, Nusaybin'in 26 km doğusunda olup İpek Yolunun 3 km. yakınındadır. 1870 yılında yapılan bir istatistiğe göre 181 kişiden oluşan 41 aile ikamet etmekte idi. Fakat köy 1996 yılında güvenlik gerekçesiyle boşaltılmıştır. Mor Bobi Kilisesi köyün kuzey batısında bir tepede kayadan yontularak yapılmıştır. Bu kiliseye “Mağara” veya “Yeraltı Kilisesi” de denilmektedir. Mor Bobi'nin M.S. 569–628 yılları arasında İzlo Dağındaki bir manastırın reisi olduğu ve orada yaşadığı bilinmektedir; fakat bu köyde yaşayıp yaşamadığı kesin olarak bilinmemektedir¹⁸⁵.

Mor Yuhanon Manastırı, Nusaybin'ne bağlı Dibek Köyündedir. Mor Yuhanon'un Mor Evgin'in bir öğrencisi ve Mor Yuhanon Manastırının kurucusu olduğu söylenir. Kurduğu manastır Nusaybin'ne bağlı Dibek köyünde olup Mor Evgin Manastırına oldukça yakındır. İzlo Dağlarının sarp güney yamacı üzerinde ve İpek Yoluna nazır konumdadır. Manastır günümüzde kullanılamaz durumdadır¹⁸⁶.

Mor Sarkis-Barkus Kilisesi, Nusaybin ilçesinin Güzelsu köyündedir. Bu köy, tarihte Tur Abdin bölgesinin en güzel üzümlerinin yetiştirildiği yeri idi. Günümüzde köy Hristiyanlar tarafından boşaltılmış durumdadır. Kilise ve müctemilatı kalın duvarlarıyla bir kaleyi andırmaktadır ve terkedilmiş durumdadır. VII. yüzyılın sonlarında inşa edildiği sanılan kilise, Mor Serkis ve Bakos'a adanmıştır¹⁸⁷.

Mor Kuryakos Kilisesi, Dargeçit Merkezdedir. Mor Kuryakos Kilisesi de Hristiyan cemaatin 1979 Dargeçit'i terk etmesi ile neredeyse tamamı harap olmuş durumdadır¹⁸⁸.

Mor Sobo Kilisesi, Dargeçit Alayurt'tadır. 1978 yılına kadar köyün kuzeydoğu mahallesinde Hristiyanlar yaşamaktaydı. Köyün batısında VIII. yüzyıldan kalma Mor Sobo Kilisesinin yıkıntıları bulunmaktadır. Kilise Tur Abdin bölgesi köy kiliselerinin

¹⁸⁴ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 188–191; İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, s. 130.

¹⁸⁵ Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, s. 33–34.

¹⁸⁶ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 296–297.

¹⁸⁷ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 238–239.

¹⁸⁸ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 214.

klasik örneklerindendir. Bir kısmı sağlam kalmış kubbeli bölüm günümüzde ambar olarak kullanılmaktadır¹⁸⁹.

Mor Abay Manastırı harabeleri, Savur ilçesine bağlı Dereiçi Köyünün kuzeyinde tarlalar içinde yer alır. Manastır, Süryani geleneğinde rahipliğin yayılmasında büyük rol oynayan İranlı bir azizin adını taşır¹⁹⁰.

Mor Teoduto Manastırı, Savur İlçesi Dereiçi köyündedir. Arapça konuşan Savur ilçesi Dereiçi köylülerinin “Başağrısı Manastırı” adı verdikleri Mor Teoduto Manastırının kalıntıları köyün biraz daha üst tarafındadır. Bu manastır Mor Teoduto tarafından VII. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olup günümüzde tamamen yıkılmıştır¹⁹¹.

Mor Melke Kilisesi, İdil İlçesi Sarıköy’dedir. İdil, Mardin iline dahil olmayıp Şırnak iline bağlı bir ilçe olmasına karşın Süryanilerce Tur Abdin diye isimlendirilen sınırların içinde yer almaktadır. Bu sebepten burada birçok kilise bulunmaktadır. Bununla birlikte 1999 tarihi itibarıyla İdil çevresinde hiçbir Hristiyan aile kalmamıştır¹⁹².İdil’e bağlı Sarıköy’de bulunan Mor Melke Kilisesi bu kiliselerden biridir. Kilisenin yapımı çok eskiler dayanmaktadır. Fakat kilise bugünlerde artık kullanılamaz durumdadır¹⁹³

Mor Dodo Kilisesi, İdil İlçesi Yarbaşı Köyündedir. Yarbaşı köyü, Öğündük-İdil yolunun 5 km kuzeyine düşer. Mor Dodo Kilisesi köyün hemen girişinde, bazalt taşlardan örülmüş bir yapıdır. Pers hükümrانlığı sırasında Mor Dodo, din şehitliği mertebesine burada erişmiştir. Son Hristiyanların da 1980 yılında köyü terk etmesiyle kilise samanlık olarak kullanılmaktadır¹⁹⁴.

¹⁸⁹ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 210.

¹⁹⁰ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 210.

¹⁹¹ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 145.

¹⁹² Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 272.

¹⁹³ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 251.

¹⁹⁴ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, s. 271.

2.3.3.4. Resmi Kayıtlarda İsmi Bulunmakla Birlikte Hakkında Bilgi Edinilemeyen Mabetler

İstanbul Süryani Ortodoks Kilisesi tarafından hazırlanmış Tur Abdin bölgesindeki resmi kayıtlarda ismi bulunmakla birlikte hakkında bilgi edinilemeyen kilise ve manastırlar aşağıda liste halinde verilmiştir¹⁹⁵.

Midyat merkezde Mor Ahısnoyo Kilisesi bağlı köylerden Gülgöze Köyü Meryem Ana Kilisesi ve Mort Şmuni Kilisesi, Doğançay Köyü Mor Yuhanon Kilisesi, Altıntaş Köyü Meryem Ana Kilisesi ve Mor Abrohom Kilisesi, Narlı Köyü Mor Şemun Kilisesi, Altıntaş Köyü Mor Yuhanon Kilisesi hakkında bilgi edinilemeyen mabetlerdendir. Nusaybin ilçesine bağlı köylerden Dibek Köyü Mor Abrohom Manastırı, Mor Yakup Manastırı ve Meryem Ana Kilisesi, Güzelsu Köyü Meryem Ana Kilisesi ve Mor İliyo Manastırı, Üçköy Mor Efrem Kilisesi, Dağıçi Köyü Mor Yoreth Manastırı ve Mor Aho Kilisesi, Üçyol köyü Meryem Ana Kilisesi yine aynı gruptandır. Dargeçit merkez Meryem Ana Kilisesi ile ilçeye bağlı köylerden olan Çatalçam Köyü Bethil Kilisesi; İdil merkezde bulunan Meryem Ana Kilisesi ve Mor Eşayo Kilisesi İdil ilçesine bağlı köylerden Haberli Köyü Mor Barsavmo Manastırı, Meryem Ana Kilisesi ve Mor Şalito Kilisesi, Ögündük Köyü Mor Yuhanon Kilisesi ve Mor Zohe Kilisesi ve ayrıca Kızıltepe İbrahimiye Köyü Mor Cercis Kilisesi yine haklarında bilgiye ulaşılamayan mabetlerdendir¹⁹⁶.

¹⁹⁵ Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 137.

¹⁹⁶ Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, s. 137–139.

SONUÇ

Süryani kelimesi, hakkında çeşitli görüşler bulunmakla birlikte, çeşitli ırklara bağlı olmalarına rağmen, bir Hristiyan mezhebi ve kilise yandaşlarının adı olarak kullanılmaktadır. Süryaniler, günümüzde yaklaşık olarak beş milyon tahmin edilen nüfuslarıyla Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Hindistan’da yaşamaktadırlar.

Süryanilerin dili, Süryanicedir. Hristiyanlığın kabul edilmesinden sonra Urfa’nın II. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın önemli bir merkezi haline gelmesiyle önem kazanan Süryanice, çok geçmeden Hristiyanlık dünyası için Yunancadan sonra en önemli dil konumunu kazanmış ve zamanla bölgenin bilim, kültür ve edebiyat dili haline gelmiştir. Günümüzde Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Mardin ve çevresindeki Süryanilerin günlük hayatta konuştukları dile “Turoyo” adı verilmektedir. Konuşulan bu dil ile yazılı kaynaklarda önceleri kullanılan Süryanice birbirinden oldukça farklıdır.

Günümüzde Süryaniler Türkiye’de yoğun olarak Mardin il merkezi, ilçelerinde ve köylerinde yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra Diyarbakır, Hatay, Elazığ ve Adıyaman’da kiliseleri ve birkaç aile bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinden göç edenlerin büyük bir bölümü (30 bin) İstanbul’dadır. Bugün dört bine yakını Güneydoğu, 30 bin kadarı İstanbul’da olmak üzere toplam Türkiye genelindeki nüfusları 35 bin civarındadır.

Günümüz Hristiyan inancının doğuşu ve gelişmesindeki ilk tarihsel olaylarda Antakya’nın özel bir yeri vardır. Antakya, Hristiyanlığın Kudüs dışına yayılmasından sonra bugünkü çehresine bürünmesinde etkin rol oynayan üç büyük merkezden (Roma, İskenderiye ve Antakya) birisidir. Hatta Hristiyanlığın ilk kilisesi olması sebebiyle birincisi de denilebilir

Türkiye’deki Süryaniler dini karakter yapıları itibarıyla üç grupta toplanabilir. İlk grup, patriklik merkezi Şam’da bulunan ve “Antakya Süryani Ortodoks Patrikliği”ni ifade eden “Süryani Kadim Cemaati”dir. Bunların da İstanbul, Turabdin ve Mardin’den oluşan üç Meropolitliği vardır. İstanbul Metropolitliği’nin merkezi İstanbul olup, İstanbul ve Ankara bölgelerini kapsar. Turabdin Meropolitliği’nin merkezi Midyat olup, Turabdin, İdil, ve Nusaybin’le köylerini kapsamaktadır. Mardin Metropolitliği’nin

merkezi ise Mardin olup, Diyarbakır, Adıyaman, Malatya ve Elazığ bölgelerini kapsamaktadır. İkinci grup, patrikliği Beyrut'ta bulunan "Süryani Katolik Cemaati"dir. Üçüncü grup ise Protestanlığa geçen "Süryani Protestan Cemaati"dir.

Süryani Ortodokslarında inanç ve ibadet esasları ile kilise teşkilatı kendine has bir takım özellikler göstermektedir. Süryani Ortodoksları, inanç esasları konusunda, Tanrı'daki üç sıfatı (Ataallah, Kelamallah, Ruhallah) ayrı ayrı mütalaa ederek bu üç sıfatın bir cevherde toplandığını ve bir birlik oluşturduğunu kabul ederler. Süryani inancında meleklerin varlığı ve insanlara yaptıkları yardımlar, delilleri ile birlikte Kutsal Kitapta ifade edilir. Süryani geleneğine bağlı tüm kiliseler için geçerli (resmi) Kutsal Kitap formu ise, eski ahit bölümü, doğrudan özgün İbranice metinden, yeni ahit bölümü de aynı şekilde özgün Yunanca metinden çevrilen ve Pşitto olarak bilinen kitaptır. Süryani Ortodoksları, ölüm ve kıyamete, cennet ve cehenneme, şeytanın insanın düşmanı olduğuna ve irade hürriyetine inanırlar. Süryani Ortodoksları günahı ise, Tanrı'nın emirlerine karşı gelmek olarak nitelendirirler

Süryani Ortodokslarında ibadet de önemli bir yer tutar. İbadetler arasında namaz, oruç, ondalık, kutsal ve ziyaret yer alır. Süryanilere göre namaz, inanan kişinin Tanrı'ya bir niyazı, yalvarması ve duasıdır. Sabah, kuşluk, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve gece yarısı namazı olmak üzere yedi vakittir. Süryanilerde oruçta önemli bir yer tutar. Şubat, Mart, Nisan aylarında tutulan "büyük oruç", Haziran başında perhiz olarak üç gün tutulan "havariler orucu", İlkbaharda, Şubat ayında tutulan üç günlük "ninova orucu", Ağustos ayının onundan on beşine kadar devam eden beş günlük "Meryem Ana orucu" ve İsa'nın doğuş bayramı olan "noel orucu" olmak üzere çeşitli zorluk ve uzunlukta birçok oruç vardır. Diğer bir ibadet şekli de ondalık denilen ve kilisenin masraflarını karşılamak, Allah'ın ve cemaatin hizmetine kendini vakfetmiş ruhani ve diğer müstahdemlerin geçimini sağlamak üzere gönüllü olarak verilmesi gerekli olan yardım ve hediyedir. Bir başka ibadet şeklide "Sourutho Kadişto" olarak adlandırılan Kutsal Ziyaret'tir. Kutsal yeri ziyaret edene de kutsanmış anlamında "Makedşoyo" denilir.

Süryani Ortodokslarında kilise teşkilatı, Episkoposluk, Papazlık, Diyakosluk olmak üzere üçe ayrılır. Episkoposluk, papazlık ve diyakosluğun kendisine bağlı olduğu, kilisedeki en üst rütbedir. Episkoposluk'da patriklik, catliklik (mafiryanlılık) ve metropolitlik şeklinde kendi arasında üçe ayrılır. Papazlık müessesesinin ilk rütbesi,

episkoposluk ikinci ve son rütbesi, horepiskoposluk (başpapazlık)tur. Episkoposluktan horepiskoposluğa terfi yetkisi, metropolitin elindedir. Diyakozluk ise, kendi arasında “Başdiyakos(Arhedyakno)”, “İncili Diyakos”, “Afodiyakon (Mürettip-Yardiyakos)”, “Okuyucu (Koruyo)” ve “Mürettıl(Mzamrono)” olmak üzere beşe ayrılır.

Mardin ve çevresindeki Süryaniler’in bu çevredeki kiliselerini içine alan bir Metropolitlik merkezine kendilerinin verdiği isim Tur Abdin’dir. Buna göre Tur Abdin, Midyat merkez olmak üzere Mardin ve Mardin’in bazı ilçelerini içine alan bölgedir.

Mardin ve çevresinde yaşayan Süryanilerin yaşantıları, bazı özellikler göstermektedir. Süryanilerin örf ve adetleri daha çok dini bir mahiyet taşır. Özellikler Süryanilerde bayram anlayışı kutsallıkla iç içedir. Bayram öncesi tutulan oruç ve perhizin ardından yapılan bayramlar toplumda birlik ve beraberliği sağlayan önemli uygulamalardır. Oruç-bayram bağlantısı kilise ve din adamlarınca iyi bir şekilde değerlendirilerek toplumun bütün kesimin katılımı sağlanır ve arzu edilen birliktelik meydana gelir. Süryani bayramları, İsa’nın doğumundan göklere çekilişine kadar olan olayları ve Meryem ve Kutsal Ruh ile ilgili olayları konu edinen rabbani bayramlar ve kilise tarihinde önemli olan kişi ve olayları anma şeklindeki rabbani olmayan bayramlardır.

Mardin ve çevresinde yaşayan Süryanilerde evlilik, yararlı bir nesil yetiştirmek ve müşterek yardım ile ailenin geçimini sağlamak üzere, erkek ve kadın arasında kurulan dini ve hukuki bir bağ olarak görülür. Evlenecek kişiler arasında yakın akrabalık ilişkisi olmaması gerekir.

Süryaniler arasında büyük bir dayanışma vardır. Bu dayanışma neticesindedir ki, yaşadıkları çevrelerde dilencilik yapan bir Süryani’ye rastlanmaz. Hiçbir Süryani’nin işsiz kalmaması için aralarında tedbir almışlardır. Süryani Kadim Vakfı, her kilisenin masraflarını karşılamak ve o kilisede bulunan ruhanilerle birlikte yoksul ve düşkünlerin geçimlerini karşılamak için kurulmuştur. Her kilisenin bir vakıf yönetim kurulu vardır.

Süryaniler ölümü, vücuttaki bütün hücrelerin canlılığını kaybederek, hücrelerin özünü teşkil eden can ve ruhun bedenden ayrılması, dünyevi acıların bitiş noktası, ebedi huzurun ve sonsuz hayatın başlangıcı olarak tarif ederler. Ölen kişi tek parça bir kumaş ile kefenlenir ve yüzü açıkta kalacak şekilde, tabuta yerleştirilir ve cenaze merasimi için kiliseye gidilir. Cenaze merasiminden sonra ölen kişi ayakları Doğu yönünde olacak

şekilde mezara konur. İlk toprağı papaz, dualar eşliğinde serper. Ölen kişilerin anısına; ölüm yıldönümlerinde, bayram günlerinde özel anma, ayin ve mezarlık ziyaretleri yapılır.

Süryaniler özellikle ince el sanatları, mimari ve mimari süslemeciliğinde başarılı olmuşlardır. İnce el sanatlarında kuyumculuk başta gelmektedir. Bugün Mardin, Diyarbakır kuyumcularının tamamı ve İstanbul kuyumcularının büyük çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Süryaniler, Süryanilerden başkasını yanlarına çırak olarak almamaktadırlar. Süryanilerde sanat, özellikle görsel sanatlar, el nakışı, basmacılık, yün ve ipek halıcılık, bakırcılık, kilim dokumacılığı, taş oymacılığı ve telkarıcılık alanlarında gelişmiştir. Süryaniler, pek çok sanatta başarılı oldukları gibi tarım ve bağcılıkta da başarılı idiler. Özellikle Midyat ve Adıyaman bölgelerinde geniş bağlara sahiptiler. Bağcılığa önem vermeleri sonucunda şarapçılıkta Süryaniler arasında gelişmiştir.

Mardin ve çevresinde yaşayan Süryanilerin mabetleri de bu çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturur. Hristiyanlıkta mabet kavramından kilise ve manastır anlaşılır. Kilise, ilk olarak Hristiyan öğretisinde, bütün olarak Hristiyanlar topluluğu ya da Hristiyanların oluşturduğu örgüt ya da kuruma verilen bir isimdir. Manastır ise, kendi kendine yeterli bir dinsel topluluğun (keşişler ya da rahipler) gereksinimlerine hizmet eden yapılar topluluğudur.

Mardin merkez, merkeze bağlı köyler ile ilçeler ve onlara bağlı köyler de birçok Süryani Ortodoks mabedi bulunmaktadır. Kayıtlardaki kilise ve manastır sayıları gerçek rakamlardan çok daha fazladır. Bunun sebebi ise kilise ve manastır yapıları içerisinde çok sayıda küçük kilisenin bulunmasıdır. Küçük odacıklar, ayrı bir kilise olarak adlandırılmaktadır. Bu nokta da dikkat çeken bir başka husus ise, Süryani cemaatinin azlığı sebebiyle periyodik yapılan ibadetler ve törenler her defasında farklı kiliselerde yapılmak suretiyle bu kilise ve manastırlar da işler durumda tutulmaya çalışılmaktadır.

Mardin merkez ve çevresinde, kayıtlara göre birçok kilise ve manastır bulunmakla birlikte faal durumda olan ve dikkat çeken kilise ve manastırlar, Kırklar Kilisesi, Deyrul-Zafaran Manastırı, Mor Gabriyel Manastırı, Meryem Ana Manastırı, Mor Yakup Manastırı ve Mort Şimuni Kilisesi'dir.

Sonuç olarak, Süryaniler tarih boyunca hiçbir devlet kuramamışlardır. Her zaman bağlı bulundukları devletin kanunlarına saygılı olmuşlar; asla ihanet etmemişlerdir. Bu özelliklerinden dolayı çok uzun yıllar Müslümanlar ve Süryaniler aynı topraklarda ve özellikle de Mardin ili ve çevresinde kardeşçe yaşamışlardır.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, Samuel, (1972), *Dini Kurallarımız*, İstanbul.
- AKTOK, KAŞGARLI, Mehlika, (1991), *Mardin ve Yöresi Halkından Türko-Semitler*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- AKYÜZ, Gabriel, (1998), *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Resim Matbaacılık, İstanbul.
- AKYÜZ, Gabriyel, (1998), *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, Mardin.
- AKYÜZ, Gabriyel, (1997), *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, Mardin.
- AKYÜZ, Gabriyel, (2000), *Diyarbakır Meryemana Kilisesi Tarihçesi*, Mardin.
- ALBAYRAK, Kadir, (1997), *Keldaniler ve Nasturiler*, Ankara.
- ALBAYRAK, Kadir, (2002), "Keldaniler", *TDVİA*, C.XXV, Ankara.
- Ana Britanica, (1994), Genel Kültür Ansiklopedisi, C.XIX ve XXI, İstanbul.
- ARMALTO, Shaq, (1993), *Türkiye Mezopotamyası'nda Mardin*, (Çev. Turan Karataş), Nisibin Yayınevi, İsveç.
- ATİYA, Aziz, Suryal, (1995), *Doğu Hristiyanlığı Tarihi Mezopotamya'da İlk Doğu ve Batı Süryani Kiliseleri Yakubi, Nasturi, Maruni*, İsveç.
- AYDIN, Emanuel, (1979), *Kurobo (İman- Dini Adet- Tefsir)*, Avusturya.
- AYDIN, Mehmet, (2005), *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya.
- AYDIN, Mehmet, (1995), *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, Ankara.
- AYDIN, Suavi-EMİROĞLU, Kudret-ÖZEL, Oktay-ÜNSAL, Süha, (2001), *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, İstanbul.
- BEĞDAŞ, Yusuf, (2000), "Süryani Kilisesi ve Antakya Kürsüsü", *Heto Dergisi*, sa.3, İstanbul.

- BİLGE, Yakub, (2001), *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, Zvi-Geyik Yayınları, İstanbul.
- BAROCK, Sebastian, (2000), *Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap*, (Çev. Circis Bulut), İstanbul.
- ÇAKI, F.-YILMAZ, Ş., (2005), “Kimlik tartışması ve Süryaniler: Bir Literatür Çalışması”, *Süryaniler ve Süryanilik III*, Ankara.
- ÇELİK, Mehmet, (1996), *Süryani Tarihi*, C. I, Ankara.
- DEMİR, Zeki, (1995), *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, İstanbul.
- DOLAPÖNÜ, Hanna, (1971), *Deyr-el-Umur Tarihi*, İstanbul.
- DOLAPÖNÜ, Hanna, (1972), *Tarihte Mardin*, İstanbul.
- DOLAPÖNÜ, Hana, (1963), *Süryani Kadim Kilisesinin Şahsi Namaz Kitabı*, İstanbul.
- DURAK, Nihat, (2005), “Süryani Ortodoks Kilisesi”, *Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara.
- DURAK, Nihat, (2000), *Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- DVORNIK, Francis, (1990), *Konsiller Tarihi İznik’ten II. Vatikan’a*, TTK Yayınları, Ankara.
- GARİS, İsa, (2001), “Hristiyanlığın 2000. Yılında Turabdin”, *Heto Dergisi*, sa.5, İstanbul.
- GÜNALTAY, Şemseddin, (1987), *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, Ankara.
- GÜNDÜZ, Şinasi, (1998), *Din ve İnanç Özgürlüğü*, Ankara.
- GÜNEL, Aziz, (1970), *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır.
- HABİB, Ş., (1956), *Takva Sırrı*, (Çev. Hanna Dolapönü), Mardin.
- HOLLERWEGER, Hans, (1999), *Canlı Kültür Mirası Turabdin*, (Çev. Sevil Gülçur), Avusturya.
- IŞIK, İrfan, (2000), *Birlikte Olduğumuz Halklar*, İstanbul.
- İRİS, Muzaffer, (2003), *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, İstanbul.

- İŞ, A., Vahap, (2006), *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, İstanbul.
- KESER, Elif, (2002), *Tur Abdin Süryani Ortodoks Mimarisi*, TETTVY, İstanbul.
- KOLUMAN, Aziz, (2001), Ortodoğu'da Süryanilik, ASAMY, Ankara.
- Kutsal Kitap*, (2003), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.
- Mardin Valiliği, (2000), *Yaşayan Tarih*, Mardin.
- MARGOSYAN, Mıgırdıç, (1999), *Söyle Margos Nerelisen*, Aras Yayınları, İstanbul.
- Meydan Larousse, (1972), (Büyük Lugat ve Ansiklopedi), C.VII-VIII, İstanbul.
- Mor İGNATIUS, Yakub III, (1985), *Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Tarihi*, (Çev. Melek Sevinç), Hollanda.
- PALMER, Andrew, (1990), *Monk and Mason on the Tigris Frontier: The Early History of Tur Abdin*, Cambridge.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, (2002), *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- SONYEL, R., Sahi, (2001), *The Assyrians Of Turkey Victims Of Major Power Policy*, TTK, Ankara.
- SOYSÜ, Hale, (1992), *Kavimler Kapısı I*, İstanbul.
- ŞAMAYSANİ, Hasan, (1987), *Medinet Mardin*, Beyrut.
- ŞİMŞEK, Mehmet, (2003), *Süryaniler ve Diyarbakır*, Çivi Yazıları Yayınevi, İstanbul.
- TANRIVERDİ, Eyüp, (2005), "Süryani Dili", *Süryaniler ve Süryanilik II*, Ankara.
- TAŞĞIN, Ahmet, (2005), "Süryani Puşiciler", *Süryaniler ve Süryanilik IV*, Ankara.
- TERAZİ, Vikont, Filip de, (1994), *Doğu ve Batı Süryanilerinin Altın Çağları*, (Çev. Murat Kara), İsveç.
- TEZOKUR, M., Hadi, (2005), "Süryanilerde Namaz", *Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara.
- TÜMER, Günay, (1993), "Günümüzde Doğu Hristiyanlığı", *Asrımızda Hristiyan-Müslüman Münasebetleri* (Heyet), İstanbul.
- TÜMER, Günay-KÜÇÜK, Abdurrahman, (1997), *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara.

YEŞİL, Cüneyt, (2002), *Süryanilerde İnanç ve İbadet Esasları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

YILDIRIM, Münir, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara 2005.

İnternet Adresleri

<http://www.sirnak.gov.tr>

<http://e-mardin.com>.

<http://www.mardin.gov.tr>.

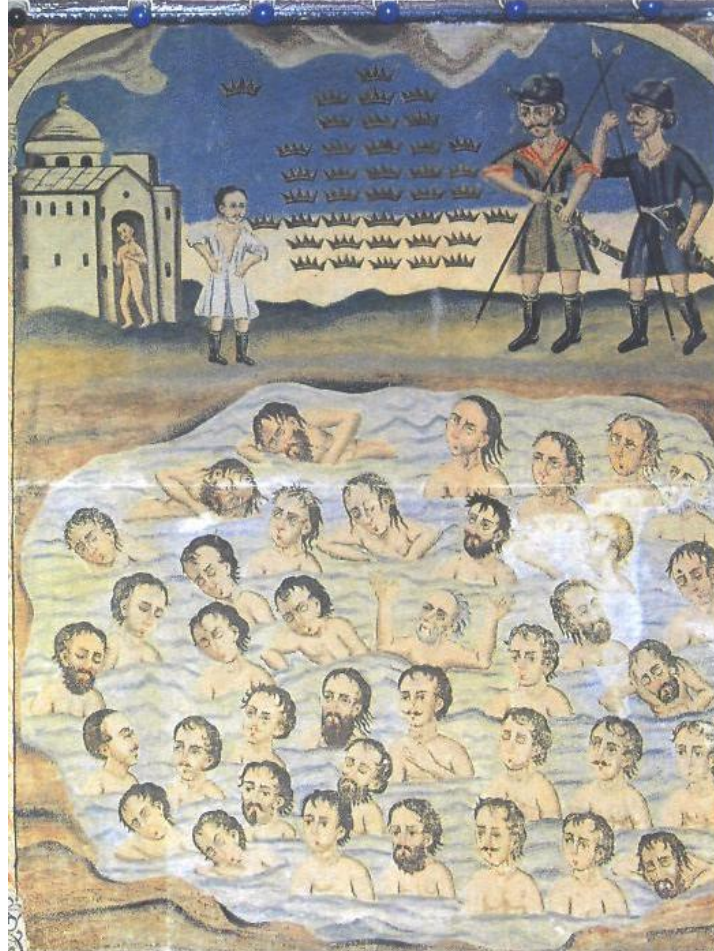
<http://www.newadvent.org>.

<http://www.suryanikadim.org>.

Resim-2 Pavlus'un yaptığı yolculuklar**

Resim-3. Kırk şehit ikonu*

** *Kutsal Kitap*, İstanbul 2003, s. 1632

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-4 Dini evlilik belgesi***

NÜFUS COZDANI ÖRNEĞİ / Sample of Birth Certificate / نمونه سج			FOTOGRAF Photo		FOTOGRAF Photo	
Rivâz No Certificate No			Bay / Mr / هـ		Bayan / Mrs / هـ	
Soyadı / Family Name / هـ						
Adı / Christian Name / هـ						
Baba Adı / Father's Name / هـ						
Ana Adı / Mother's Name / هـ						
Doğum Yeri / Place of Birth / هـ						
Doğum Tarihi / Date of Birth / هـ						
Kilise kayıtlı olduğu il / هـ						
İçe / Administrative district / هـ						
Mahalle köy / Quarter, village / هـ						
Cilt No / Edition No / هـ						
Aile Sıra No / Family File No / هـ						

Bu belge hiçbir yasa kullanılmaz. / This document may not be used as an identification.

DİNİ EVLENME İŞLEMİ RELIGIOUS MARRIAGE PROCEDURE هـ	
Dini Nikahın kayıt sıra no / File number of religious marriage / هـ	
Dini Nikahın tarihi / Date of religious marriage / هـ	
Dini Nikahın kılınmış olduğu kilise / Church of religious marriage / هـ	
Dini Nikahı kılın Ruhani / Religious Authority Performing Marriage / هـ	
Mesken Nikahın yeri ve tarihi / Place and date of legal marriage / هـ	
Bugünkü adresi / Present address / هـ	

Yukarıda fotoğrafları yapışık ve gösterilen kayıt işlemlerine göre

Bay ve Bayan
evlendiklerine dair ilgili "DİNİ EVLENME BELGESİ" kilisenin tarafından
kendilerine verilmiştir.
As per above attached photographs and applications, it confirms that

Mr and Mrs
are now married as per the religious rights of our church.

هـ
هـ
هـ
هـ
هـ

RUHANI REİS / Religious Authority
Metropolitan
+ FİDOKİME YUSUF ÇETİN

Resim-5 Vaftiz belgesi***

VAFTİZ BELGESİ BAPTISMAL CERTIFICATE هـ	
Tarih / Date / هـ	No / Nr / هـ
Soyadı / Family Name / هـ	
Adı / Christian Name / هـ	
Baba Adı / Father's Name / هـ	
Anne Adı / Mother's Name / هـ	
Doğum Tarihi / Date of Birth / هـ	
Vaftiz Tarihi / Date of Christening / هـ	
Vaftiz Oluştuğu Kilise / Church of Christening / هـ	
Vaftiz Kuvveti / Godfather/Godmother / هـ	
Vaftiz Kılan Ruhani / Religious Authority Performing Christening / هـ	
Yukarıda ismi yazılı oğlu / kızı kilisenin vaftiz olduğuna dair ilgili Vaftiz Belgesi tarafımızdan verilmektedir. The above stated child named son / daughter of is hereby baptized by the rules and rights of our church.	
هـ هـ	هـ هـ
هـ هـ	هـ هـ

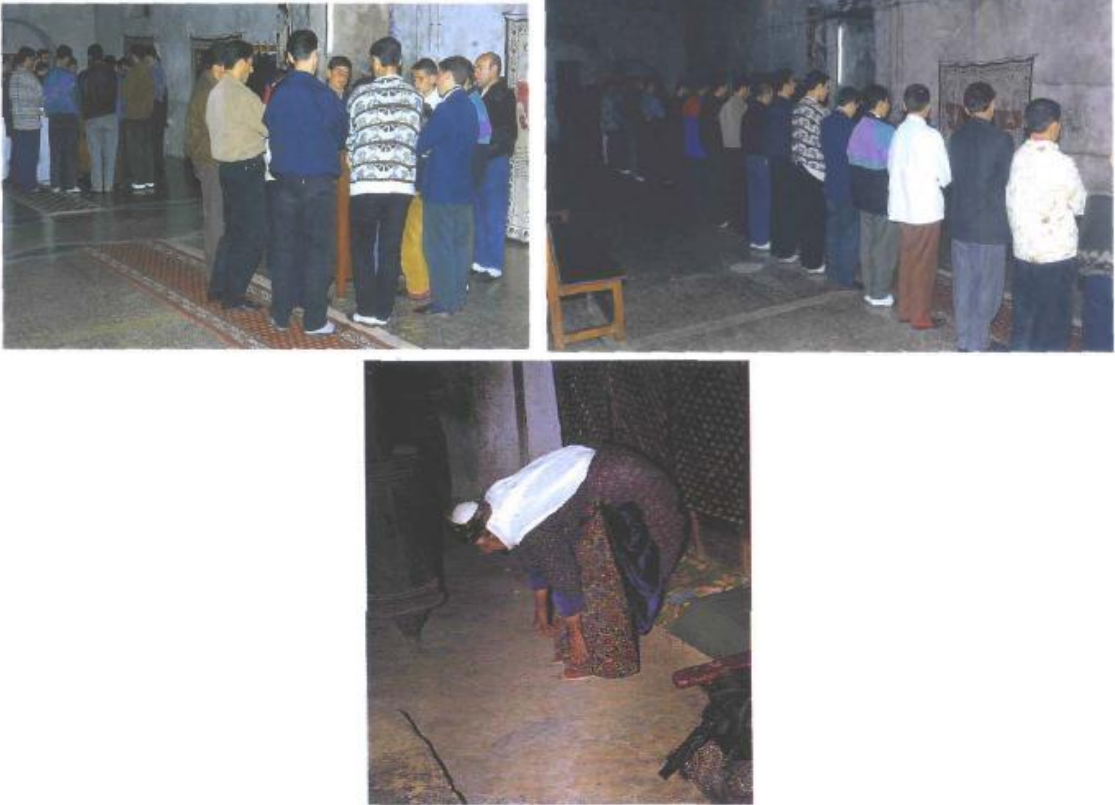
RUHANI REİS
Metropolitan
+ FİDOKİME YUSUF ÇETİN

*** Nihat Durak, (2000), "Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Resim-6 Bir çocuğun vaftiz edilişi*

Resim-7 Namaz*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-8 Evlenme töreni ve düğün*

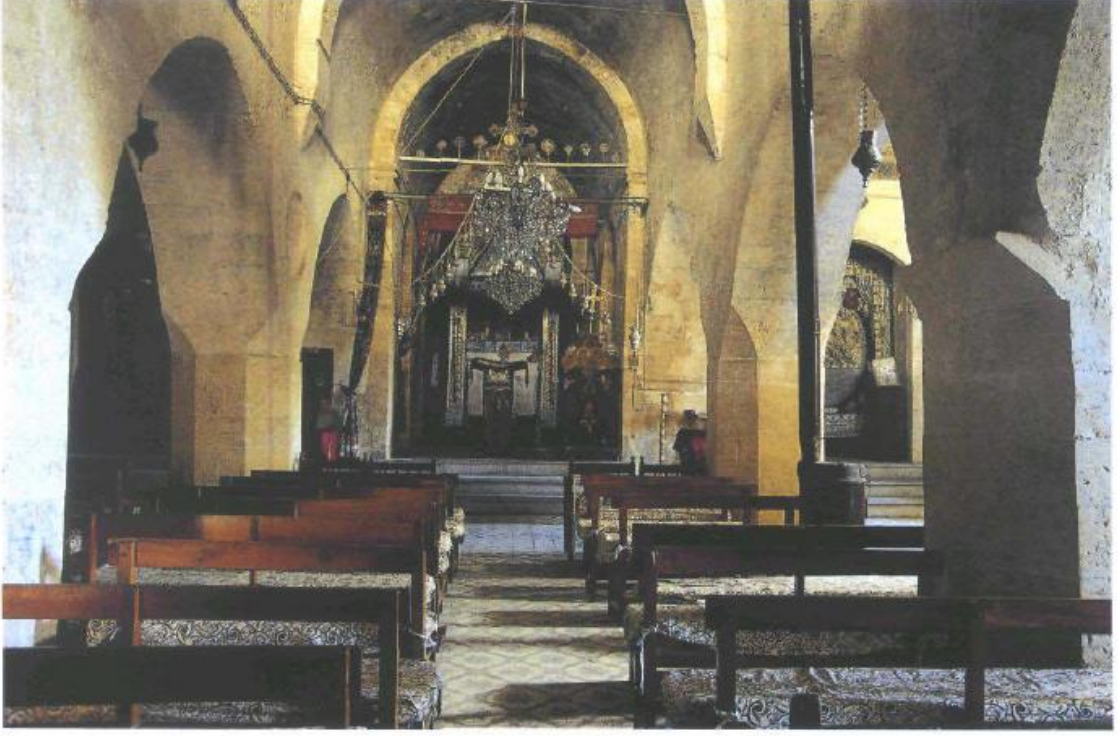

Resim-9 Kilise Okulu*

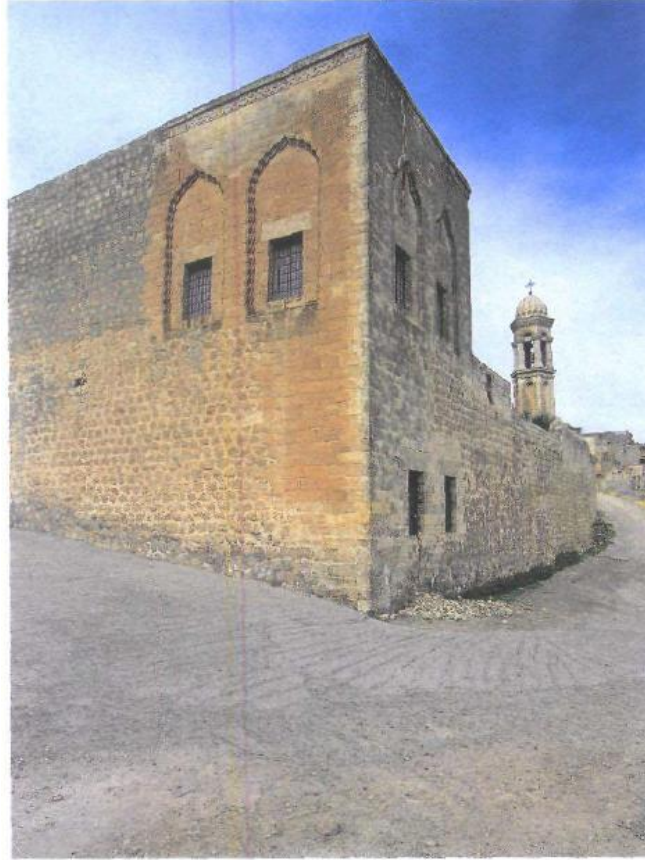

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-10 Kırklar Kilisesi içinden görünüm*

Resim-11 Mort Şimuni Kilisesi*

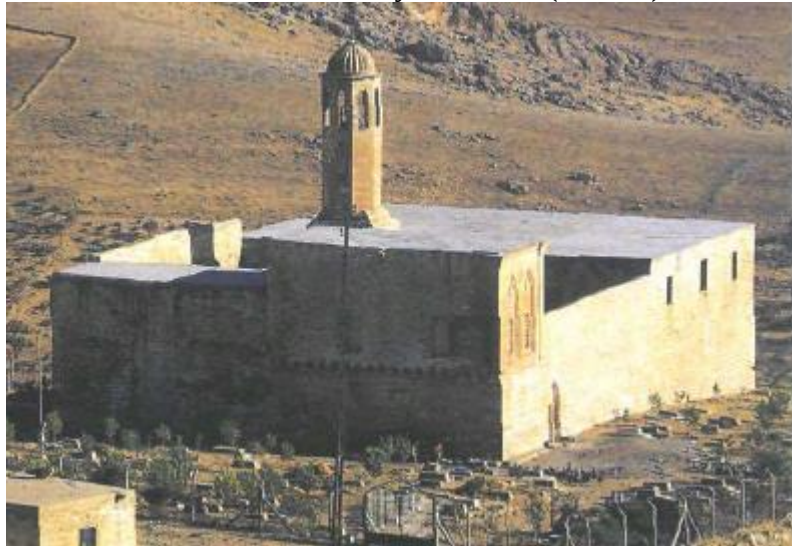

*Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-12 Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi****

Resim-13 Mor Mihayel Kilisesi (Mardin)*

**** Gabriyel Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde, ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Mardin 1998

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-14 Deyrul-Zafaran Manastırı*

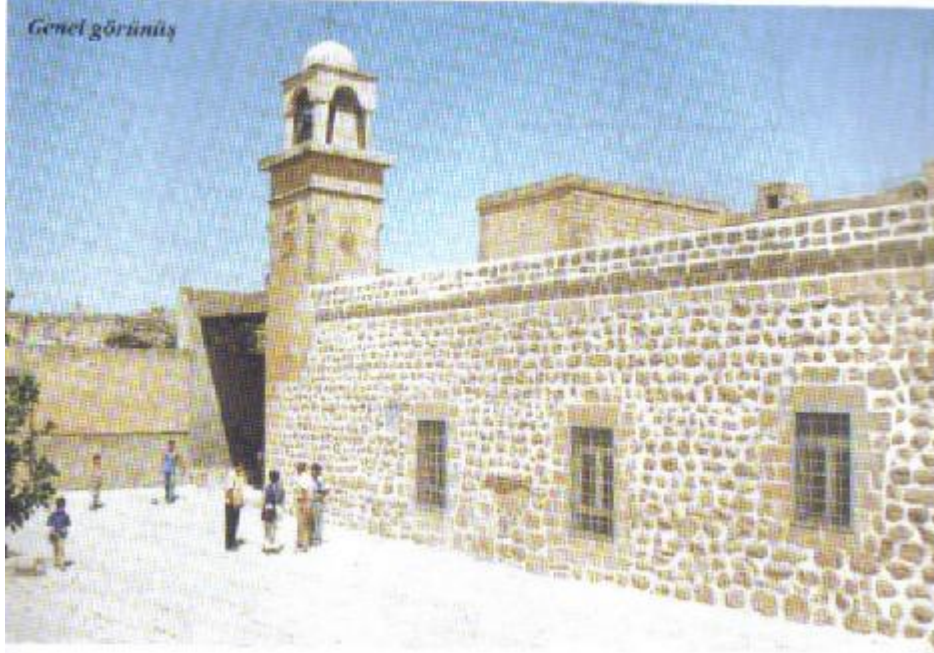
Resim-15 Mor Cercis(Surp Kevork) Kilisesi****

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

**** Gabriyel Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde, ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Mardin 1998

Resim-16 Mort Şimuni Kilisesi (Midyat)*****

Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul, 2002

Resim-17 Mor Barsavmo Kilisesi*****

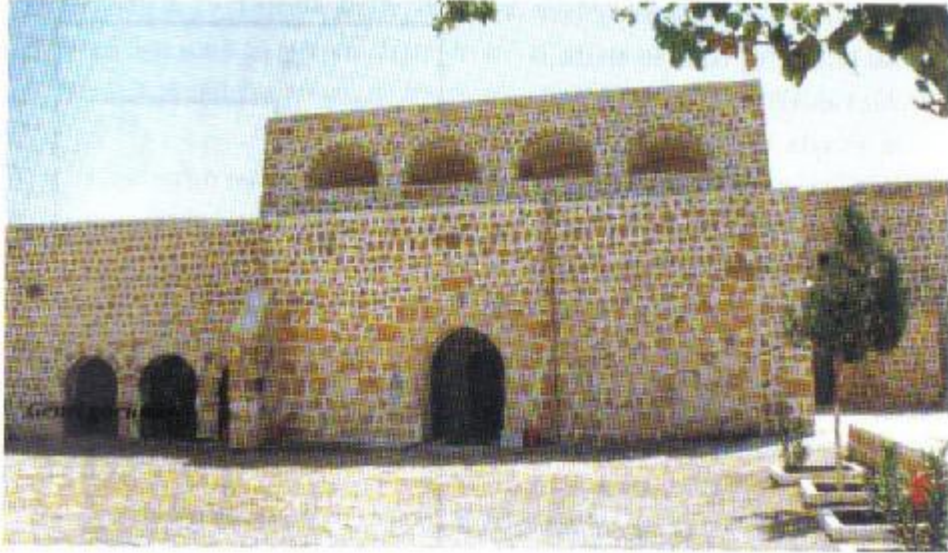

***** Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul 2002

Resim-18 Mor Şarbel Kilisesi (Midyat)*****

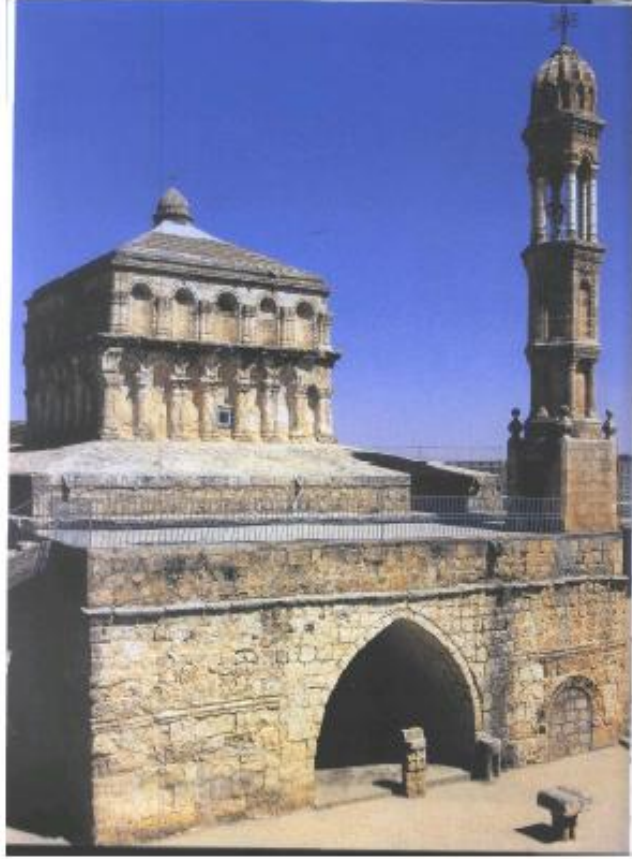

Resim-19 Mor Abrohom Manastırı (Midyat)*****

***** Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul, 2002

Resim-20 Meryem Ana Manastırı (Anıtlı Köyü)*

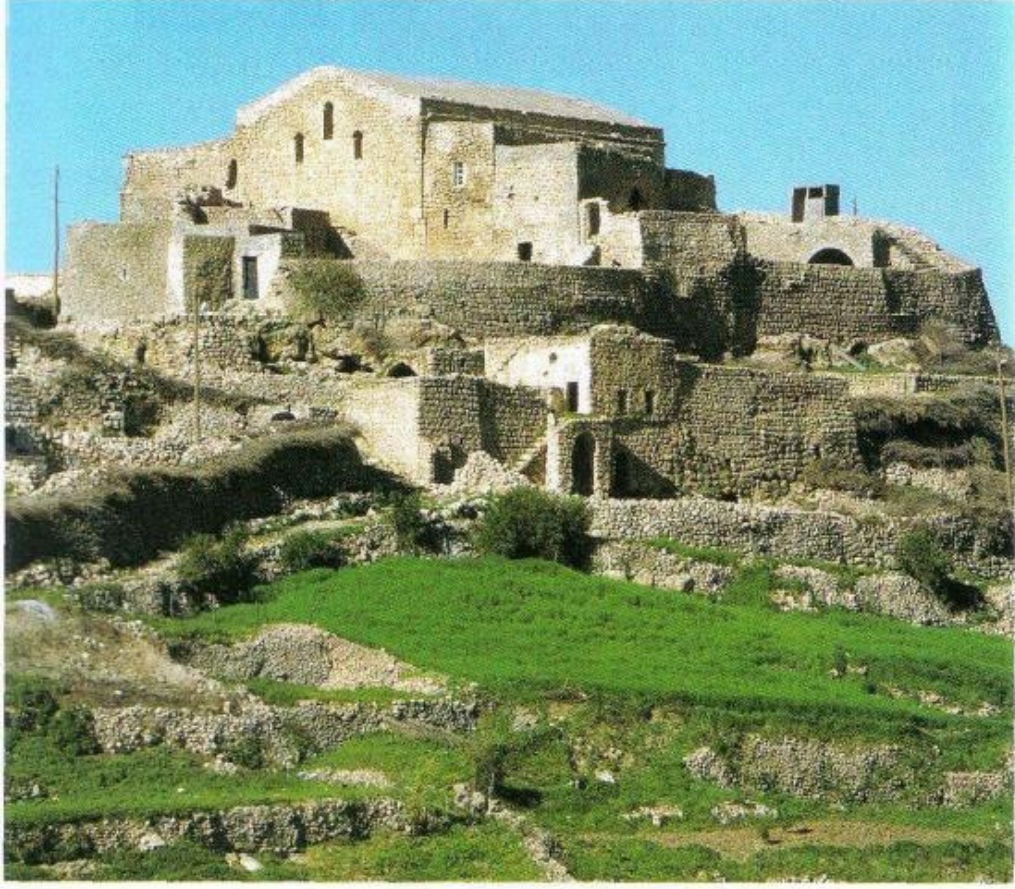

Resim-21 Mor Sobo Kilisesi (Anıtlı Köyü)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-22 Mor Estefanos Kilisesi (Güngören Köyü)*

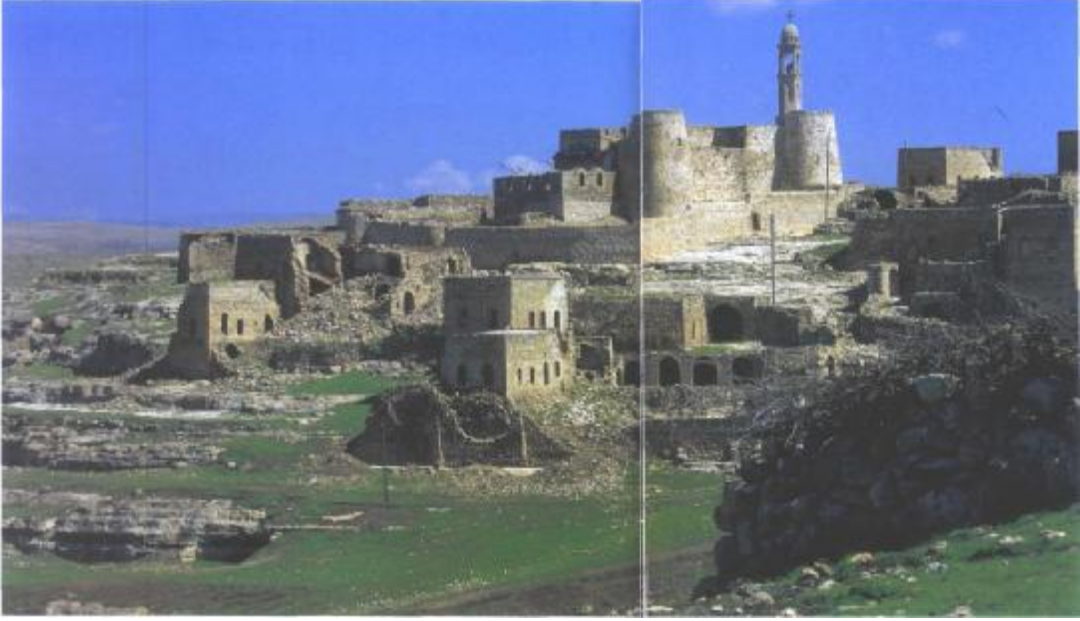

Resim-23 Mor Kuryakos Kilisesi (Yemişli Köyü)*

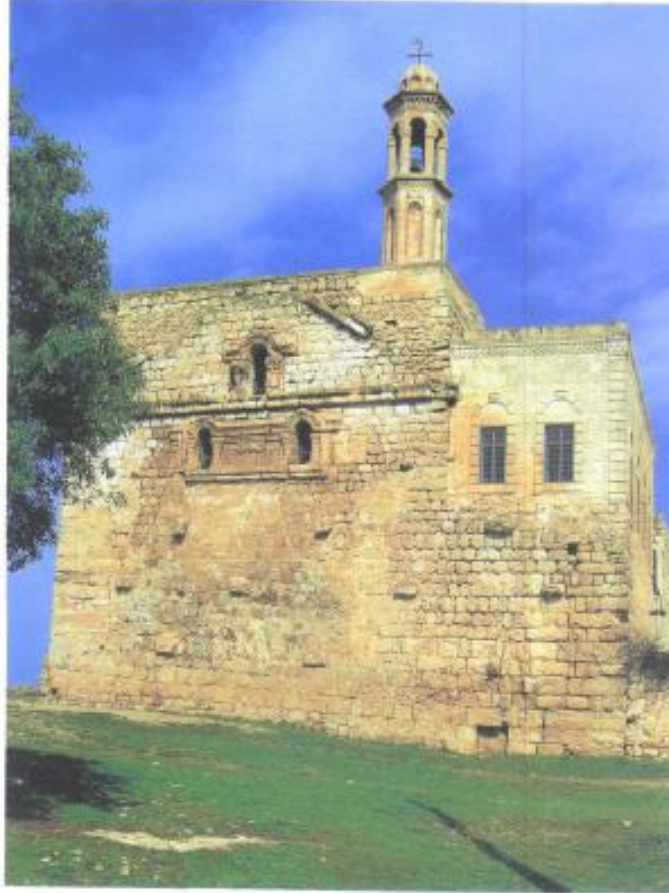

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-24 Mor Hadbşabo Kilisesi (Gülgöze Köyü)*

Resim-25 Mor İzozel Kilisesi (Altıntaş Köyü)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-26 Mor Loozor Manastırı (Mercimekli)*

Resim-27 Mor Şemun D-Zayte Kilisesi (Mercimekli)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, ( ev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-28 Mor İliyo Kilisesi (Alagöz Köyü)*

Resim-29 Mor Evgin Manastırı*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-30 Mor Yuhanon Manastırı (Dibek Köyü)*

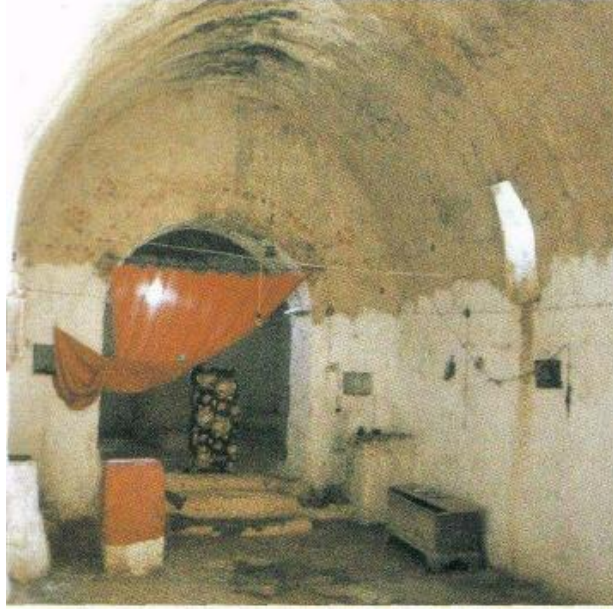

Resim-31 Mor Şalito Kilisesi (Taşköy)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

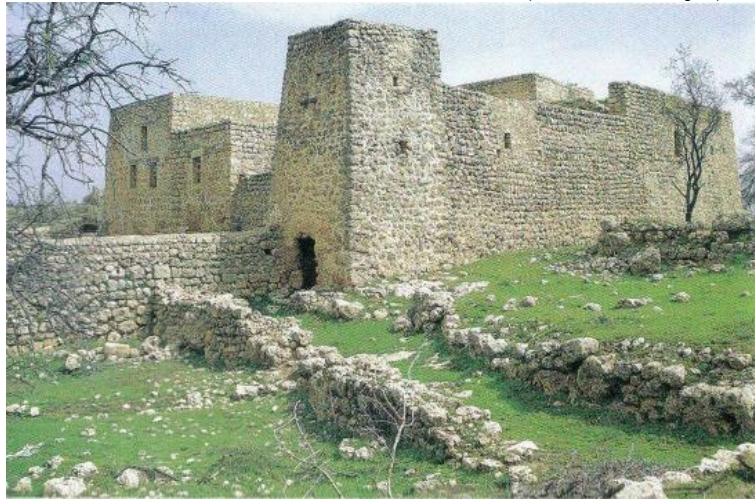
Resim-32 Meryemana Kilisesi (Taşköy)*

Resim-33 Mor Dimet Kilisesi (Taşköy)*

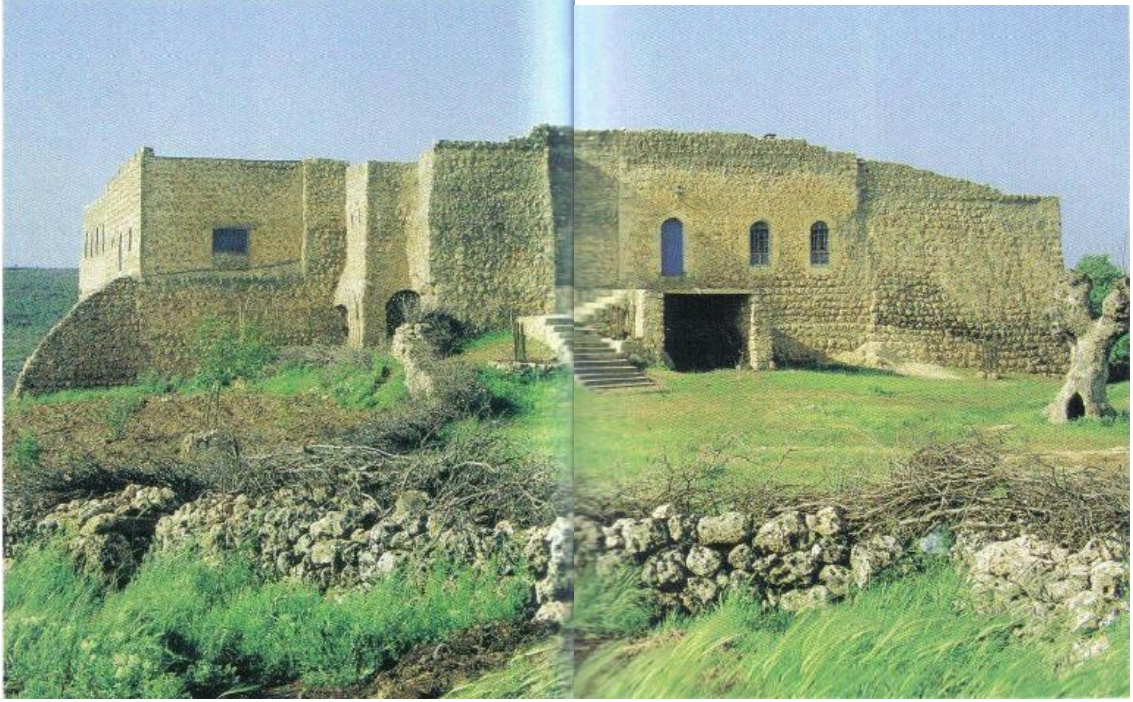

Resim-34 Mor Sarkis-Barkos Kilisesi (Güzelsu Köyü)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-35 Mor Melke Manastırı (Üçköy)*

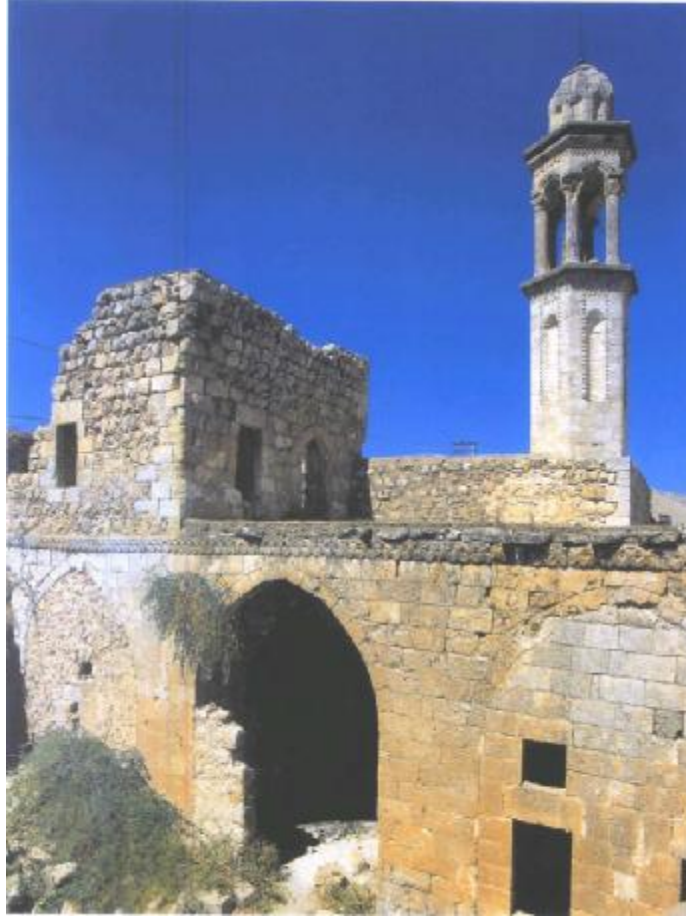

Resim-36 Mor Yakup Manastırı (Nusaybin)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-37 Mor Kuryakos Kilisesi (Dargeçit Köyü)*

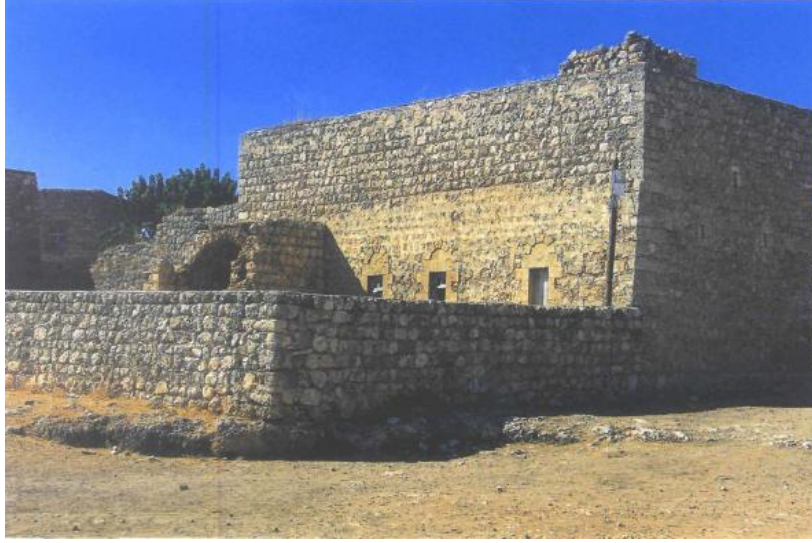

Resim-38 Mor Sobo Kilisesi (Alayurt Köyü)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-39 Mor Gevergis Kilisesi (Alayurt Köyü)*

Resim-40 Mor Abay Manastırı harabeleri (Dereiçi)*

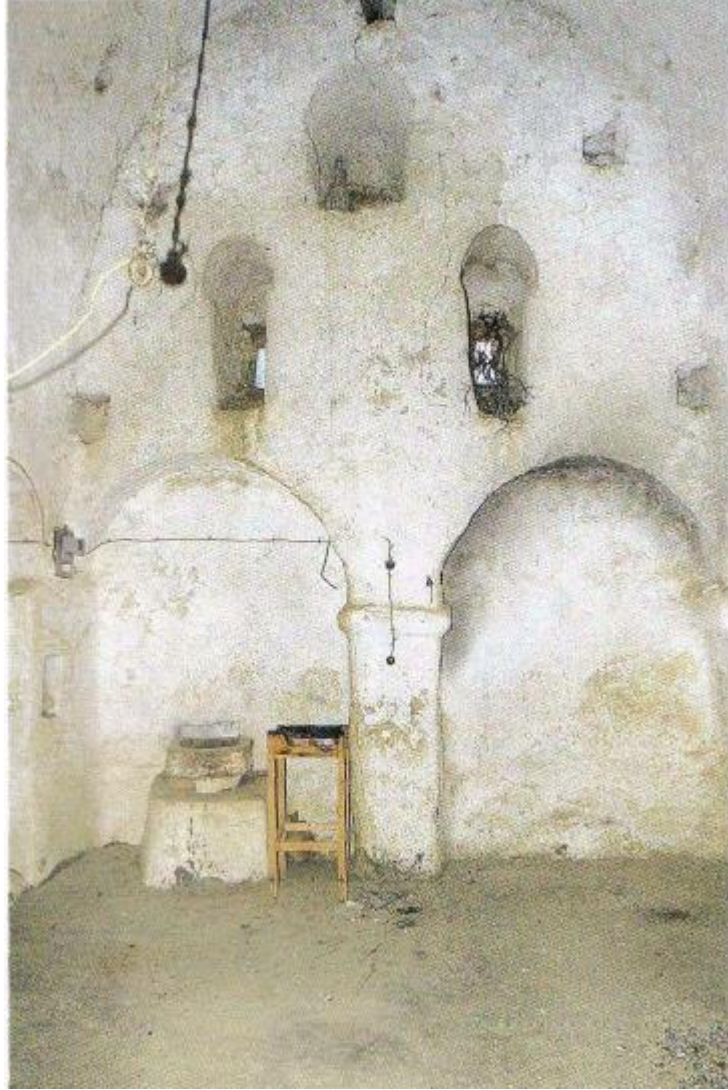
* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-41 Mor Yuhanon Kilisesi (Dereiçi)*

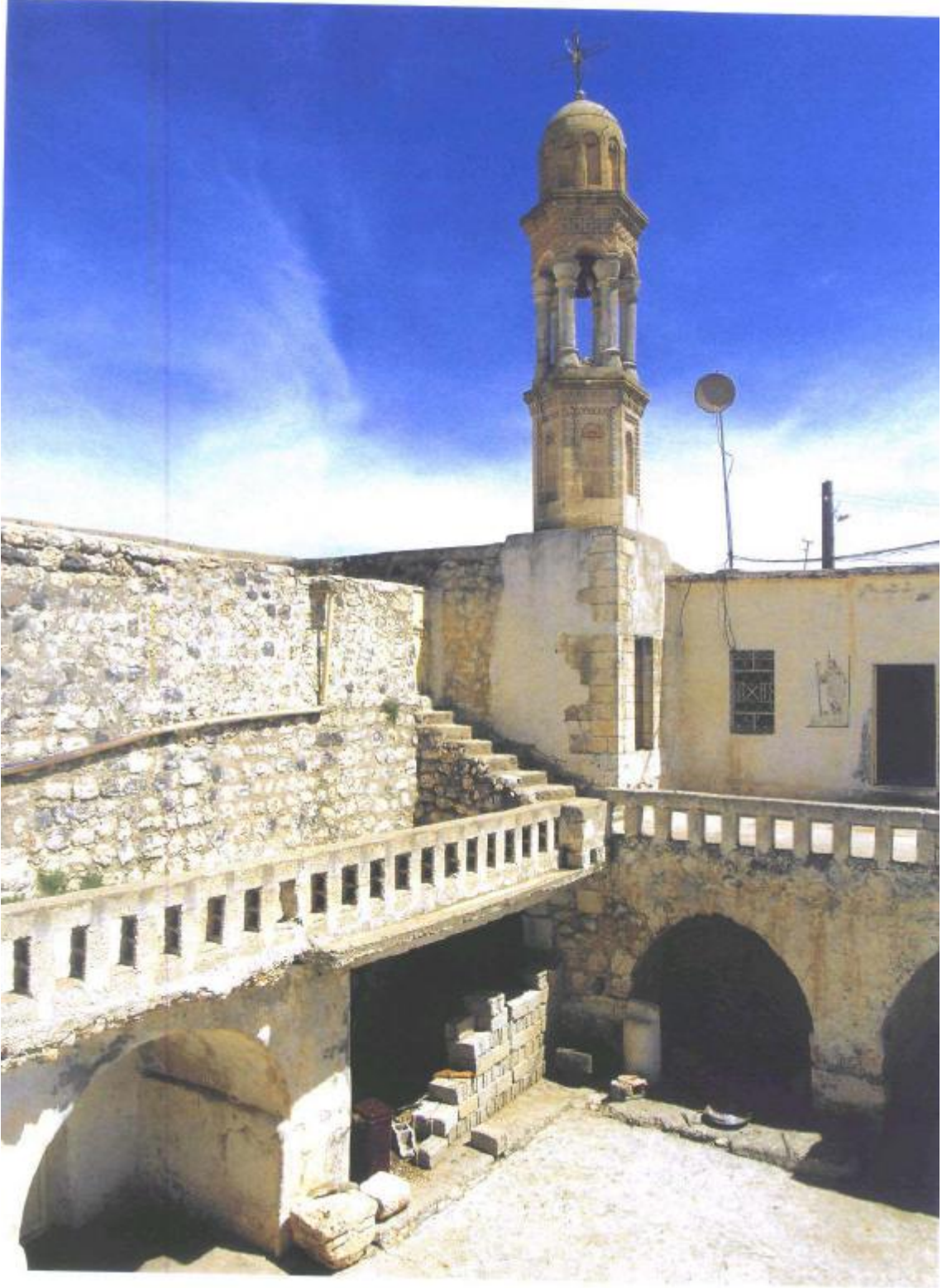
* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, ( ev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-42 Mor Melke Kilisesi içi (Sarıköy)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-43 Mor Yakup Kilisesi (Öğündük Köyü)*

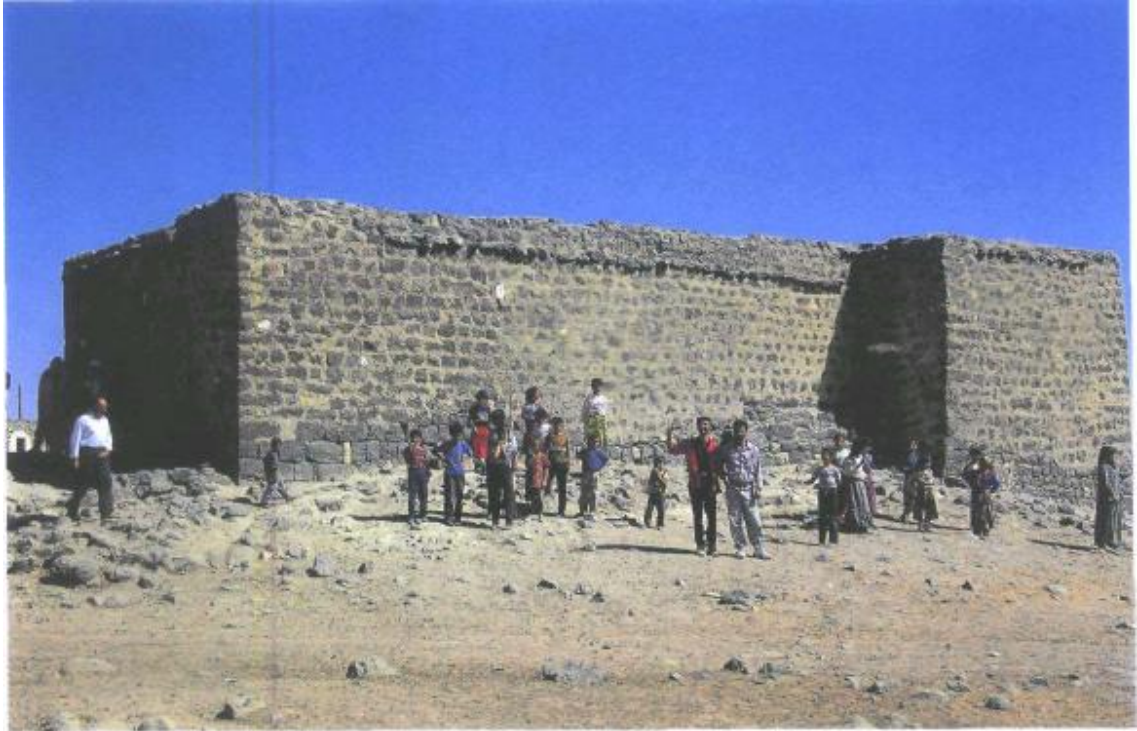

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-44 Mor Dodo Kilisesi (Haberli Köyü)*

Resim-45 Mor Dodo Kilisesi (Yarbaşı Köyü)*

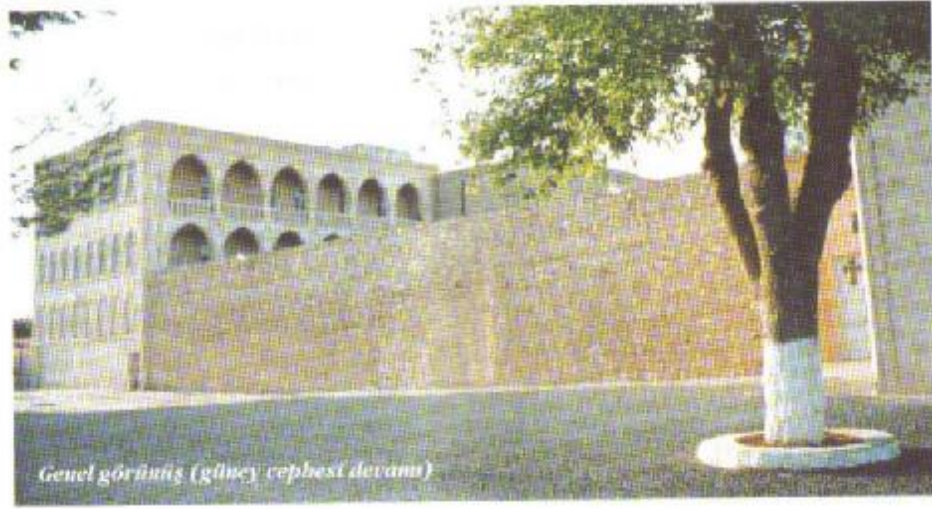

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-46 Deyrul-Zafaran Manastırı *****

Resim-47 Mor Gabriyel Manastırı (Deyrul Umur) *****

Resim-48 Mor Gabriyel Manastırı (Deyrul Umur)*

***** Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul 2002

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-49 Mor Yakup Manastırı****

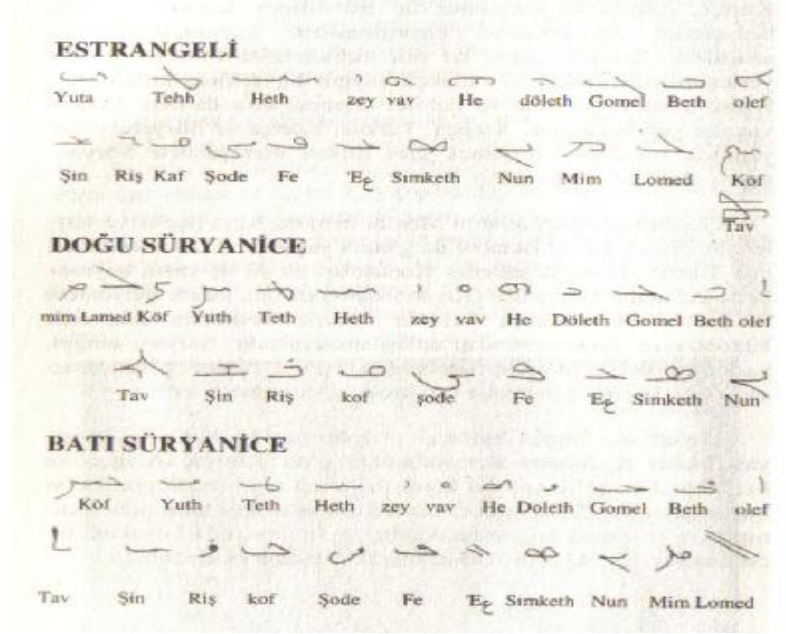
Resim-50 Mor Yakup Manastırı*

**** Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul 2002

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-51. Süryanicede kullanılan alfabe

Resim-52. Tur Abdin Metropoliti Samuel Aktaş Midyat Mort Şimuni Kilisesinde Paskalya Bayramında ziyaretçilerle fotoğraf çektirirken.(2003)

Resim-53. Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi Papazı Yusuf Akbulut Doğu Bayramında ayin icra ederken(2003).

Resim-54. (Sağdan sola)Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Etnoloji Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Abdurrahim Özmen, Mardin Kırklar Kilisesi Papazı Horepiskopos Gabriyel Akyüz, Diyardakır Şair Sırrı Hanım İlköğretim Okulu Öğretmeni Mehmet Şimşek, Ökkeş Küçük, Diyarbakır Birlik Lisesi Öğretmeni Zeynep Gül Küçük Mardin Kırklar Kilisesinde fotoğraf çektirirken.(2004)

Resim-55. Mardin Metropolitisi Saliba Özmen Deyrul-Zafaran Manastırını ziyaretimiz esnasında bizi büyük bir ilgi ve hoşgörü ile karşılarken.

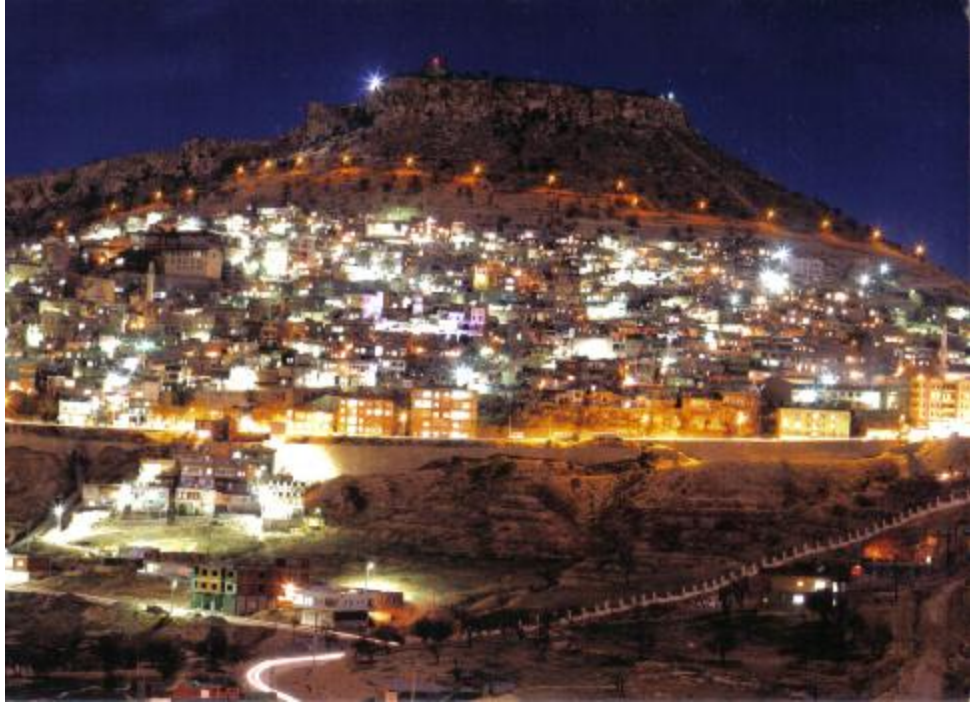
Resim-56. Mardin Kırklar Kilisesi'ni ziyaretimiz esnasında, Papaz Horepiskopos Gabriyel Akyüz ile fotoğraf çektirirken.(2004)

Resim-57. 2004 yılı Paskalya Bayramında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrenci ve öğretim üyeleri Tur Abdin Metropoliti Samuel Aktaş ile fotoğraf çektirirken.

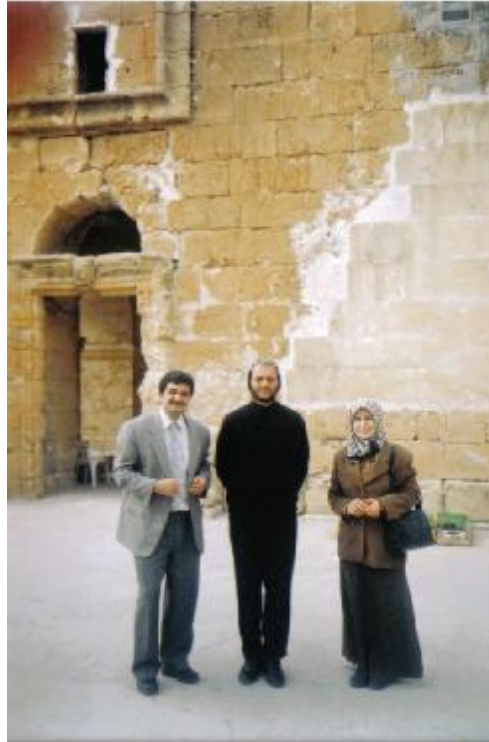
Resim-58. Mardin şehir merkezinin gece görünüşü

Resim-59. Deyrul-Zafaran Manastırını ziyaretimiz esnasında 2003

Resim-60. Midyat Barıştepe Köyündeki Mor Yakup Manastırı.(Sağdan sola) Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Yard. Doç. Dr. Hadi Tezokur, Mor Yaup Manastırında görevli Rahip ve Zeynep Gül Küçük

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı Soyadı : Zeynep Gül KÜÇÜK
Doğum Yeri : Dört Yol
Doğum Tarihi : 1975
Yabancı Dil : İngilizce, Arapça
Medeni Durumu : Evli
e-mail : zgkucuk@hotmail.com
Adres : Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Osmaniye Meslek
Yüksekokulu Lojmanı No:1 Fakülte Köyü Osmaniye

EĞİTİM DURUMU:

2003–2008 : Yüksek Lisans, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din
Bilimleri Anabilim Dalı
1992–1997 : Lisans, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
1988–1992 : Lise, Dört Yol İmam-Hatip Lisesi
1985–1988 : Ortaokul, Dört Yol İmam-Hatip Lisesi
1980–1985 : İlköğretim, Dört Yol Altıncağ İlkokulu

ÇALIŞMA DURUMU:

1997–1998 : Özel Yüce Bilgili İlköğretim Okulu, Yalova
2003–2004 : Bağlar Birlik Lisesi, Diyarbakır
2004- : Akyar İlköğretim Okulu, Osmaniye